

ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA ATELIERULUI MONETAR CALLATIAN ÎN EPOCA ROMANĂ

Mihaela Iacob

După ce, la sfârșitul sec. I a.Chr., monetăria autonomă ia sfârșit, în condiții mai puțin clare, în sec. I p.Chr. sau, cel mai târziu, la începutul sec. II orașele grecești din Moesia Inferior vor începe să emită monedă de bronz – piese cu reprezentarea efigiei împăratului sau a unui membru al familiei imperiale pe avers, cu legendă în limba greacă și menționarea etniconului pe revers (monede numite convențional „imperiale grecești”)¹ sau fără efigia împăratului, cu reprezentarea unei divinități, erou fondator, pe avers, și etniconul pe revers alături de diferite reprezentări, de cele mai multe ori locale (monede numite convențional pseudo-autonome sau „fără efigie imperială”)².

Nu cunoaștem condițiile în care orașele grecești vest-pontice au fost înzestrate cu *jus feriendi*. Din păcate, pentru monetăria greacă imperială din Moesia Inferior studiile de specialitate sunt reduse ca număr și restrânse ca abordare a subiectului³.

¹ Pentru o abordare pertinentă și sintetică a problemelor pe care le ridică monedele încadrate în categoria „grecești imperiale” vezi Jones 1963; Butcher 1988; RPC I (cap. *General introduction*) 1-48.

² Problematika monedelor pseudo-autonome la Johnston 1985; Butcher 1988, 29-31.

³ Dintre atelierele cetăților grecești vest-pontice singurul care s-a bucurat de o atenție specială a fost Tomis-ul (vezi Poenaru Bordea, Nicolae 1983-1985; Iacob 2003). Diferite aspecte legate de monetăria moesică au fost abordate în studii problematice, în contextul mai larg al monetărilor provinciale din Imperiu. Dintre acestea amintim pe cele semnate de J.P. Callu privitoare la politica monetară a împăraților romani (Callu 1969, cap. Ier, 11-110.), E. Schönert-Geiß despre sistemul monetar moeso-thracic (Schönert-Geiß 1990), sfârșitul monetărilor provinciale (Schönert-Geiß 1968) și existența unei ligi monetare pontice (Schönert-Geiß 1985), E. Oberländer-Târnoveanu și I. Oberländer-Târnoveanu pentru circulația monedelor de bronz la Gurile Dunării în sec. I-III p.Chr. (Oberländer-Târnoveanu, Oberländer-Târnoveanu 2000), A. Kunisz privind circulația monetară în Moesia și Thracia în sec. I-II (Kunisz 1992a), V. Grigorova cu referire la circulația monedei de bronz în Sudul Dobrogei (Grigorova 1993; Grigorova 1995), A. Vertan în legătură cu circulația monetară în Dobrogea sec. I-III (Vertan 2002), B. Gerov despre evenimentele istorice – invazii – reflectate în descoperiri monetare (Gerov 1980a; Gerov 1980b), A. Kunisz și J. Jurukova despre circulația monetară în Thracia și Moesia (Kunisz 1993; Jurukova (Youroukova) 1979).

Dintre lucrările care prezintă stadiul și problematizarea cercetării, bibliografii generale sau privitoare doar la acest subiect reținem: *Bibliografia numismatică românească*, apărută sub îngrijirea lui A. H. Golimas și a lui C.C. Gheorghe (1984), articolele lui Gh. Poenaru Bordea despre stadiul cercetării (Poenaru Bordea 1973-1975; Poenaru Bordea 1979), cele semnate de J. Jurukova privind publicarea de *corpora* (Jurukova (Youroukova) 1992), H.-D. Scultz pentru problematizarea generală a monetăriei de tip provincial (Schultz 1997), E. Schönert-Geiß pentru bibliografia monetărilor din Moesia și Thracia (Schönert-Geiß 1965; Schönert-Geiß 1999). Mai puțin abordate au fost, în istoriografia românească, aspectele de iconografie monetară: cele câteva studii sunt, mare parte, din perioada interbelică și se referă la cele două capete inversate de pe monedele histriene (Netzhamer 1912; Severeanu 1920; Ruzicka 1923; Bude 1925; Netzhammer 1933-1934; Hommel 1970; Hind 1994), reprezentarea Dioscurilor pe monedele tomitane (Babelon 1949), efigia Artemidei pe monedele autonome callatiene (Rogalski 1956), orașele fortificate din Peninsula Balcanică după monede (Blanchet 1923), Zeul Mare pe monedele odesitane (Condurachi 1939), Gordian și Sarapis pe monedele pontice (Condurachi 1938), aspecte de sincretism religios

Deși s-au scurs peste 100 de ani de la publicarea *corpus*-ului monedelor din Moesia Inferior, deși, în timp, s-a adunat o cantitate apreciabilă de monede – în parte încă inedite, deși necesitatea unor noi *corpora* a fost nu o dată clamată, suntem încă departe de împlinirea acestui deziderat. Cert este că numai o publicare atentă, erudită, a descoperirilor de acest gen și adunarea emisiunilor *post* Pick-Regling într-un nou *corpus* ne-ar conduce către lămurirea multora dintre problemele pe care acest tip de emisiuni le ridică.

Momentul în care cetățile grecești din Moesia Inferior își încep seriile imperiale pare să nu fie în cazul tuturor același, deși descoperiri mai vechi, reinterpretate sau confirmate de descoperiri mai noi, pledează pentru debutul, în vremea lui Augustus, nu numai a monetăriei tomitane⁴, ci și a celei istriene⁵ și chiar odessitane⁶.

În decurs de peste un secol datele privind începuturile monetăriei callatiene s-au schimbat esențial⁷. Astfel, debutul activității acestui atelier a putut fi stabilit, în manieră indubitabilă, în timpul domniei împăratului **Nero**, pentru care încă la 1903 Tacchella prezenta în articolul său din *Revue Numismatique* o primă descriere a unei emisiuni de la începutul domniei împăratului, cu reprezentarea pe avers a capului lui Nero, imberb, spre dreapta, legenda în limba latină: **IMP NERO CAESAR AVG**, și, pe revers, etniconul scris pe trei linii în forma genitiv plural **KAA / ΛATIA / NΩN** într-o cunună de spice, emisiune pentru care editorul cunoștea la acea dată două exemplare⁸. După ce făcea, în articolul citat, o trecere în revistă a tuturor monedelor callatiene studiate, Tacchella conchidea: „Dans le monnayage impérial de cette ville, on constate donc une lacune embrassant la siècle entier qui s’est écoulé entre le règne de Néron et celui de Marc Aurèle. Aurons-nous la chance, par suite de découvertes ultérieures de parvenir à placer quelques relais sur la longue route, jusqu’à présent déserte, qui relie ces deux points si éloignés une de l’autre ?”⁹. Ulterior contribuției lui Tacchella s-au publicat destule monede cu numele acestui împărat. Astfel, Mușmov identifica două emisiuni ale acestuia cu două tipuri de legendă de avers **NERO CAESAR AVGVSTVS**

(Jurukova 1974) sau figurarea Trofeului lui Traian pe monedele tomitane (Sâmpetru 1979), iconografia lui Herakles în Thracia și Moesia (Rabadjiev 1998), a lui Sarapis și Isis (Tran Tam Tinh 1998), a Demetrei (Iacob 2000-2001) și a lui Hermes (Iacob 2002-2003).

Referiri la piesele moesice găsim în studii ce abordează teme iconografice comune monetăriei imperiale grecești din întreg Imperiul – reprezentarea împăratului roman alături de Sarapis (Gagé 1976), arhitectura pe monede (Price, Trell 1977; Donaldson 1966), cultul Kybelei (Turcan 1983), portretul în antichitate (Babelon 1950), arheologie numismatică (Lacroix 1974), reproducerile de statui pe monedele antice (Lacroix 1949), iconografia lui Herakles (Voegtli 1977), cea a lui Dionysos (Bernhardt 1949), eroul fondator (Leschorn 1984), personificarea provinciilor în arta romană (Ostrowski 1990), reprezentările de zeiță ale apelor (Imhoof-Blumer 1924) sau de plante și animale (Imhoof-Blumer 1889).

⁴ Sutz, M. 1881, *Rev. Arch.*, 42, nr. 298, 1 *apud* Regling 1910, 673; Sutz 1912-1913, nr. 75; Sutz 1916, 2-3, fig. 1; Pauker 1938, 23, tab. 3; Poenaru Bordea, Nicolae 1983-1985, nr. 1; RPC I, 326, nr. 1824, s.v. *Tomis*.

⁵ Pick 484; RPC I 324, s.v. *Istrus*; RPC I, *Suppl.* 1841 A.

⁶ Gerasimov 1960, 63, nr. 1; RPC I 1801.

⁷ Vezi, pentru fiecare emitent în parte, „progresia” în timp a numărului de emisiuni cunoscute (Grafic 1).

⁸ Tacchella 1903, 205, nr. 9.

⁹ Tacchella 1903, 206.

și **NERO CAESAR AVG IMP**, tipul de revers fiind același¹⁰. O monedă ca cea descrisă de Mușmov la nr. 258, provenind din colecția personală, a publicat și L. Ruzicka; același tip a fost preluat și în RPC I, nr. 1802, s.v. *Callatis*¹¹.

La rândul nostru am adunat, din materialele publicate, alte trei monede cu numele lui Nero¹²: primele două aparțin cu siguranță tipului descris de către Tacchella și de Mușmov discutat anterior, iar a treia – dacă nu s-a strecurat vreo greșeală de tipar – ar prezenta un tip nou, cu o nouă titulatură imperială pe avers **IMP AVG CAESAR NERO** și cu legenda reversului împărțită altfel **KAAA / ATIA / NQN**¹³.

După 100 de ani de la cele scrise de către Tacchella constatăm că această lacună a fost măcar parțial „spartă”. Marele merit al lui B. Pick constă în faptul că a notat cu rigurozitate toate datele culese anterior contribuției sale, chiar dacă asupra veridicității unor informații avea serioase dubii. Așa cum am avut și vom avea prilejul să notăm pe parcursul acestei lucrări, nu o dată am fost în măsură să eliminăm, prin descoperirea unor piese mai bine păstrate, unele îndoieli exprimate de eruditul numismat.

Ne păstrăm aceeași expectativă în privința unei emisiuni în numele lui **Hadrianus**, de vreme ce încă nu avem vreo informație numismatică care să confirme lectura lui Sestini¹⁴. În schimb, sub Antoninus Pius, activitatea atelierului callatian este clar atestată printr-o piesă din colecția Sutzu¹⁵, piesă care are pe revers atributele lui Herakles – eroul fondator al cetății: arc și *gorythos*. O altă emisiune a fost descrisă de către L. Ruzicka pe baza a două piese din colecția proprie, cu reprezentarea pe revers – de această dată – a capului lui Herakles, bărbos, cu cununa de lauri¹⁶, emisiune din care face parte și piesa menționată în catalogul nostru la nr. 34. Este meritul colegei Steluța Grămăticu de a fi făcut ordine în monetăria callatiană de vreme Antoninus Pius, venind cu informații care schimbă fundamental datele anterioare. Aceasta pe baza a nu mai puțin de 11 piese – nouă din colecția Virgil Ioniță din București, una din colecția Severeanu și una din colecția MINAC – a realizat o împărțire pe tipuri și subtipuri a emisiunilor callatiene¹⁷. Astfel, un prim tip ar corespunde emisiunii descrise de către L. Ruzicka¹⁸, pentru care autorii reconstituie integral legenda de pe avers **AYTO • K • - CCB • ANTUNI**, citesc în plus un **K** în câmp stâng și identifică, în cadrul tipului, trei variante de revers; tipul II – ștanța de avers cu aceeași titulatură imperială, dar altfel „organizată” și cu aceeași reprezentare pe revers, cu un **K** în câmp drept; tipul III cu legenda de avers scrisă în mod continuu și reprezentarea de pe revers ca la tipul anterior¹⁹. Se poate observa că piesele dintr-o singură colecție pot schimba radical imaginea unui moment din activitatea unei monetării. Câtă vreme există atâtea alte piese nepublicate atât în colecții publice, cât și muzeale ne putem aștepta la surprize. Ca să nu mai vorbim despre faptul că tezaurul de la Mangalia așteaptă încă să fie publicat integral.

¹⁰ Mușmov 258, 259.

¹¹ Ruzicka 1913, nr. 296 a.

¹² *Catalog A*, 31-33.

¹³ *Catalog A* 33.

¹⁴ Vezi Pick 296*.

¹⁵ Sutzu 1912-1913, nr. 21.

¹⁶ Ruzicka 1913, nr. 296 b.

¹⁷ Grămăticu, Ioniță 2003.

¹⁸ Ruzicka 1913, nr. 296 b.

¹⁹ Grămăticu, Ioniță 2003, 59-60.

În cazul emisiunilor callatiene pentru **Marcus Aurelius** prudența exagerată a lui Pick, care respingea atribuirea monedei descrise de Sestini, cu reprezentarea pe revers a Hygiei lui Marcus Aurelius²⁰, monedă pe care Mușmov o prezenta ca certitudine²¹, a fost „clătinată” prin apariția „*de jure*” a unor piese ce probează activitatea atelierului în vremea acestui împărat. Piese din col. Knechtel, în bună stare de conservare, publicată de către L. Ruzicka²² – cu efigia imperială și legenda **AYT • K • M • AYP - ANTΩNCINOΞ** pe avers și Nike cu cunună și palmier, alături de etniconul în genitiv plural pe revers, i s-a adăugat o alta din col. Ruzicka²³, cu un alt tip de avers și cu reprezentarea acvilei pe altar și a marcării valorii **Ε (?)**. Din păcate, o altă piesă din colecția MINAC, cu efigia aceluiași împărat, nu a fost descrisă cu toate datele stilistice – pentru revers nu se notează decât „Fortuna”²⁴ ! – astfel încât nu putem spune dacă avem de-a face cu un exemplar din emisiunea descrisă de Ruzicka – 296 z – sau cu o emisiune nouă.

Necunoscute anterior sunt și emisiunile celor doi asociați la domnie **Marcus Aurelius** și **Lucius Verus**, pentru care o primă descriere o găsim la E Becker²⁵. O altă piesă cu descrierea integrală av./rv. din col. BAR constituie o dovadă fermă a unor astfel de emisiuni, cu efigia și titulatura lui Marcus Aurelius pe avers și efigia și titulatura lui Lucius Verus, alături de etnicon, pe revers²⁶.

Lui L. Ruzicka îi datorăm identificarea unei emisiuni pentru **Faustina I**, cu Kybele așezată pe tron, cu pateră și *tympanon*²⁷ și legenda **ΚΑΛΛΑ** dedesubt, emisiune pentru care, în timp, nu s-a mai adăugat vreun exemplar.

Cel puțin două emisiuni de perioadă Marcus Aurelius au fost destinate soției acestuia, **Faustina II** – una cu reprezentarea zeiței cetății așezată pe tron²⁸ și a doua cu Kybele, cu cununa murală, călărind un leu²⁹, emisiuni ce au fost acceptate fără rezerve de către autorul *corpus*-ului. Mușmov identifică chiar două posibile variante pentru tipul cu Kybele³⁰ și un tip cu zeița poliadă³¹. Piese din catalogul nostru cu efigia Faustinei II sunt în număr de două³² și aparțin, după opinia editorilor, tipului Pick 297, deși într-unul din cazuri zeitatea de pe tron este identificată cu Fortuna (sic !) ³³.

Chiar dacă nu cunoaștem piese cu efigia lui **Lucius Verus** singur, existența unei emisiuni pentru cei doi asociați la domnie Marcus Aurelius și Lucius Verus³⁴ și a monedelor pentru Lucilla³⁵ sunt argumente pentru activitatea intensă a atelierului callatian în această

²⁰ Pick 296**.

²¹ Mușmov 260.

²² Ruzicka 296 z.

²³ Ruzicka 220 b (sic !).

²⁴ *Catalog A* 35.

²⁵ Becker 1938, *apud* Vertan 2002, 410, nr. 13. (= *Catalog A* 37).

²⁶ *Catalog A* 36

²⁷ Ruzicka 296 c.

²⁸ Pick 297.

²⁹ Pick 298.

³⁰ Mușmov 261, 263.

³¹ Mușmov 262.

³² *Catalog A* 38-39.

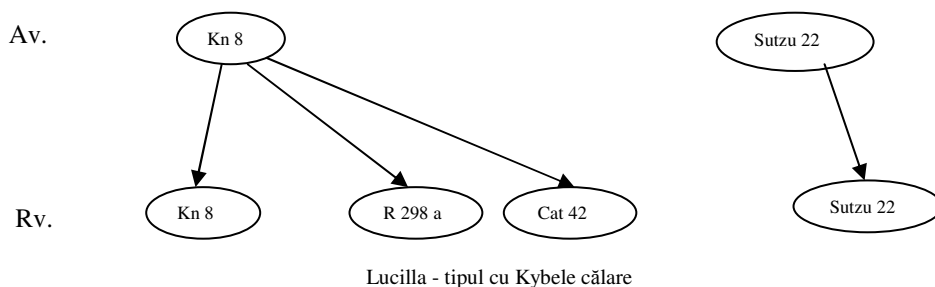
³³ *Catalog A* 39.

³⁴ *Vide supra*.

³⁵ *Vide infra*.

perioadă, astfel încât piesa descrisă de Sestini și preluată cu prudență de către Pick sub nr. 298* are șanse să fie confirmată în viitor, mai ales că tipul de revers – cu Kybele pe leu – fusese deja utilizat pentru Faustina II.

În schimb, pentru **Lucilla**, soția lui Lucius Verus, piesa pe care Pick se credea îndreptățit s-o atribuie mai degrabă Iuliei Domna decât Lucillei³⁶, în ciuda faptului că editorii anteriori notaseră numele de ΛΟΥΚΙΑΔΑ, a fost confirmată de alte descoperiri ulterioare: o monedă din col. Knechtel cu numele împărătesei notat aidoma și cu reprezentarea pe revers a Kybelei călărind un leu³⁷, așa cum apare la Eckhel³⁸ și o a doua, din col. Ruzicka, ce prezintă variantă de legendă la aceasta – ΚΑΛΛ - ΑΤΙ, în exerga ΑΝΩΝ – pentru revers³⁹. În timp, exemplarele cu efigia împărătesei nu au întârziat să apară: o altă ștanță de avers cu numele împărătesei scris în forma CEYACT cu o variantă de revers la tipul descris de Knechtel, alta decât cea menționată de Ruzicka, fiind publicată de Sutz⁴⁰. Din cele două piese adunate de către noi⁴¹ avem date complete doar pentru o singură piesă – nr. 41 – care constituie în fapt o variantă la tipul descris de către Knechtel, cu legenda de pe revers notată ΚΑΛΛ - ΑΤΙΑ, în exergă ΝΩΝ. Recapitulând, avem astfel două ștanțe de avers pentru patru variante de revers la tipul iconografic cu reprezentarea *Kybelei călare* și un al doilea tip iconografic cu etniconul scris în interiorul unei cunune de spice, tip atestat deocamdată doar la Mușmov⁴².

La vremea apariției *corpus*-ului informațiile despre activitatea monetară a atelierului callatian în perioada lui Commodus erau destul de reduse: Pick înregistrase două tipuri de avers, fiecare cu câte un tip de revers – cu reprezentarea împăratului în ținută militară, sulită și încoronat de zeița poliadă⁴³ și cel cu Eros – ca geniu al morții⁴⁴, singurele identificate și de către Mușmov⁴⁵. Sutz adaugă alte două tipuri iconografice – cu reprezentarea Hygiei⁴⁶ și a

³⁶ Pick 298**.

³⁷ Knechtel 1908, nr. 7.

³⁸ Cf. Pick 298**.

³⁹ Ruzicka 298 a.

⁴⁰ Sutz 1912-1913, nr. 22.

⁴¹ *Catalog A* 40, 41.

⁴² Mușmov 265.

⁴³ Pick 299.

⁴⁴ Pick 300.

⁴⁵ Mușmov 266, 267.

⁴⁶ Sutz 1912-1913, nr. 23.

unui leu mergând spre dreapta⁴⁷. Tipul cu reprezentarea pe revers a Hygiei este reluat și de Ruzicka în contribuția sa din 1917, dar asociat cu un alt tip de avers⁴⁸. De altfel, Ruzicka identifică un tip de avers cu numele împăratului redactat în maniera **AY • KAI • M • AY • AN • - KOMOΔOC**, utilizat cu mai multe ștanțe de revers:

- a) Herakles copil omorând șarpele⁴⁹;
- b) Hygia⁵⁰;
- c) Împărat în ținută militară încoronat de zeița poliadă⁵¹;

La acestea se adaugă alte două emisiuni noi atât ca tipuri de avers, cât și ca tipuri de revers – cu figurarea zeiței Tyche cu *kalathos*⁵² și a Afroditei cu Priapos⁵³. Ultimul tip, cel cu Priapos, a fost identificat și pe o monedă din colecția Severeanu⁵⁴. Numărul de piese identificate de noi, ulterior contribuției lui Ruzicka, este destul de redus – șapte exemplare⁵⁵. Cele mai multe aparțin unor tipuri cunoscute: Pick 300⁵⁶, Ruzicka 299 a⁵⁷, Ruzicka 300 a⁵⁸, dar avem și două tipuri noi: unul cu reprezentarea lui Nemesis pe revers, asociat cu un avers, foarte probabil, de tip Pick 299⁵⁹; al doilea cu Demetra așezată pe tron fără spătar, cu spice în mâna dreaptă asociat cu un avers de tip Ruzicka 298 y⁶⁰. Practic, tipul de avers Ruzicka 298 y este folosit cu patru ștanțe de revers, la cele trei enumerate mai sus adăugându-se și cea cu Demetra. Câștigul informațional în ceea ce privește monetăria callatiană de vreme Commodus este evident: de la două emisiuni cunoscute de către Pick la 11 emisiuni în momentul de față !

Monetăria de tip pseudo-autonom este mult mai bine reprezentată în cadrul emisiunilor atelierului callatian, încă în vremea autorului *corpus*-ului fiind cunoscute 20 astfel de emisiuni⁶¹. Din punct de vedere iconografic avem o primă serie cu reprezentarea pe avers a bustului Athenei, cu sau fără **K** în față, reprezentarea asociată cu diferite ipostaze ale figurării scutului, cu tolbă, măciucă, delfin, arc, spice și cu legenda scrisă în variantele **KAAAATIANΩN**⁶², **KAAAA**⁶³, **KAAA**⁶⁴, **KAAAA / AIT**⁶⁵; un al doilea tip figurează pe avers capul lui Herakles și pe revers ciorchinele cu măciuca, *gorythos*-ul și arcul cu legenda **KAAAA**⁶⁶, numai măciuca, *gorythos*-ul și arcul, cu aceeași legendă⁶⁷ sau cu legenda **KAA /**

⁴⁷ Sutz 1912-1913, nr. 24.

⁴⁸ Ruzicka 298 z.

⁴⁹ Ruzicka 298 y.

⁵⁰ Ruzicka 298 z.

⁵¹ Pick 299.

⁵² Ruzicka 299 a.

⁵³ Ruzicka 300 a.

⁵⁴ Severeanu 1925, 17 (= *Catalog A* 49)

⁵⁵ *Catalog A* 42-49.

⁵⁶ *Catalog A* 42-45.

⁵⁷ *Catalog A* 46.

⁵⁸ *Catalog A* 49.

⁵⁹ *Catalog A* 47.

⁶⁰ *Catalog A* 48.

⁶¹ Pick 267-297.

⁶² Pick 267-268.

⁶³ Pick 270.

⁶⁴ Pick 271.

⁶⁵ Pick 272.

⁶⁶ Pick 275.

AA / TI⁶⁸, sau numai măciucă și spice, cu legenda KAA/ΛATIA⁶⁹. Într-un al treilea tip se pot încadra emisiunile cu bustul Demetrei cu vâl sau cunună de spice, alături de care găsim făclie sau spice pe avers și Dioscurii în galop pe revers, cu sau fără mantale, sulite și stele deasupra capetelor, cu legenda KAA⁷⁰, KAAAA⁷¹, KAAAATIANΩN, aceasta din urmă scrisă în diferite moduri⁷². Interesant este faptul că un număr de patru emisiuni din acest tip prezintă pe revers sigla Γ, ceea ce ar semnifica valoarea acestora de 3 *assaria* și ar trimite către perioada Severilor ca moment al emiterii⁷³, cunoscut fiind faptul că în această perioadă apar semnele de valoare pe monedele callatiene. Alte două emisiuni care au pe avers bustul Demetrei prezintă pe revers o corabie, de asemenea cu semnul de valoare Γ⁷⁴, respectiv pe Eros Thanatos⁷⁵. O altă emisiune îl are pe avers pe Herakles, în timp ce pe revers figurează Zeița poliadă tronând, cu Nike ținând cunună și ramură de palmier⁷⁶. Ultima serie de emisiuni îl au pe avers pe Herakles, de această dată în ipostaza explicită de *ktistes*, iar pe revers pe Tyche⁷⁷, Kybele pe tron⁷⁸, Hermes călare pe berbec⁷⁹, toate cu etniconul KAAAATIANΩN. Două din aceste emisiuni – cu Tyche și Kybele – au pe revers sigla B, o dovadă în plus că aceste monede pseudo-autonome au fost emise în toată perioada sec. I – III p.Ch., fără a putea preciza în acest moment „statutul” și semnificația acestora. Knechtel descrie patru piese din colecția sa, pe care le încadrează în categoria „Monete din epoca romană fără cap de împărat”, între care o variantă la Pick 289⁸⁰, o variantă în reprezentarea reversului cu scutul – adăugându-se, alături de arc, o ramură (?) – pentru aversul cu bustul Athenei⁸¹, un revers necunoscut – cu etniconul în cunună de lauri pentru același tip de avers cu figurarea Athenei⁸² și, în sfârșit, un avers cu Hermes – cap, asociat cu un revers cu măciucă și *kerikeion*⁸³. Mușmov prezintă unele dintre tipurile descrise de către Pick, dar le încadrează pe toate la categoria de monede autonome⁸⁴, singura emisiune pe care citește nominalul fiind cea cu reprezentarea corabiei pe revers⁸⁵. Tot în categoria de monede autonome încadrează și Sutzu cele trei piese pe care le publică în 1908, toate trei variante la Pick 267⁸⁶, 281⁸⁷, 289⁸⁸ și, de asemenea, cele 11 piese din colecția sa,

⁶⁷ Pick 276.

⁶⁸ Pick 278.

⁶⁹ Pick 277.

⁷⁰ Pick 279.

⁷¹ Pick 280.

⁷² Pick 281-286.

⁷³ *Vide infra*.

⁷⁴ Pick 287.

⁷⁵ Pick 288.

⁷⁶ Pick 289.

⁷⁷ Pick 290-291.

⁷⁸ Pick 292-294.

⁷⁹ Pick 296.

⁸⁰ Knechtel 1908, nr. 3.

⁸¹ Knechtel 1908, nr. 4.

⁸² Knechtel 1908, nr. 5.

⁸³ Knechtel 1908, nr. 6.

⁸⁴ Mușmov 1912, p. 23-25.

⁸⁵ Mușmov 246.

⁸⁶ Sutzu 1908, nr. 4.

⁸⁷ Sutzu 1908, nr. 5.

publicate ulterior, majoritatea variante la tipurile descrise de Pick: 276⁸⁹, 277⁹⁰, 280⁹¹, 287⁹², 293⁹³, 296⁹⁴, la care se adaugă câteva tipuri noi: o altă ipostază a Dioscurilor pe revers – în picioare, față în față – pentru tipul de avers cu Demetra⁹⁵ și o emisiune nouă cu Herakles pe avers și scut rotund, împodobit cu o acvilă ce ciugulește un șarpe, măciucă și *gorythos* pe revers⁹⁶. O altă piesă aparține tipului cu Zeița poliadă pe revers – Pick 289, deși autorul o consideră tip inedit⁹⁷. Variante la tipurile descrise de către Pick aduce și Ruzicka în contribuțiile sale din 1913⁹⁸, 1917⁹⁹, 1922¹⁰⁰. Practic avem de-a face cu un număr foarte mare de emisiuni care figurează câteva tipuri iconografice, dar cu o varietate de modalități de combinare a elementelor atât pe avers, dar mai cu seamă pe revers. În catalogul nostru am reușit să adunăm nu mai puțin de 30 de piese, dintre care opt prezentate acum pentru întâia oară – provenind din colecțiile MINAC¹⁰¹, MNIR¹⁰², IA Iași¹⁰³. Cum era și de așteptat, majoritatea pieselor aparțin tipurilor cunoscute și descrise de către Pick: 268¹⁰⁴, 270¹⁰⁵, 276¹⁰⁶, 277¹⁰⁷, 280¹⁰⁸, 283¹⁰⁹, 284¹¹⁰, 287¹¹¹, 289¹¹², 290¹¹³, 293¹¹⁴, altele au fost prezentate ca aparținând tipurilor descrise de Pick, dar, la o verificare a descrierii piesei cu tipul din *corpus*, reiese că, de fapt, avem de-a face cu variante la acestea, respectiv var. legendă av. și rv. la Pick 292¹¹⁵, var. rv. la Pick 296¹¹⁶, var. legenda rv. la Pick 281¹¹⁷, la care se adaugă două variante la Pick 273¹¹⁸,

⁸⁸ Sutz 1908, nr. 6.

⁸⁹ Sutz 1912-1913, nr. 10.

⁹⁰ Sutz 1912-1913, nr. 11.

⁹¹ Sutz 1912-1913, nr. 12.

⁹² Sutz 1912-1913, nr. 115 – 16.

⁹³ Sutz 1912-1913, nr. 18.

⁹⁴ Sutz 1912-1913, nr. 19.

⁹⁵ Sutz 1912-1913, nr. 14.

⁹⁶ Sutz 1912-1913, nr. 20.

⁹⁷ Sutz 1912-1913, nr. 17.

⁹⁸ Ruzicka 267 a, 267 b, 271, 272 a, 275 a, 276 a, 286 a, 290 a, 295 a.

⁹⁹ Ruzicka 268 a, 269, 271 a, 274 a, 274 b, 275 a, 276 b, 276 c, 277 a, 277 b, 277 c, 281, 286, 287 a, 287 b, 287 c, 288, 289, 289 a, 295 a, 296 a, 296 b.

¹⁰⁰ Ruzicka 280 a, 281, 281 a, 283 a, 289, 295 b, 295 c.

¹⁰¹ *Catalog A* 22, 28.

¹⁰² *Catalog A* 1, 2, 26.

¹⁰³ *Catalog A* 4, 6, 9.

¹⁰⁴ *Catalog A* 1, 2.

¹⁰⁵ *Catalog A* 3, 4.

¹⁰⁶ *Catalog A* 7-10.

¹⁰⁷ *Catalog A* 11-12.

¹⁰⁸ *Catalog A* 13.

¹⁰⁹ *Catalog A* 15.

¹¹⁰ *Catalog A* 16, 17.

¹¹¹ *Catalog A* 18.

¹¹² *Catalog A* 19.

¹¹³ *Catalog A* 20.

¹¹⁴ *Catalog A* 22, 23.

¹¹⁵ *Catalog A* 21.

¹¹⁶ *Catalog A* 25.

¹¹⁷ *Catalog A* 14.

o var. legendă rv. la Pick 293, în fapt tip Sutz 1912-1913, nr. 18¹¹⁹; o altă piesă, pentru care autorul nu a trimis la catalog, are prea puține date stilistice pentru a putea face noi încadrarea¹²⁰; într-un singur caz avem o încrucișare de ștanțe – un avers tip Pick 290 cu un revers tip Pick 293a¹²¹. Cât despre ultima piesă din catalogul nostru¹²² nu avem siguranța că aparține perioadei imperiale.

Pentru familia lui **Septimius Severus** atelierul callatian este înregistrat în *corpus* cu următoarele date: 11 emisiuni pentru Septimius Severus, trei pentru Iulia Domna, șapte pentru Caracalla și opt pentru Geta; am putea situa în timpul acestei „dinastii” perioada de maximă activitate a acestui atelier¹²³. Astfel, pentru o ștanță de avers de tip Pick 301, *corpus*-ul înregistrează trei „combinații” cu trei ștanțe de revers diferite: Hades-Sarapis așezat, cu Cerber¹²⁴, Dionysos călărind pantera¹²⁵, Herakles sugrumând leul¹²⁶. Alte emisiuni callatiene figurează pe revers bustul lui Isis¹²⁷, zeița Artemis în ținută de vânătoare¹²⁸, Herakles cu blana leului și arc¹²⁹, Tyche cu *kalathos*¹³⁰, Athena¹³¹, Nemesis cu grifon¹³², șarpe încolăcit¹³³, toate acestea pentru nominale de 5 *assaria*¹³⁴ și de 4 *assaria*¹³⁵. Câțiva ani mai târziu Tacchella vine deja cu două noutăți: tipul cu Sarapis – bust drapat cu *kalathos*, cu valoare de 5 *assaria*¹³⁶ și tipul cu Hygia, cu valoare de 4 *assaria*¹³⁷.

Din colecția sa, Knechtel publică o monedă cu reprezentarea, pe revers, a lui Hades-Sarapis așezat pe tron, cu *kalathos*, *patera* și sceptru, pentru un avers – de a cărui citire corectă în ceea ce privește legenda – ne îndoim: **ΑΥΤ ΚΑΤΕΠ - CEYHPCΠΕΡ** (sic !)¹³⁸. Într-o primă etapă, în studiul său din anul 1913, Ruzicka prezintă o variantă de legendă revers la Pick 311 – **ΚΑΛΛΑ - ΑΤΙΑΝΩΝ**¹³⁹ și adaugă tipul cu poartă de cetate cu două turnuri¹⁴⁰, tip ce se va regăsi ulterior și la Caracalla, înregistrat pentru acesta în *corpus* sub nr. 321. Pentru fiecare din cele două tipuri iconografice Ruzicka înregistrează câte o ștanță de avers și câte una de revers.

¹¹⁸ *Catalog A* 5, 6.

¹¹⁹ *Catalog A* 26, 27.

¹²⁰ *Catalog A* 29.

¹²¹ *Catalog A* 28.

¹²² *Catalog A* 30.

¹²³ Vezi în acest sens și Grafic 1.

¹²⁴ Pick 301.

¹²⁵ Pick 304.

¹²⁶ Pick 307.

¹²⁷ Pick 302.

¹²⁸ Pick 303.

¹²⁹ Pick 306.

¹³⁰ Pick 308.

¹³¹ Pick 309.

¹³² Pick 310.

¹³³ Pick 311.

¹³⁴ Pick 301-308.

¹³⁵ Pick 309-311.

¹³⁶ Tacchella 1903, nr. 11.

¹³⁷ Tacchella 1903, nr. 12.

¹³⁸ Knechtel 1908, nr. 8.

¹³⁹ Ruzicka 1913, nr. 311a.

¹⁴⁰ Ruzicka 1913, nr. 311b.

Mušmov identifica – pentru vremea sa – nu mai puțin de 17 tipuri iconografice¹⁴¹. În afara celor comune, deja prezentate la Pick, găsim reprezentări cu Asklepios¹⁴², Hygia¹⁴³, o variantă cu reprezentarea Athenei – cu *victoriola*¹⁴⁴, Dionysos călare pe panteră¹⁴⁵, Nemesis-Aequitas¹⁴⁶, Kybele călare pe leu¹⁴⁷ și da ca sigur tipul cu bustul Zeiței poliade¹⁴⁸ pe revers, asupra căruia Pick avea serioase rezerve¹⁴⁹.

Contribuția lui Ruzicka este și de această dată notabilă. Acesta reia unele dintre tipurile prezentate anterior¹⁵⁰, identifică o nouă ștanță de avers pentru tipul cu bustul lui Isis¹⁵¹, adaugă variante pentru tipurile cu Asklepios¹⁵² și Hygia¹⁵³ identificate pe baza unor piese din colecția Knechtel, cunoscute de altfel ca tipuri iconografice încă de Mušmov¹⁵⁴, pune în circulație tipuri cu totul noi: emisiunea cu acvila pe fulger cu cununa în cioc pe revers, emisiune ilustrată prin două exemplare din colecția personală¹⁵⁵, și pe cea cu Apollo *cythared* – ilustrată de o monedă din colecția Knechtel pentru nominalul de 4 *assaria*¹⁵⁶; adaugă, de asemenea, un alt exemplar pentru emisiunea cu poartă de cetate din colecția MNA¹⁵⁷.

În ciuda acestei mari diversități de emisiuni și tipuri iconografice se observă că legenda de pe avers este relativ constantă în ceea ce privește maniera de scriere a titulaturii imperiale **ΑΥΤ Κ Α CE(Π) CEYEPOC**, variantele fiind înregistrate în special pentru ΠΕΡΤΙΝΑΞ, care apare prescurtat ΠΕ, ΠΕΡ, ΠΕΡΤ, ΠΕΡΤΙ.

Un număr destul de mare de exemplare au fost adunate de către noi după momentul Ruzicka, atât din literatura de specialitate, cât și din colecții muzeale – 30 exemplare din descoperiri izolate¹⁵⁸ și 4 din tezaure – trei din tezaurul de la Mangalia și unul din cel de la Medgidia. Cu doar câteva excepții de monede – care se încadrează în emisiunile descrise de B. Pick: 301¹⁵⁹, 307¹⁶⁰, 310¹⁶¹, 311¹⁶², la care se adaugă variante la tipurile din *corpus*: variantă legendă revers la Pick 302¹⁶³ –, pentru celelalte piese avem situații cât se poate de interesante.

¹⁴¹ Mušmov 268-284.

¹⁴² Mušmov 269.

¹⁴³ Mušmov 283.

¹⁴⁴ Mušmov 270.

¹⁴⁵ Mušmov 275.

¹⁴⁶ Mušmov 276.

¹⁴⁷ Mušmov 277.

¹⁴⁸ Mušmov 278.

¹⁴⁹ Pick 302*.

¹⁵⁰ Ruzicka 301 a = Knechtel 1908, nr. 8.

¹⁵¹ Ruzicka 302.

¹⁵² Ruzicka 305 a.

¹⁵³ Ruzicka 305 b.

¹⁵⁴ *Vide supra*.

¹⁵⁵ Ruzicka 308 a.

¹⁵⁶ Ruzicka 308 z.

¹⁵⁷ Ruzicka 308 b.

¹⁵⁸ *Catalog A 50-77*.

¹⁵⁹ *Catalog A 50*.

¹⁶⁰ *Catalog A 52*.

¹⁶¹ *Catalog A 55-57*.

¹⁶² *Catalog A 59*.

¹⁶³ *Catalog A 51*.

Astfel, piesele nr. 53 și 54 din catalogul nostru o figurează pe revers pe Athena în aceeași ipostază, cu sulită și bufniță, cum o găsim și la Pick 309, dar pentru fiecare dintre piese modalitatea de scriere a legendei pe revers este alta: **KAAAATIANΩN** (Pick 309), **KAAAA - TIANΩN** (catalog 53); **KAAAATI - ANWN** (Catalog A 54). În plus, legenda aversului la Pick 309 nu a fost citită integral, iar cele două piese din catalog prezintă fiecare o altă legendă pe avers, astfel încât pentru tipul cu Athena avem acum trei ștanțe de revers și cel puțin două ștanțe de avers. Găsim și interesante încrucișări de ștanțe, de cele mai multe ori variante ale unor ștanțe cunoscute: piesa nr. 58 a fost bătută prin utilizarea unei variante de revers la Pick 310 (cu altă distribuție a legendei) cu o variantă de avers la Pick 308 (fără puncte în legendă); piesele 60-62 au fost emise, toate trei, prin combinarea ștanței de avers Pick 306 cu aceeași variantă de revers la Pick 304, cu legenda scrisă – **KAAA - A - TIA**, în exergă **NΩN**.

În lotul nostru avem trei piese¹⁶⁴ care îl au pe revers pe Asklepios în aceeași ipostază iconografică: două dintre acestea sunt variante la tip Tacchella 1903, nr. 11, diferența făcându-se în ceea ce privește legenda aversului (nr. 65), respectiv poziția nominalului (nr. 63); a treia piesă utilizează o variantă de revers la Tacchella 1903, nr. 11 cu un avers tip Pick 302¹⁶⁵. Și pentru tipul iconografic cu Asklepios avem până în prezent două ștanțe de revers, combinate cu patru ștanțe de revers (!). Pentru tipul cu Sarapis se găsesc în lotul nostru două monede¹⁶⁶, ambele aparținând aceleiași emisiuni care utilizează ștanța de revers Ruzicka 301 a și o ștanță de avers diferită de cea cunoscută de Ruzicka prin absența punctelor. Cel puțin încă o emisiune se adaugă și pentru tipul cu Apollo *cythared*: o piesă – pentru care nu avem datele complete, lipsind descrierea aversului – se încadrează tipului – cel puțin pentru revers – Ruzicka 308 z¹⁶⁷, dar cea de-a două reprezintă o emisiune nouă, bătută prin încrucișarea unei ștanțe de avers, variantă de legendă la Pick 301 cu o variantă de legendă la ștanța de revers Ruzicka 308 z¹⁶⁸. Două noi ștanțe avem documentate și pentru tipul cu Hygia: o încrucișare între un avers de tip Pick 301 și o variantă de legendă revers la Tacchella 1903, nr. 12 pentru piesa nr. 70 și, respectiv, ștanța de revers Tacchella 1903, nr. 12 (= Ruzicka 350 b) cu o variantă legendă revers la Ruzicka 350 b – pentru piesa 71.

Isis este figurată pe piesele lui Septimius Severus din lotul nostru și în ipostaza stând în picioare, cu *kalathos* și ținând cu amândouă mâinile o pânză, tip descris anterior de către Sutz¹⁶⁹, pe nu mai puțin de patru monede¹⁷⁰ care aparțin însă unor emisiuni diferite; avem astfel o ștanță de revers cu legenda **KAAAATI - ANΩN** utilizată pentru baterea a trei dintre piese, dar în combinație cu tipuri diferite de avers: tip Pick 301¹⁷¹, respectiv variantă legendă avers la Pick 301¹⁷², o a doua ștanță de revers, cu legenda **KAAA - A - TI - ANΩN** și o variantă – prin poziția nominalului – la reversul Sutz 1907, nr. 8, utilizată cu o ștanță de avers tip Pick 308¹⁷³.

¹⁶⁴ Catalog A 63-65.

¹⁶⁵ Catalog A 64.

¹⁶⁶ Catalog A 66-67.

¹⁶⁷ Catalog A 68.

¹⁶⁸ Catalog A 69.

¹⁶⁹ Sutz 1907, nr. 8.

¹⁷⁰ Catalog A 72-75.

¹⁷¹ Catalog A 72.

¹⁷² Catalog A 75.

¹⁷³ Catalog A 73

Ca tipuri noi o găsim pe Nike cu cunună și ramură mergând spre dreapta; cele trei piese care se încadrează în acest tip fac parte: una din tezaurul de la Mangalia¹⁷⁴, una din tezaurul de la Medgidia¹⁷⁵ și a treia constituie o descoperire izolată¹⁷⁶. Din păcate nu avem siguranța unor descrieri complete și a unei lecturi a legendei corecte în cazul celor trei piese: Nike apare pe piesa din tezaurul de la Mangalia numai cu cunună, legenda aversului este fără **T** la sfârșitul numelui, iar legenda de pe reversul monedei din tezaurul de la Medgidia a fost citită **KAAAAΘ - ANON**. Fără verificarea celor trei piese nu ne putem hazarda în a stabili numărul de emisiuni pentru acest tip. Alte trei tipuri cu totul noi prezintă – unul – pe Kybele pe tron spre stânga¹⁷⁷, al doilea – acvila între două insigne militare¹⁷⁸ și, în sfârșit, ultimul, Zeus pe tron, tip la care, pentru avers, s-a folosit ștanța Pick 301¹⁷⁹. Pentru alte două piese descoperite la Chersones nu avem nici date tehnice și nici date stilistice – știm doar că nu se regăsesc între emisiunile descrise de Pick. Ceea ce izbește de la prima vedere este extraordinara diversificare a tipurilor: am văzut că pentru fiecare tip iconografic s-au identificat o sumă de variante, ca să nu mai vorbim de tipurile iconografice noi. Ca nominal, majoritatea pieselor sunt *tetrassaria* și numai câteva *triassaria*.

Pentru **Iulia Domna** nu avem același aflax de tipuri și variante ca în cazul întemeietorului dinastiei Severilor. Deja Pick identificase două tipuri de avers și trei tipuri de revers – unul cu figurarea Dioscurilor cu nominalul **Γ**¹⁸⁰, al doilea cu Kybele pe tron – același ca la Faustina II¹⁸¹ și al treilea cu Eros Thanatos¹⁸², acesta din urmă inițiat ca tip monetar sub Commodus, unele exemplare din ultimele două emisiuni fiind bătute prin utilizarea unei singure ștanțe de avers – Pick 313. Mușmov adaugă la tipurile deja cunoscute de Pick un al patrulea, cu reprezentarea lui Nike¹⁸³. Singurele completări la *corpus* sunt aduse de contribuțiile lui Ruzicka: emisiuni cu un nou tip de avers și cu reprezentarea bustului Demetrei cu cunună de spice și nominalul **Γ** pe revers¹⁸⁴, o emisiune cu reprezentarea lui Dionysos călare pe un leu, cu *thyrsos* în mâna st. pentru un avers necunoscut anterior¹⁸⁵, o a doua ștanță de avers pentru tipul cu Eros Thanatos¹⁸⁶. Practic avem cinci tipuri iconografice folosite în baterea a șase emisiuni.

De această dată informația post Ruzicka este extrem de săracă: doar patru exemplare¹⁸⁷, dintre care două aparțin tipurilor Pick 313¹⁸⁸, respectiv, 314¹⁸⁹, alte două constituie variante de

¹⁷⁴ *Catalog B I 4.*

¹⁷⁵ *Catalog B II 1.*

¹⁷⁶ *Catalog A 76.*

¹⁷⁷ *Catalog A 77.*

¹⁷⁸ *Catalog B I 2.*

¹⁷⁹ *Catalog A 78.*

¹⁸⁰ Pick 312.

¹⁸¹ Pick 313.

¹⁸² Pick 314.

¹⁸³ Mușmov 285.

¹⁸⁴ Ruzicka 311 z.

¹⁸⁵ Ruzicka 312 z.

¹⁸⁶ Ruzicka 314 a.

¹⁸⁷ *Catalog A 81-84.*

¹⁸⁸ *Catalog A 81.*

¹⁸⁹ *Catalog A 83.*

legende av./rv. la Pick 313: **IOYA AΓ - CEBACTH / KAA - AATIA - NΩN**¹⁹⁰ sau **IOYA - IA ΔOMN** [Y? ...] / **KA - AAATI**, în exerga **ANΩN**¹⁹¹. Piese de Iuliei Domna, cu excepția emisiunii cu reprezentarea Dioscurilor, sunt bronzuri mici.

Pentru urmașul lui Septimius Severus, **Caracalla**, Pick înregistrase nu mai puțin de șapte emisiuni și tot atâtea tipuri iconografice: Zeus pe tron¹⁹², Hera¹⁹³, Artemis¹⁹⁴, Nike¹⁹⁵ Călăreț bărbos spre dreapta¹⁹⁶, acvila pe altar între două stindarde¹⁹⁷, poartă de cetate¹⁹⁸. Alte două tipuri – cel cu templu tetrastil¹⁹⁹ și cel cu Zeița poliadă așezată²⁰⁰ – sunt considerate ca improbabile de către Pick. Pentru avers, la toate emisiunile inventariate de către autorul *corpus*-ului apare în mod constant titulatura împăratului în forma **AY K M AYP ANTΩNINOC**, cu doar două variante de rupere a acesteia.

Aceleași tipuri iconografice sunt cunoscute și de către Mușmov²⁰¹, cu deosebirea că el distinge două variante în reprezentarea Artemidei²⁰² și adaugă tipul cu Hera²⁰³.

În completarea informației din *corpus* avem, în primul rând, două variante de reprezentare la Pick 320, unul cu acvila pe o bază cu ghirlandă între două *signa*²⁰⁴ și a doua cu cunună în cioc și cu nominalul marcat în câmp stâng²⁰⁵, ambele utilizate cu aceeași ștanță de avers. La aceste două variante de reprezentare se adaugă o a treia cu variantă legendă revers la tipul Pick 320 – **KAA - A - A - TIA** în exergă **NΩN**²⁰⁶. Alte două exemplare publicate de către L. Ruzicka confirmă tipul cu Zeus²⁰⁷ pus sub semnul îndoielii de către Pick²⁰⁸, exemplarele lui Ruzicka aparținând unei alte emisiuni, cu variantă legendă avers și revers la Pick 315. Sub numărul 317 z Ruzicka publică o emisiune cu un avers diferit de cele întâlnite până în acel moment – **AY - TO KAIC - M AYP ANTΩNÉINOC**, cu reprezentarea zeiței Nike cu cunună și ramură de palmier, piesă cu valoare de 5 *assaria*, la care se adaugă două variante de revers la Pick 319 – **KAAAAT - IA - NΩ - N**²⁰⁹, respectiv Pick 320 – **KAAAAT - IANΩN**²¹⁰.

¹⁹⁰ Catalog A 82.

¹⁹¹ Catalog A 84.

¹⁹² Pick 315.

¹⁹³ Pick 316.

¹⁹⁴ Pick 317.

¹⁹⁵ Pick 318.

¹⁹⁶ Pick 319.

¹⁹⁷ Pick 320.

¹⁹⁸ Pick 321.

¹⁹⁹ Pick 320*.

²⁰⁰ Pick 321*.

²⁰¹ Mușmov 289-28

²⁰² Mușmov 289-290.

²⁰³ Mușmov 296.

²⁰⁴ Ruzicka 320 a.

²⁰⁵ Ruzicka 320 b.

²⁰⁶ Knechtel 1908, nr. 14.

²⁰⁷ Ruzicka 315.

²⁰⁸ Pick 315.

²⁰⁹ Ruzicka 319 a.

²¹⁰ Ruzicka 320 c.

Pieseile adunate de către noi sunt extrem de puține – doar șase exemplare din descoperiri izolate, dintre care două aparținând emisiunilor înregistrate în *corpus*: Pick 317²¹¹ și Pick 320²¹², două cu date sumare²¹³ – de luat în calcul la studiul circulației monetare; cele două piese inedite, provenind – una dintr-o colecție particulară²¹⁴, cealaltă din colecțiile MINAC²¹⁵, aduc în discuție noi emisiuni: o variantă legendă revers la Pick 320 – **ΚΑΛ - ΛΑ - ΤΙ - ΑΝΩΝ** (nr. 87), respectiv o variantă legendă revers la Pick 318 – **ΚΑΙ. . ΙΑΤΙ - ΑΙ. . ΙΝ** asociată cu o legendă de avers neuzitată până în prezent – **ΑΥΤΟΚ ΑΥΙ.ΙΑΛΛΑΥΙ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC** (sic !) – nr. 88. Singura emisiune publicată din tezaurul de la Mangalia este o variantă legendă revers la Pick 321²¹⁶.

Pentru **Plautilla** Pick nu cunoștea nici o emisiune. Prima piesă înregistrată ca atare o găsim la Tacchella²¹⁷: efigia împărătesei cu bust drapat spre dreapta și legenda: **ΦΟΥΑΒΙΑ ΠΑΛΥΤΙΑΙΑ CEB** pe avers și reprezentarea Hygiei în postura clasică pe revers, cu etniconul **ΚΑΛΛΑΤΙ - ΑΝΩΝ**, cu nominalul de 5 *assaria*, tip cunoscut și de Mușmov²¹⁸. Acestui tip Ruzicka îi adaugă o a doua emisiune cu aceeași legendă pe avers, dar notată **ΠΑΛΥΤΙΑΙΑ** în loc de **ΠΑΛΥΤΙΑΙΑ** – să se fi strecurat la Tacchella o greșeală ? – dar cu reprezentarea bustului Demetrei pe revers, cu nominalul **Ι**²¹⁹. O a treia și ultima piesă cunoscută de către noi a fost publicată de către O. Iliescu și aparține unei emisiuni cu reprezentarea Fortunei (Tyche ?) pe revers, cu nominalul **Ε**²²⁰, cu aceeași legendă pe avers ca la Ruzicka. Este poate singura împărăteasă a cărei efigie se regăsește pe monede de nominal mare (**Ε**), știut fiind că, de regulă, acestea erau destinate, în special, împăratului în funcție.

Efigia lui **Geta**, asociatul la domnie al lui Caracalla, se regăsește în postura de *Caesar* pe două emisiuni cunoscute de autorul *corpus*-ului – una cu Nike²²¹ și a doua cu poartă de cetate²²², cu titulatura pe avers **Κ Α CΕΠ ΓΕΤΑC** – și pe alte șase în postura de *Augustus*, cu titulatura **ΑΥ Κ Π(Ο) CΕ(Π) ΓΕΤΑC C** și următoarele tipuri iconografice: Artemis²²³, Kybele așezată pe tron cu lei²²⁴, Călăreț bărbos spre dreapta²²⁵, Dionysos călare pe panteră²²⁶, Apollo *cythared*²²⁷, șarpe încolăcit²²⁸, nominalele fiind *pentassaria* și *tetrassaria*. La cele cunoscute de către Pick, Mușmov mai aduce alte două tipuri: Nike²²⁹ și Kybele

²¹¹ *Catalog A 85.*

²¹² *Catalog A 86.*

²¹³ *Catalog A 89-90.*

²¹⁴ *Catalog A 87.*

²¹⁵ *Catalog A 88.*

²¹⁶ *Catalog B I 4.*

²¹⁷ Tacchella 1903, nr. 13.

²¹⁸ Mușmov 298.

²¹⁹ Ruzicka 321 a.

²²⁰ Iliescu 1967, nr. 30 (= *Catalog A 91*).

²²¹ Pick 322.

²²² Pick 323.

²²³ Pick 324.

²²⁴ Pick 325.

²²⁵ Pick 326.

²²⁶ Pick 327.

²²⁷ Pick 328.

²²⁸ Pick 329.

²²⁹ Mușmov 301.

călare pe leu²³⁰. Prin publicarea pieselor din propria colecție Sutzu completează informația numismatică cu încă o emisiune care asociază un avers de tip Pick 326 cu un revers cu figurarea Hygiei, cu nominalul de 5 *assaria*²³¹. Datorăm lui Ruzicka descrierea în detaliu a reversului emisiunii cu poartă de cetate – Pick 323 – prin identificarea statuii lui Herakles, cu atributele specifice, într-o nișă a turnului²³² și restituirea lecturii legendei aversului pentru tipul cu Kybele – Pick 325²³³.

La aproape 90 de ani de la completările aduse de către Pick informația numismatică referitoare la activitatea atelierului callatian în timpul lui Geta este încă foarte săracă: doar trei exemplare provenind din descoperiri izolate²³⁴ și un exemplar în tezaurul de la Mangalia²³⁵. Dintre descoperirile izolate o monedă a fost emisă pentru Geta *Caesar* și atestă utilizarea tipului cu șarpele încolăcit și pentru Geta *Caesar*, dar este vorba de o altă ștanță de revers²³⁶, cu alt mod de compunere a legendei față de ștanța pentru Geta *Augustus* – Pick 329. Celelalte două piese sunt de tip Pick 325, sau mai bine-zis Ruzicka 325, lectura integrală a aversului, în ambele cazuri, îndreptându-ne, mai degrabă, spre cea de-a doua atribuire. Piesa din tezaur atestă o emisiune cu Herakles, necunoscută anterior pentru Geta, cu utilizarea unei ștanțe de avers de tip Pick 327 sau a unei variante a acesteia; ce este interesant piesa a fost surfrapată pe avers și revers.

Deocamdată lipsesc emisiunile pentru **Elagabalus**. Pick notase – ca informație – publicarea unei piese de către Mionnet sub numele lui Elagabalus și care s-a dovedit a fi emisiune Caracalla²³⁷. Mușmov a preluat această piesă ca emisiune sigură a atelierului callatian pentru Elagabalus. Deocamdată nu avem nici un argument în favoarea acceptării unei asemenea emisiuni.

În schimb, pentru **Severus Alexander** autorul *corpus*-ului identificase nu mai puțin de șase emisiuni – cu cinci tipuri de avers și șase tipuri de revers²³⁸. Trei dintre emisiuni sunt *pentassaria* și prezintă pe revers pe Hygia²³⁹, Herakles cu blana leului sugrumând mistrețul din Erymantia²⁴⁰ și Kybele pe tron încadrată de doi lei²⁴¹, iar trei sunt *tetrassaria* și figurează pe revers pe Tyche²⁴², șarpele încolăcit²⁴³ și măciuca lui Herakles în jurul căreia este scris etniconul, totul fiind încadrat într-o cunună de lauri²⁴⁴. Pe avers titulatura împăratului apare în forma **AYT K M AYP CEYH AAEZ** (sau **I) ANAΠOC** și efigia întotdeauna ca bust.

²³⁰ Mușmov 306.

²³¹ Sutzu 1912-1913, nr. 24.

²³² Ruzicka 323.

²³³ Ruzicka 325.

²³⁴ *Catalog A* 92-94.

²³⁵ *Catalog B I* 5.

²³⁶ *Catalog A* 92.

²³⁷ Pick 329*.

²³⁸ Pick 330-335.

²³⁹ Pick 330.

²⁴⁰ Pick 331.

²⁴¹ Pick 332.

²⁴² Pick 333.

²⁴³ Pick 334.

²⁴⁴ Pick 335.

În contribuția sa din 1903, Tacchella a identificat o emisiune de *pentassaria*, cu o nouă ipostază pentru Herakles: în picioare, spre dreapta, cu blana leului pe brațul stâng, cu care ține măciuca sprijinită pe un altar²⁴⁵, iar câțiva ani mai târziu Knechtel publica o piesă de 5 *assaria* cu reprezentarea pe revers a Athenei cu unul dintre atributele sale – bufnița²⁴⁶. Tipurile descrise de Pick și de Tacchella se regăsesc menționate și la Mušmov²⁴⁷. O emisiune nouă publică și Sutzu²⁴⁸: o variantă de legendă avers și revers și poziția nominalului la Pick 334. La acestea, Ruzicka adaugă alte două variante pentru tipul cu șarpele încolăcit, una cu o altă descriere a efigiei imperiale²⁴⁹, dacă nu va fi fost vorba de un exemplar mai bine păstrat care să-i permită detalii, și a doua cu un nominalul poziționat în câmp stâng și asociată cu un nou tip de avers²⁵⁰. Se adaugă apoi un tip cu totul nou în iconografia atelierului callatian, cu reprezentarea lui Bonus Eventus cu *patera* și ramura deasupra unui altar aprins²⁵¹, tot pentru valoarea de 4 *assaria*. Am avea astfel nu mai puțin de patru emisiuni pentru tipul cu șarpele, două cu reprezentarea lui Herakles, la care se adaugă și cea cu substitutul – măciuca, câte una pentru Kybele, Hygia, Tyche, Bonus Eventus. Cele șapte exemplare²⁵² adunate de către noi aparțin toate tipurilor deja descrise: Pick 330²⁵³, 331²⁵⁴, 332²⁵⁵, 333²⁵⁶, 334²⁵⁷. O singură piesă ar avea șansa să constituie o variantă la Tacchella 1903, nr. 14 – legendă avers și reprezentare, asta numai în cazul în care descrierea piesei a fost corect făcută²⁵⁸. Practic nici o noutate în aproape un secol ! Firește aceasta nu înseamnă mare lucru câtă vreme multe dintre colecțiile muzeale se încăpățânează să rămână închise, iar marele tezaur cu imperiale grecești de 6000 piese de la Mangalia nu a fost publicat integral – e vorba de peste 3.600 piese callatiene care, față de cele aproximativ 200 de piese câte am adunat noi, înseamnă foarte mult !

Iulia Mamaea, soția lui Severus Alexander, a fost „onorată” și ea cu emisiuni de către atelierul callatian. Regăsim efigia acesteia cu legenda **IOYAIA MAMEA** sau **IOYAIA MAMMEA** pe *triassaria* cu figurarea zeiței Artemis la vânătoare²⁵⁹ sau a Dioscurilor călare²⁶⁰. Singura completare la această informație o aduce L. Ruzicka, el publicând o piesă din colecția Knechtel ce atestă o a doua emisiune pentru tipul cu Artemis, cu o variantă de legendă pentru ștanța de revers Pick 336 și un nou tip de avers cu legenda **IOYAIA • MAMMAIA • AYΓC**²⁶¹.

²⁴⁵ Tacchella 1903, nr. 14.

²⁴⁶ Knechtel 1908, nr. 9.

²⁴⁷ Mušmov 309-315.

²⁴⁸ Sutzu 1912-1913, nr. 26.

²⁴⁹ Ruzicka 334.

²⁵⁰ Ruzicka 334 a.

²⁵¹ Ruzicka 332 z.

²⁵² *Catalog A* 95-101.

²⁵³ *Catalog A* 95.

²⁵⁴ *Catalog A* 96.

²⁵⁵ *Catalog A* 97.

²⁵⁶ *Catalog A* 98-99.

²⁵⁷ *Catalog A* 100.

²⁵⁸ *Catalog A* 101.

²⁵⁹ Pick 336; Mušmov 316.

²⁶⁰ Pick 337; Mušmov 317.

²⁶¹ Ruzicka 334 a.

Domnia lui **Gordianus** marchează o nouă perioadă de „efervescență” a atelierului callatian. În catalogul lui Pick găsim nu mai puțin de 10 emisiuni, atât piese cu nominal mare – *pentassaria*, cu o varietate de tipuri iconografice: Hades-Sarapis²⁶², Demetra²⁶³, Athena²⁶⁴, Nike²⁶⁵, Herakles²⁶⁶, Kybele²⁶⁷, Nemesis²⁶⁸, acvila cu cunună în cioc între două insigne militare²⁶⁹ și *tetrassaria* – cu figurarea șarpelui încolăcit²⁷⁰, cât și cu nominal mic – *assarion* – cu figurarea Kybelei călare pe leu²⁷¹. Ca tip de avers avem câte unul pentru fiecare dintre cele trei nominale; pentru *pentassaria* și *tetrassaria* legenda aversului este aceeași – **AYT KM ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC**, cu diferența că pentru *pentassaria* împăratul este reprezentat bust, laureat, drapat, cuirasat, iar pentru *tetrassaria* cap laureat. Tipul de avers pentru *assarion* îl figurează pe acesta ca bust laureat, drapat, cu legenda **M ANT ΓΟ-ΡΔΙΑΝΟC**.

În *Supplement*-ul său la *corpus* Tacchella documentează o a doua emisiune la tipul cu Athena prin utilizarea unei ștanțe de avers cu figurarea capului împăratului, cu aceeași legendă ca la ștanța de revers Pick 340²⁷². Tot ca o noutate avem reprezentarea împăratului Gordianus în costum militar, ținând *patera* deasupra unui altar și sulia în stânga, tip iconografic asociat cu tipul de avers utilizat și pentru a doua emisiune cu Athena²⁷³. Alte două tipuri monetare sunt descrise de către Knechtel pe baza pieselor din propria sa colecție, ambele pentru *tetrassaria*, cu Apollo stând spre stânga, cu ramură, pateră și altar²⁷⁴, emisiune căreia îi aparține și piesa publicată de către Sutz din colecția Severeanu²⁷⁵ și, a doua, cu Tyche cu *kalathos*, cârmă și cornul abundenței²⁷⁶. Pentru Mușmov numărul tipurilor iconografice se ridică la 15²⁷⁷; în afara tipurilor deja prezentate – și publicate înaintea apariției studiului său – găsim o a doua variantă pentru Nike²⁷⁸, Dionysos călare pe panteră²⁷⁹, șarpele încolăcit²⁸⁰, etniconul scris pe patru rânduri, într-o cunună de lauri²⁸¹, toate pentru *pentassaria*.

Atât în colecția proprie, cât și în cele bucureștene – MNA și Knechtel – Ruzicka identificase alte câteva emisiuni sau tipuri iconografice noi: o emisiune de *pentassaria* cu

²⁶² Pick 338.

²⁶³ Pick 339.

²⁶⁴ Pick 340.

²⁶⁵ Pick 341.

²⁶⁶ Pick 342.

²⁶⁷ Pick 343.

²⁶⁸ Pick 344.

²⁶⁹ Pick 345.

²⁷⁰ Pick 346.

²⁷¹ Pick 347.

²⁷² Tacchella 1903, nr. 15.

²⁷³ Tacchella 1903, nr. 16.

²⁷⁴ Knechtel 1908, nr. 10, cu unele greșeli de redactare a legendei **S** pentru **C** și **U** pentru **Y** !.

²⁷⁵ Sutz 1915, nr. 7.

²⁷⁶ Knechtel 1908, nr. 1; pentru legenda aversului a fost preluată în mod greșit titulatura și numele lui Severus Alexander.

²⁷⁷ Mușmov 318-332.

²⁷⁸ Mușmov 319.

²⁷⁹ Mușmov 321.

²⁸⁰ Mușmov 323.

²⁸¹ Mușmov 330.

Artemis în ținută de vânătoare utilizând un avers de tip Pick 338²⁸², o emisiune de *tetrassaria* cu avers de tip Pick 346 și reprezentarea lui Bonus Eventus pe revers²⁸³, o variantă de legendă revers la Pick 340²⁸⁴, o corectură la emisiunea descrisă de către Knechtel (1908, nr. 10), prin lectura corectă a titulaturii imperiale și identificarea reprezentării de pe revers cu Bonus Eventus²⁸⁵, o variantă de reprezentare pentru Athena, cu bufniță de această dată, la tip Pick 340, asociată cu avers tip Pick 348²⁸⁶. Alte emisiuni prezentate de Ruzicka aparțin unor tipuri iconografice deja descrise de Mušmov²⁸⁷: Nike cu cunună și ramură de palmier²⁸⁸, etniconul scris pe patru rânduri²⁸⁹, șarpele încolăcit²⁹⁰, Dionysos călare pe leu²⁹¹, aceasta din urmă pentru piese cu valoare de 1 *assarion*, la care se adaugă tipul cu Herakles sugrumând leul din Nemeea pentru o emisiune de *pentassaria*²⁹².

În catalogul nostru am adunat 19 monede emise de atelierul callatian pentru Gordianus, monede culese din literatura de specialitate și din colecțiile muzeelor din Tulcea, Constanța, București (MNIR). Cele mai multe dintre piese aparțin unor emisiuni cunoscute și descrise de Pick *e.g.* Pick 338²⁹³, 339²⁹⁴, 340²⁹⁵, 342²⁹⁶, 344²⁹⁷, 345²⁹⁸ sau constituie variante la acestea: variantă legendă revers la Pick 339²⁹⁹, Pick 340³⁰⁰, Pick 341³⁰¹, Pick 346³⁰², aparțin emisiunilor descrise anterior de Ruzicka: 339a³⁰³, 339b³⁰⁴, Knechtel sau Sutzu. Astfel pentru piesa cu numărul 115 la noi, editorul – C. Preda – trimite la Sutzu 1915, nr. 7 și, deși dă descrierea integrală a piesei, nu marchează pauzele în legendă pentru a putea ști dacă piesa aparține emisiunii respective sau este o variantă la aceasta; piesa 117 a fost bătută prin utilizarea unei ștanțe de revers Ruzicka 345 a, cu o ștanță de revers necunoscută anterior cu legenda marcată astfel **AYT K M ANT IO – ΠΑΙΑΝΟC ΑΥΤ.** Reprezentarea lui Tyche, pentru care o primă emisiune a fost identificată de Knechtel³⁰⁵, a fost utilizată pentru o a doua

²⁸² Ruzicka 339 a.

²⁸³ Ruzicka 339 b.

²⁸⁴ Ruzicka 340.

²⁸⁵ Ruzicka 345 z.

²⁸⁶ Ruzicka 340 a.

²⁸⁷ *Vide supra.*

²⁸⁸ Ruzicka 341.

²⁸⁹ Ruzicka 345 a.

²⁹⁰ Ruzicka 346 a.

²⁹¹ Ruzicka 345.

²⁹² Ruzicka 342 a.

²⁹³ *Catalog A 102.*

²⁹⁴ *Catalog A 103.*

²⁹⁵ *Catalog A 107.*

²⁹⁶ *Catalog A 111.*

²⁹⁷ *Catalog A 112.*

²⁹⁸ *Catalog A 113.*

²⁹⁹ *Catalog A 104.*

³⁰⁰ *Catalog A 108-109.*

³⁰¹ *Catalog A 110.*

³⁰² *Catalog A 114.*

³⁰³ *Catalog A 105.*

³⁰⁴ *Catalog A 106.*

³⁰⁵ Knechtel 1908, nr. 11.

emisiune, cu alt mod de redactare a legendei pe revers, așa cum o dovedește piesa cu nr. 118. În sfârșit, piesa nr. 116, o *pentassaria*, cu reprezentarea lui Sarapis, se încadrează în emisiunea identificată de C. Preda în tezaurul de la Mangalia³⁰⁶. În același tezaur găsim un număr de șapte piese, toate variante: variantă legendă revers la Ruzicka 342a³⁰⁷; variantă legendă revers la Pick 346³⁰⁸ – sau tipuri noi: cu reprezentarea lui Asklepios – două exemplare³⁰⁹, a Hygiei³¹⁰ și a împăratului călare³¹¹.

În sfârșit, în perioada lui **Philippus I** se constată o sporire a numărului de emisiuni și emiterea de monedă pentru toți membrii casei imperiale separat. După catalogul lui Pick avem înregistrate, pentru Philippus I, 10 emisiuni pentru *pentassaria* cu Hades – Sarapis³¹², Sarapis³¹³, Artemis³¹⁴, Asklepios³¹⁵, Hygia³¹⁶, Herakles smulgându-l pe Cerber din împărăția lui Hades³¹⁷, Nemesis³¹⁸, Zeița poliadă așezată pe tron³¹⁹, acvila pe altar între insigne militare³²⁰, toate asociate cu un singur tip de avers Pick 348: **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛ (Ι) – ΦΙΛΙΠΠΟΥ** **ΑΥΤ**; la acestea se adaugă cinci emisiuni de *tetrassaria*: două cu reprezentarea lui Bonus Eventus, ștanța de revers fiind asociată cu două ștanțe de avers³²¹, alte două cu Nemesis – tot cu două ștanțe de avers³²², diferențierea ștanțelor de revers prin poziționarea nominalului și, în sfârșit, o emisiune cu reprezentarea șarpelui pe revers³²³.

Completări la *corpus* nu au întârziat să apară. Astfel Tacchella publica o emisiune în care pe avers e figurat capul – și nu bustul împăratului – pentru tipul cu Hygia³²⁴, iar Sutzu o emisiune cu Apollo nud, cu *patera* deasupra unui altar aprins, pentru *tetrassaria*³²⁵, o emisiune de *pentassaria* cu Nike cu victoriolă și ramură de palmier³²⁶. De asemenea, Knechtel descrisese o variantă la tipul cu acvila pe altar³²⁷. La rândul său Mușmov identificase, la nivelul informației din al doilea deceniu al sec. XX, un număr de 18 emisiuni callatiene cu efigia lui Philippus I³²⁸. Contribuția majoră îi revine lui L. Ruzicka, care descrie în aceeași manieră ca și

³⁰⁶ Preda 1968, nr. 10

³⁰⁷ *Catalog B* I.7.

³⁰⁸ *Catalog B* I.8.

³⁰⁹ *Catalog B* I.10, 11.

³¹⁰ *Catalog B* I.13.

³¹¹ *Catalog B* I.14.

³¹² Pick 348.

³¹³ Pick 349.

³¹⁴ Pick 350.

³¹⁵ Pick 351.

³¹⁶ Pick 352.

³¹⁷ Pick 353.

³¹⁸ Pick 354.

³¹⁹ Pick 355.

³²⁰ Pick 356.

³²¹ Pick 357, 358.

³²² Pick 357 și 360.

³²³ Pick 362.

³²⁴ Tacchella 1903, nr. 17.

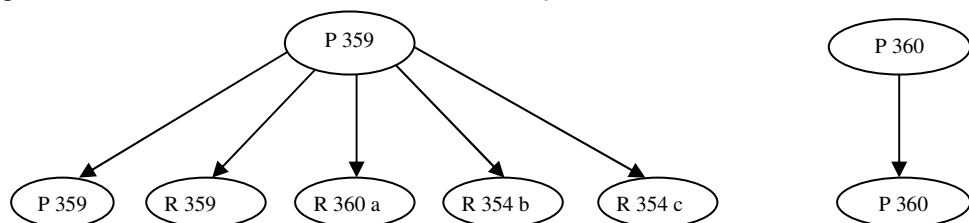
³²⁵ Sutz 1915, nr. 8.

³²⁶ Sutz 1912-1913, nr. 27.

³²⁷ Knechtel 1908, nr. 13.

³²⁸ Mușmov 333-350.

corpus-ul alte 13 emisiuni: șapte pentru *pentassaria* – două cu figurarea lui Tyche pe revers³²⁹, una cu Hades-Sarapis variantă legendă revers la Pick 348³³⁰, o a doua emisiune cu ștanța de revers Pick 350, dar cu alt avers³³¹, câte o nouă emisiune cu Nike³³², Kybele³³³ și, respectiv, împărat călare³³⁴, la care se adaugă patru emisiuni de *tetrassaria*³³⁵ cu Nemesis, astfel încât tipul cu Nemesis număra – la vremea lui Ruzicka – șase emisiuni:

În catalog sunt cuprinse 52 de exemplare provenind din descoperiri izolate și alte patru piese din tezaurul de la Mangalia. Pe emisiuni avem următoarea situație: Pick 348 – 5 ex.³³⁶, 349 – 3 ex.³³⁷, 350 – 1 ex.³³⁸, 351 – 1 ex.³³⁹, 352 – 1 ex.³⁴⁰, 353 – 1 ex.³⁴¹, 354 – 6 ex.³⁴², 355 – 4 ex.³⁴³, 359 – 1 ex.³⁴⁴, 361 – 4 ex.³⁴⁵. La acestea se adaugă un număr de variante: pentru Pick 348 avem 3 exemplare cu varianta de legendă revers: **KAAAAT - I - ANΩN**³⁴⁶; pentru Pick 353 o variantă legendă revers – **KAAAATIANΩN**³⁴⁷, un nou tip de avers **AYT M IOYAI - ΦΙΑΠΠΟC AYΓ** – utilizat în combinație cu ștanța de revers Pick 357³⁴⁸, o altă variantă pentru Pick 347 – un avers nou – dacă nu va fi vorba de o greșeală de tipar (!) și poziția nominalului³⁴⁹; o variantă legendă revers la Pick 358³⁵⁰; variante de legendă revers la Pick 359 – **KAAAA - TI - ANΩN**³⁵¹, **K - AAAA - TI - ANΩN**³⁵², o asociere între avers Pick 353 și

³²⁹ Ruzicka 355 a; 355 b.

³³⁰ Ruzicka 348.

³³¹ Ruzicka 350 a.

³³² Ruzicka 451 a.

³³³ Ruzicka 454 a.

³³⁴ Ruzicka 355 b.

³³⁵ Ruzicka 354 b, 354 c, 359, 360 a.

³³⁶ *Catalog A* 120-124.

³³⁷ *Catalog A* 128-130.

³³⁸ *Catalog A* 131.

³³⁹ *Catalog A* 135.

³⁴⁰ *Catalog A* 136.

³⁴¹ *Catalog A* 137.

³⁴² *Catalog A* 138-142.

³⁴³ *Catalog A* 144-147.

³⁴⁴ *Catalog A* 153.

³⁴⁵ *Catalog A* 156-159.

³⁴⁶ *Catalog A* 125, 126, 127.

³⁴⁷ *Catalog A* 137.

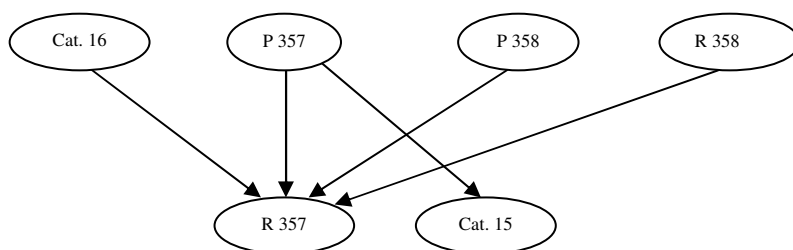
³⁴⁸ *Catalog A* 149-150.

³⁴⁹ *Catalog A* 151.

³⁵⁰ *Catalog A* 152.

³⁵¹ *Catalog A* 154.

revers Pick 361³⁵³, între avers Pick 353 și o variantă de legendă revers la Pick 361 – **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩ - Ν**³⁵⁴. La acestea se adaugă un exemplar tip Ruzicka 354 a³⁵⁵, un altul Ruzicka 355 b³⁵⁶ și unul pentru care editorul trimite la SNG München 253³⁵⁷. Existența unei emisiuni cu reprezentarea Herei pe revers, asupra căreia Pick avea serioase dubii³⁵⁸, nu numai că a fost confirmată, dar avem dovada existenței a două emisiuni cu acest tip: prima, ilustrată de două exemplare bătute cu aceeași ștanță, utilizează un tip de avers necunoscut anterior cu legenda aversului **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛ ΦΙΛΙΠΠΟΥ** A cu legenda reversului notată în forma **ΚΑΛΛΑΤ - Ι - ΑΝΩΝ**³⁵⁹, a doua asociază un avers tip Pick 353 cu o variantă de legendă de revers la emisiunea anterior menționată – **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ**³⁶⁰. Avem și trei tipuri cu totul noi – cel cu Nike, identificat pe o monedă din colecția ICEM³⁶¹, cel cu Demetra cu pateră și făclie (dacă nu e vorba cumva de Kore !)³⁶² și cel cu etniconul scris pe trei rânduri într-o cunună de lauri³⁶³, tip întâlnit între emisiunile lui Gordianus III – în tezaurul de la Mangalia. Tot în tezaur găsim și două exemplare cu Bonus Eventus, variante la tipurile Pick 357³⁶⁴ și Pick 358³⁶⁵. Practic, în momentul de față, avem nu mai puțin de cinci emisiuni pentru tipul cu Bonus Eventus: patru ștanțe de avers diferite, combinate cu un singur tip de revers, și, în același timp, o ștanță de avers folosită cu două ștanțe de revers.

Otacia, soția lui Philippus I, apare pe trei emisiuni încă la nivelul informației lui Pick, toate trei cu valoare de *triassaria*, cu reprezentarea pe revers a Artemidei³⁶⁶, a Dioscurilor³⁶⁷ și

³⁵² *Catalog A 155.*

³⁵³ *Catalog A 160.*

³⁵⁴ *Catalog A 161-162.*

³⁵⁵ *Catalog A 163.*

³⁵⁶ *Catalog A 164.*

³⁵⁷ *Catalog A 166.*

³⁵⁸ Pick 350*.

³⁵⁹ *Catalog A 132-133.*

³⁶⁰ *Catalog A 134.*

³⁶¹ *Catalog A 165.*

³⁶² *Catalog B I.14.*

³⁶³ *Catalog B I.17.*

³⁶⁴ *Catalog B I.15.*

³⁶⁵ *Catalog B I.16.*

³⁶⁶ Pick 363.

³⁶⁷ Pick 364.

a unei corăbii³⁶⁸, aceleași descrise și de Mušmov³⁶⁹. Pentru emiterea acestora s-a folosit o singură ștanță de avers cu legenda **Μ WΤAKIA C - EYHPA AYΓ** – după datele lui Pick; la Mušmov apare și varianta **Μ ΩΤAKIA C - EYHPA AYΓ**, deocamdată neconfirmată. În completarea informațiilor din *corpus* Knechtel descrie o variantă la tipul Pick 363 cu Artemis, diferența constând în poziția nominalului³⁷⁰, emisiune confirmată de M. Sutz prin publicarea a încă o piesă aparținând aceleiași emisiuni³⁷¹ și preluată și de L. Ruzicka, acesta adăugând alte două variante derivate din modul de scriere a legendei de revers și poziția nominalului³⁷².

Cele cinci piese adunate de către noi se înscriu în cele trei tipuri descrise de către Pick: 363³⁷³, 364³⁷⁴, 365³⁷⁵.

Philippus II, fiul și asociatul la domnie al lui Philippus I, este ultimul împărat roman onorat cu emisiuni monetare de către atelierul callatian. Autorul *corpus*-ului considera că Philippus II apare pe monedele callatiene numai în calitate de *Caesar* cu legenda **Μ IOYΛ ΦΙ - ΑΙΠΠΟϚ ΚΑΙ** și identifica două emisiuni ale acestuia – una cu Bonus Eventus³⁷⁶ aparținând aceluiași tip iconografic ca cel de pe emisiunile lui Philippus I – Pick 357 – 358 și a doua cu șarpele încolăcit³⁷⁷. În schimb, informația numismatică de care dispunea Mušmov i-a permis acestuia să identifice cinci tipuri iconografice pentru Philippus II, el acceptând și emisiuni cu titulatura de Augustus: Nemesis³⁷⁸, Sarapis³⁷⁹, Hades-Sarapis³⁸⁰ și alte două emisiuni pentru tipul cu Bonus Eventus³⁸¹. Tipul cu Nemesis cu legenda de revers **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ** este documentat, pentru același tip de avers, și pe o monedă publicată de Tacchella în *Supplement*-ul din 1903³⁸², aceasta constituind singura suplimentare la datele oferite de Pick și Mušmov. Piese din catalogul nostru sunt de tipul Pick 366 – 4 ex.³⁸³, două dintre ele fiind bătute cu aceleași ștanțe de avers/revers³⁸⁴, Pick 367 – 5 ex.³⁸⁵. Acestora li se adaugă alte trei piese – două din descoperiri izolate³⁸⁶ și una din tezaurul de la Mangalia³⁸⁷ – aparținând tipului cu Nemesis-Aequitas, tip utilizat pentru emiterea monedelor pe care apare titulatura de *Augustus* pentru Philippus II: **AYT Μ IOYΛ ΦΙ - ΑΙΠΠΟϚ AYΓ**. Cele două monede au fost bătute cu aceeași ștanță de avers, dar cu ștanțe diferite de revers, cu marcarea legendei în

³⁶⁸ Pick 365.

³⁶⁹ Mušmov 351-353.

³⁷⁰ Knechtel 1904, nr. 4; Knechtel 1908, nr. 12.

³⁷¹ Sutz 1912-1913, nr. 28.

³⁷² Ruzicka 363 și 363 b.

³⁷³ *Catalog A* 168.

³⁷⁴ *Catalog A* 169-170.

³⁷⁵ *Catalog A* 171.

³⁷⁶ Pick 366.

³⁷⁷ Pick 367.

³⁷⁸ Mušmov 354.

³⁷⁹ Mušmov 355.

³⁸⁰ Mušmov 356.

³⁸¹ Mušmov 357-358.

³⁸² Tacchella 1903, nr. 18.

³⁸³ *Catalog A* 174-177.

³⁸⁴ *Catalog A* 174-176.

³⁸⁵ *Catalog A* 178-182.

³⁸⁶ *Catalog A* 183.

³⁸⁷ *Catalog B* I.18.

forma: **K** - **AAAA** - **TI** - **ANΩN** și, respectiv, **KAAAA** - **T** - **IANΩN**, astfel încât putem vorbi de trei emisiuni cu Nemesis – una pentru Philippus *Caesar* și două pentru Philippus *Augustus*. Avem ca bun câștigat informația că atelierul callatian a emis monedă și pentru Philippus II în calitate de Augustus, fapt respins de Pick și acceptat de către Mușmov.

În condiții destul de puțin cunoscute activitatea atelierului callatian ia sfârșit în timpul sau la sfârșitul domniei lui Philippus II.

Încetarea monetăriei imperiale grecești în Moesia Inferior se înscrie într-un fenomen mai larg care a avut ca efect suprimarea bronzurilor provinciale în întreg Orientul³⁸⁸. Nu există vreo mărturie legislativă pentru a atesta o suprimare autoritară a monedei de bronz³⁸⁹. Specialiștii perioadei au văzut în acest act expresia unui „pragmatism inteligent”³⁹⁰, o acțiune o suprimare a anarhiei monetare în fața eșecului antoninianului și a devalorizării continue a sestertului. Tot pe seama crizei politice, militare, dar și financiare prin care trecea imperiul pune și E. Schönert Geiß sfârșitul monetăriei provinciale în Moesia și Thracia³⁹¹. Fenomenul s-a petrecut progresiv, în cazul Moesiei acest drept fiind restrâns gradual: în timpul lui Gordianus III își încetază activitatea atelierele de la Istros, Dionyssopolis și Nicopolis ad Istrum; în vremea lui Philippus II cele de la Tomis, Callatis și Marcianopolis, sub Gallienus cel de la Odessos. Prin reformele împăraților Aurelianus și apoi Diocletianus se pune capăt pluralismului monetar, statul controlând îndeaproape emisiunile de bronz.

Preocupări în ceea ce privește stabilirea sistemului metrologic la care se aliniaseră emisiunile monetare pontice găsim încă la M. C. Sutz. Într-un studiu elaborat acum 100 de ani acesta stabilește, prin raportarea la *calq*, considerat unitate de calcul, corespondențe cu monetăria greacă, dar și cu cea romană³⁹². Un sistem cu patru nominaluri³⁹³ a „restituit” și Regling pentru moneda fără efigie imperială, anterioară Antoninilor. În ceea ce privește emisiunile cu efigie imperială, anterioare pieselor marcate din vremea lui Marcus Aurelius, Sutz este de părere că raportarea se făcea tot la vechiul sistem autonom³⁹⁴. Începând cu domnia lui Marcus Aurelius pe monedele tomitane și, în timp, și pe emisiunile altor cetăți pontice au apărut mărci de valoare: **B**, **Γ**, **Δ**, **Α**, **Δ<**, **Ε** (valoare absentă la Tomis), ca multipli ai unei unități³⁹⁵, discuții despre existența unei ligi monetare pontice purtându-se încă din al patrulea sfert al sec. XIX³⁹⁶.

Pentru piesele marcate statisticile întocmite de Pick și Regling ne dau următoarele valori în cazul atelierului callatian: *assarion* – 2,55 - 3,75 g; 2 *assaria* – 3,82 - 4,82 g; 3 *assaria* – 5,78 - 7,18 g; 4 *assaria* – 8,80 - 10,60 g; 5 *assaria* – 10,56 - 13,42 g³⁹⁷.

Tabelele rezumative pentru nominaluri și emitenți³⁹⁸ par să sugereze că nominalul superior, de 4 ½ *assaria*, era rezervat numai împăraților – Septimius Severus, Caracalla,

³⁸⁸ Vezi Grafic 11, cu date preluate după Callu 1969, 14.

³⁸⁹ Callu 1969, 27.

³⁹⁰ Callu 1975, 588.

³⁹¹ Schönert-Geiß 1968.

³⁹² Sutz 1900.

³⁹³ Regling 1910, p. 609.

³⁹⁴ Sutz 1900, 20-21.

³⁹⁵ Vezi discuția la Sutz 1900, 27.

³⁹⁶ Gardner, P. 1876, *A Monetary League on the Euxine Sea*, NC, 307 – 314, apud Schönert-Geiß 1985.

³⁹⁷ Pick 1898, p. 96.

perechii imperiale – Gordianus III și Tranquillina, Philippus I și Otacilia sau împăratului (Philippus II) împreună cu Sarapis; piese de 4 *assaria* emit împărații singuri, iar dintre împărătese doar Iulia Domna, Plautilla, Iulia Maesa și Cornelia Paula; se pare că împărăteselor le erau rezervate, cu precădere, monedele de 3 *assaria* și “interzise” cele de 2 *assaria*.

Pe linia aceluiași preocupări, analizând compoziția diverselor tezaure³⁹⁹, J. P. Callu ajunge la concluzia că există la nivelul monedei imperiale grecești de bronz destulă mobilitate, seriile locale fiind descoperite, nu o dată, în afara teritoriului cetății emitente, de unde ipoteza unui sistem metrologic comun, în linii mari, în toată partea grecească a Imperiului⁴⁰⁰. Coroborând date din inscripții cu sigle monetare, același autor ajunge la echivalența 1 denar = 8 oboli = 16 *assaria*, *assarion*-ul asiatic corespunzând *as*-ului roman⁴⁰¹. O statistică metrologică pe zone și ateliere emitente îl duc la concluzia că se poate vorbi, la nivelul emisiunilor imperiale grecești, de o corespondență între acestea și piesele de bronz romane, respectiv între piesele cu valoare de 1, 2 și 4 unități și *as*-ul, *dupondius* și *sestertius*⁴⁰². În ciuda scepticismului privind existența unui sistem monetar pentru imperialele grecești, Butcher recunoaște ca “The favourite ratio is 1 large bronze = 2 medium bronzes = 4 small bronzes”⁴⁰³. Faptul că există diferențe ponderale în timp în cadrul aceluiași atelier pentru piese marcate cu aceeași valoare, dar și între atelierele care emit piese marcate cu aceeași siglă în timpul aceluiași împărat⁴⁰⁴, a dus la ideea de “anarhie metrologică”⁴⁰⁵. Studii erudite din ultimii ani au demonstrat existența, în ciuda acestei varietăți ponderale la prima vedere, pentru Moesia și Thracia cel puțin, a unui sistem monetar unitar⁴⁰⁶, idee susținută și de Ziegler⁴⁰⁷.

Analizând sistemul ponderal al emisiunilor din Thracia și Moesia, Edith Schönerdt Geiß împarte perioada de emisie a monedelor imperiale grecești în două etape:

- perioada I: începutul sec. I p.Chr. până la Marcus Aurelius (când nominalele nu sunt marcate explicit)
- perioada II: Commodus – Philippus II, când nominalele sunt marcate, cu următoarele valori, pe baza datelor furnizate de catalogul lui Pick și Regling⁴⁰⁸:

Perioada a II-a

Atelier	Nominale							
	$\frac{1}{2}$ <i>assarion</i>	1 <i>assarion</i>	1 $\frac{1}{2}$ <i>assarion</i>	2 <i>assaria</i>	3 <i>assaria</i>	4 <i>assaria</i>	4 $\frac{1}{2}$ <i>assaria</i>	5 <i>assaria</i>
Callatis		2,5-3,7 g 16-17 mm			6,2 g 25 mm	8,8 – 11,4 g 25 – 26 mm		10,1 – 13,4 g 27 – 28 mm

³⁹⁸ Pick 1898, p. 95.

³⁹⁹ Callu 1969, 35-57.

⁴⁰⁰ Callu 1969, 57.

⁴⁰¹ Callu 1969, 57-58; Butcher 1988, 33.

⁴⁰² Callu 1969, 109.

⁴⁰³ Butcher 1988, 33.

⁴⁰⁴ Vezi e.g. tabelele de la Callu 1969, 60 – 61, dar mai ales sugestivă Fig. 12 (Jones 1963, 335) pentru Moesia Inferior și Grecia.

⁴⁰⁵ Butcher 1988, 32 *sqq.*

⁴⁰⁶ Schönerdt-Geiß 1985.

⁴⁰⁷ Ziegler 1992.

⁴⁰⁸ Datele sunt preluate după Schönerdt-Geiß 1985, 20-25.

Aceeași autoare înscriează toate emisiunile imperiale grecești din Moesia și Thracia pe ateliere, emitenți și nominaluri pentru perioada Septimius Severus – Philippus II, obținând valorile medii pentru fiecare nominal în cadrul fiecărei perioade de domnie⁴⁰⁹. Ne vom raporta la acestea în analiza materialului nostru.

Pe linia acelorași preocupări, Ziegler încearcă să reconstituie sistemul nominalelor în Orient, ajungând la un rezultat interesant și anume identificarea unui „Basisassarion” în cadrul fiecărui atelier, ușor variabil de la atelier la atelier și de la emitent la emitent, cel puțin în cazul atelierelor vest-pontice⁴¹⁰. Dăm și noi mai jos un *conspectus* cu aceste valori pentru cele trei ateliere vest-pontice în timpul împăraților Septimius Severus și Gordianus:

Emitent	Istros	Callatis	Tomis
Septimius Severus	3,0 g	2,6 g	2,5 g
Gordianus III	2,4 g	2,5 g	2,7 g

Înscrierea pieselor din catalogul nostru ne-a permis extragerea unor informații destul de utile. Pentru atelierul callatian greutatea pieselor fără efigie imperială din catalogul nostru se înșiruie de la valoarea de 2,25 g la cea de 7,85 g; dat fiind că două dintre categoriile de emisiuni sunt marcate cu valorile de **B** și **Γ**, ne-am permis să facem unele calcule, obținând o medie a nominalului de 2 *assaria* la 4,81 g și a celui de 3 *assaria* la 6,65 g, ceea ce ar corespunde unui „Basissassarion” de 2,4, respectiv 2,2 g; o medie a pieselor nemarcate, cuprinse între valorile de 2,25 g și 3,41 g, ar da o valoare de 2,94 g, cu mult peste valoarea de bază. Scindând lotul de piese nemarcat după cele două tipuri iconografice „Cap Herakles/măciucă”, respectiv, „Bust Athena/scut”, am obține alte date interesante și anume o medie a primului tip la 2,62 g și a celui de-al doilea la 3,16 g, ceea ce ne conduce la ideea „calării” emisiunilor pseudo-autonome pe patru nominale: *assarion* – 2,21 - 2,62 g; 1½ *assarion* – medie 3,16 g; 2 *assaria* – medie 4,82 g; 3 *assaria* – medie 6,65 g, valori ce se înscriu între cele reținute de către Pick⁴¹¹.

Analizând după aceeași parametri emisiunile cu efigia imperială din lotul nostru, constatăm că la Callatis pentru Commodus se bat monede cu nominal mediu de 3,18 g și mare – 4 *assaria*, ultima valoare înscrisă pe o piesă de tip Ruzicka 299a având greutatea de 13,50 g.

În schimb, valorile înregistrate pentru Septimius Severus, ca medii, sunt următoarele: 5 *assaria*: 10, 02, „baza” – 2 g; 4 *assaria*: 8,95, „baza” – 2,23 g; pentru Iulia Domna piesele sunt de greutate joasă, cu media greutăților la 2, 82 g, cifre apropiate, ceea ce ar confirma teoria lui Ziegler. Se dovedește încă o dată că nimic nu este întâmplător, că tocmai această supraviețuire a monetăriei provinciale în Orient timp de trei secole își găsește explicația în convertibilitatea acestor emisiuni, dat fiind că la sfârșitul sec. II și în sec. III acestea asigură, aproape integral, efectuarea tranzacțiilor mărunte în provincii, eliminând moneda romană.

Iconografia emisiunilor callatiene constituie un aspect mai puțin abordat.

„Este moneda, sub raport plastic și imagistic deopotrivă, în primul rând un document asupra artei timpului și locului în care a fost emisă, cu alte cuvinte este ea, înainte de toate, un

⁴⁰⁹ Schönert-Geiss 1985: Tomis – Tabelle I-VIII; Istros – Tabelle XI; Kallatis – Tabelle XII-XIII.

⁴¹⁰ Ziegler 1992, 209-211, Tabelle 1, 2, 4.

⁴¹¹ Vide Pick 1898, p. 96.

factor ajutător al istoriei artei prin aceea că poate da imaginea completă a artei vremii și locului, consemnând, totodată, opere majore sculpturale ori arhitecturale care au dispărut ? Sau e numai o operă în sine, o mărturie prin ea însăși, privilegiată într-adevăr atunci când e și implicit datată ?” se întreba M. Gramatopol⁴¹².

Atelierul callatian, a cărui activitate monetară începe în vremea lui Nero, are o activitate redusă în comparație cu cel tomitan și, implicit, un număr redus de subiecte iconografice⁴¹³. Seriile sale pseudo-autonome, destul de numeroase, reiau reprezentări din monetăria autonomă – **Athena**, **Demetra**, **Hermes**, cu atributele acestora, la care se adaugă **Dioscurii**, absenți în perioada autonomă, și **Kybele**. Mai mult, **Herakles**, eroul mitic al orașului, după o bogată reprezentare în perioada autonomă, este onorat pe aceste emisiuni drept *ktistes*⁴¹⁴. Piese de la Nero au figurat un singur tip iconografic, **cununa**. Urmează o emisiune de la Hadrianus și două de la Antoninus Pius, toate făcând apel la teme autohtone – **Artemis**, **Harakles**, **arc și gorytos**. Emisiunile din perioada Marcus Aurelius – Commodus, reduse – e drept – ca număr, abordează alte subiecte: **Nike**, **Hygia**, **Kybele**, **Eros**, **Tyche**, **Afrodita** și **Priapos**, singura reprezentare „autonomă” fiind cea a lui **Herakles**.

Perioada următoare înregistrează vârfuri, atât ca număr de emisiuni, cât și ca teme iconografice, în timpul împăraților Septimius Severus (12 tipuri), Gordianus III (20) și Philippus I (19)⁴¹⁵. Regăsim cu consecvență între reprezentări pe **Artemis**, **Herakles**, **Dionysos**, **Athena**, **Apollo**, la care se adaugă alte zeități ale pantheonului grec: **Tyche**, **Nemesis**, **Hygia**, **Asklepios**, **Eros**, **Hera**, zeii egipteni **Isis** (prezentă pentru întâia dată pe o monedă vest-pontică, la Septimius Severus) și **Sarapis**, acesta din urmă cu o reprezentare contaminată de cea a lui **Hades** (situație întâlnită și în cazul celorlalte monetării vest pontice); înregistrăm apoi subiecte arhitectonice – **poartă de cetate, temple**. Dintre subiectele „romane” reținem doar reprezentarea **Minervei** (Gordianus III) și a două abstracțiuni personificate – **Bonus Eventus** și **Aequitas**, (doar în perioada Severus Alexander – Philippus II). Câte o emisiune a lui Gordianus III și a lui Philippus II îl reprezintă pe împărat călare. Sub Philippus II atelierul callatian își încetează emisiunile.

Problemele de circulație monetară în sec. I-III au constituit subiectul unor studii bine întocmite, atât pentru Dobrogea, cât și pentru Moesia Inferior în totalitate, studii care, chiar dacă nu au avut ca prioritate difuziunea emisiunilor imperiale grecești, au acordat acestora, cum era și firesc, un spațiu consistent în economia subiectului. Amintim aici studiile lui B. Gerov legate de anumite evenimente politico-militare reflectate în ascunderea de tezaure,⁴¹⁶ ale lui A. Kunisz legate de circulația monetară în Thracia și Moesia în sec. I-II p.Chr.⁴¹⁷ și pentru cazul special al sediului legionar de la Novae⁴¹⁸, cele semnate de J. Youroukova – pentru circulația monetară în Bulgaria în sec. I-II p.Chr.⁴¹⁹, de Valentina Grigorovna⁴²⁰ și Mariana

⁴¹² Gramatopol 1991, 213.

⁴¹³ Pentru un inventar complet, dar foarte sintetic al temelor iconografice callatiene, vezi *Anexa I*.

⁴¹⁴ Pentru acest subiect vezi Leschorn 1984.

⁴¹⁵ Vezi Grafic 1.

⁴¹⁶ Gerov 1980a; Gerov 1980b.

⁴¹⁷ Kunisz 1993; Kunisz 1992a.

⁴¹⁸ Kunisz 1992b.

⁴¹⁹ Youroukova 1976.

Minkova⁴²¹ pentru circulația monetară în sudul Dobrogei, de Gh. Poenaru Bordea pentru publicarea materialului descoperit la Histria⁴²², Fântânele⁴²³, de Butcher pentru materialul numismatic de la Nicopolis ad Istrum⁴²⁴, sau de M. Bărbulescu și R. Ocheșeanu pentru mediul rural⁴²⁵ și, recent, cele semnate de către Irina și Ernest Oberländer-Târnoveanu⁴²⁶, respectiv, Antoaneta Vertan⁴²⁷. Suntem încă departe de a cunoaște toate datele problemei, câtă vreme loturi consistente provenind din situri arheologice îndelung cercetate se încăpățânează să rămână inedite⁴²⁸.

Din lotul de piese callatiene doar 105 au locul de proveniență precizat, înțelegând prin aceasta chiar mențiuni de genul „Nordul Dobrogei”, „Dobrogea, *passim*”, „Sudul Dobrogei” (Grafic 2). Dintre acestea 11 se situează în provincie, mai exact în Dobrogea, iar abia două în afara acesteia. Harta distribuției monedelor Callatidei ne arată o difuziune a acestora cu precădere în teritoriul callatian și în câteva dintre centrele importante ale provinciei: Adamclisi, Histria, Isaccea, Murighiol (Harta 1).

Analiza unui număr de 26 de tezaure descoperite în provincia Moesia Inferior⁴²⁹, majoritatea din partea sudică (Bulgaria de astăzi), care au în componență și monede vest-pontice, ne arată o prezență destul de redusă a acestora, cu excepția Tomis-ului.

Atelierul callatian este prezent, în afara tezaurului Mangalia, unde deține un procent justificat de 40,70 %⁴³⁰, în tezaurul Edinakovič cu un procent de 0,40 % (în condițiile în care celelalte două ateliere Nicopolis ad Istrum și Marcianopolis dețin 49,08 %, respectiv, 39,30 %) ⁴³¹. Aproape insignifiantă (procent de 0,21 %) este prezența atelierului Callatis și în tezaurele de la Saradjak (Rosica)⁴³², Gorna Rosica⁴³³ – și de această dată grosul numerarului fiind asigurat de către cele două ateliere Nicopolis ad Istrum și Markianopolis. Remarcăm absența materialului

⁴²⁰ Grigorova 1993; Grigorova 1995.

⁴²¹ Minkova 1995.

⁴²² Preda 1973; Poenaru Bordea 1982.

⁴²³ Poenaru Bordea 1998.

⁴²⁴ Butcher 1994.

⁴²⁵ Bărbulescu, Ocheșeanu 1990.

⁴²⁶ Oberländer-Târnoveanu, Oberländer-Târnoveanu 2000.

⁴²⁷ Vertan 2002.

⁴²⁸ Este cazul, printre altele, al monedelor de la Adamclisi, accesibil totuși prin lotul lucrat de R. Ocheșeanu, pus la dispoziția d-nei A. Vertan sub formă de manuscris (vezi Vertan 2002).

⁴²⁹ Katčica – Smedovo (Preslav) (Mušmov 1922; 1931); Novo Zagorsko (Gerasimov 1937); Ovčarovo – Kolarovgrad (Gerasimov 1957); Mangalia (Preda 1996); Snežina – Varna (Gerasimov 1962; Mirčev 1971b); Edinakovič – Kolarovgrad (Gerasimov 1962); Briag – Tărgoviște (Gerasimov 1963); Dabrava – Tărgoviște (Gerasimov 1963); Dolna Rosika – Tărgoviște (Gerasimov 1963); Krivica – Kolarovgrad (Gerasimov 1963); Gorna Rosica – Gabrovo (Gerasimov 1965); Moghila – Šumensko (Mirčev 1966a); Conevo – Varna (Mirčev, Zlatarski 1967); Smjadovo – Šumen (Gerasimov 1967); Devnja – Varna (Mirčev 1971a); Medgidia (Ocheșeanu, Dumitrașcu 1972); Pčeliște – V. Tărnovo (Ilčeva, Cočev 1979); Onogur – Dobrič (Torbatov 1990); Blagoevo – V. Tărnovo (Cočev 1991); Pășa – Slavejkovo (Lazarov 1996); Markovo – Provadijsko (Lazarov 1996); Kapinovo – V. Tărnovo (Cočev 1997); Constanța / Tomis (Vertan 2002); Dolec’ – Popovska (Gerasimov 1943); Rumanja – Novo Zagorsko (Gerasimov 1937).

⁴³⁰ Preda 1996.

⁴³¹ Gerasimov 1962.

⁴³² Minkova 1995, 81.

⁴³³ Gerasimov 1965.

callatian din tezaurul Constanța/Tomis⁴³⁴, în care de fapt toate celelalte ateliere moesice sunt slab reprezentate, tezaurul fiind aproape exclusiv tomitan. Alte două tezaure, cel de la Medgidia⁴³⁵ și cel de la Dolec⁴³⁶, conținând piese callatiene în proporție mică, 3,22% respectiv, 1,08 %.

O statistică efectuată de J. P. Callu⁴³⁷ pentru tezaurele publicate/anunțate, descoperite în zona Dunării Inferioare până la nivelul anului 1964, ascunse după 238, ne arată o dominare netă a masei tezaurizate de către cele două ateliere sud-moesice: Marcianopolis și Nicopolis ad Istrum – cu valori de 46,66 %, respectiv, 45,2 %, în timp ce atelierul tomitan deține abia 5,7 %, iar cel callatian 2,5 %, atelierul histrian fiind cu desăvârșire absent; situația se schimbă ușor pentru tezaurele îngropate după 244 – când găsim Tomis-ul prezent cu o valoare de 7,64 %, Marcianopolis cu 54,49 %, iar Nicopolis înregistrând abia 24,42 %; atelierele de la Callatis și Istros înregistrează 0,14 % fiecare. Ca fiind îngropate după 249 Callu a înregistrat doar trei tezaure însumând 98 de piese, din care Callatida și Tomis-ul cu câte o piesă fiecare.

O altă observație se impune pentru tezaurele de bronz: masa tezaurizată este formată în majoritatea cazurilor din monede provinciale, uneori moneda de bronz romană lipsind cu desăvârșire (tezaurele de la Novo Zagorsko⁴³⁸; Snežina⁴³⁹; Edinakovoč⁴⁴⁰; Briag⁴⁴¹; Dabrava⁴⁴²; Dolna Rosika⁴⁴³; Krivica⁴⁴⁴; Gorna Rosika⁴⁴⁵; Moghila⁴⁴⁶; Conevo⁴⁴⁷; Devnja⁴⁴⁸; Blagoevo⁴⁴⁹; Paša-Slavejkovo⁴⁵⁰; Dolec⁴⁵¹; Rumanja⁴⁵²; Odarci⁴⁵³), fiind prezentă într-un număr redus de exemplare (12 ex. – Constanța⁴⁵⁴; 1 ex. – Kapinovo⁴⁵⁵; 2 ex. – Pčelište⁴⁵⁶; 3 ex. – Smjadovo⁴⁵⁷; 12 ex. – Katčica⁴⁵⁸), într-un singur caz – tezaurul de la Medgidia⁴⁵⁹ – deținând aproape 68 %

⁴³⁴ Vertan 2002.

⁴³⁵ Ocheșeanu, Dumitrașcu 1972.

⁴³⁶ Gerasimov 1943.

⁴³⁷ Callu 1969, 38-39.

⁴³⁸ Gerasimov 1937.

⁴³⁹ Gerasimov 1962; Mirčev 1971b.

⁴⁴⁰ Gerasimov 1962.

⁴⁴¹ Gerasimov 1963.

⁴⁴² Gerasimov 1963.

⁴⁴³ Gerasimov 1963.

⁴⁴⁴ Gerasimov 1963.

⁴⁴⁵ Gerasimov 1965.

⁴⁴⁶ Mirčev 1966a.

⁴⁴⁷ Mirčev, Zlatarski 1967.

⁴⁴⁸ Gerasimov 1967.

⁴⁴⁹ Cočev 1991.

⁴⁵⁰ Lazarov 1996.

⁴⁵¹ Gerasimov 1943.

⁴⁵² Gerasimov 1937.

⁴⁵³ Torbatov 1993, 51.

⁴⁵⁴ Vertan 2002.

⁴⁵⁵ Cočev 1997.

⁴⁵⁶ Ilčeva, Cočev 1979.

⁴⁵⁷ Gerasimov 1967.

⁴⁵⁸ Mušmov 1922; 1931.

⁴⁵⁹ Ocheșeanu, Dumitrașcu 1972.

din volumul de emisiuni. Alte câteva tezaure conțin și piese de argint romane: Medgidia⁴⁶⁰ – 3 ex.; Onogur⁴⁶¹ – 9 ex.; Mangalia – 2175 ex. (24,59 %). Se poate trage concluzia de aici că masa teaurizată este compusă majoritar din monedă provincială, situație verificată și pentru alte provincii – e.g. Asia⁴⁶².

O analiză a descoperirilor monetare pentru siturile Histria/Istros⁴⁶³, Constanța/Tomis⁴⁶⁴, Mangalia/Callatis⁴⁶⁵, Nicopolis ad Istrum⁴⁶⁶, Novae⁴⁶⁷, Adamclisi/Tropaeum Traiani⁴⁶⁸, Isaccea/Noviodunum⁴⁶⁹ și pentru mediul rural⁴⁷⁰ ne duce la următoarele concluzii:

1) prezența (utilizarea) monedei de bronz senatoriale doar până la nivelul etapei 96-192, cu excepția Histriei, unde avem o alimentare continuă cu monedă de bronz romană, la nivelul întregii regiuni înregistrându-se, de asemenea, valori foarte mici⁴⁷¹;

2) cantitatea cea mai mare de monedă provincială este înregistrată în toate siturile în perioada 193-235, când de fapt aproape toate atelierelor înregistrează amplitudinea maximă în ceea ce privește volumul de emisiuni, în același timp înregistrându-se și numărul maxim de ateliere monetare în funcție;

3) masa monetară este repartizată în proporție diferită între moneda de argint și cele două categorii monetare de bronz – bronzurile senatoriale și bronzurile provinciale, dar în toate cazurile volumul de emisiuni provinciale îl depășește pe cel de emisiuni senatoriale. Valorile cele mai ridicate în acest sens sunt înregistrate la Mangalia/Callatis: 91,42 % monedă provincială și abia 5,71 % monedă romană de bronz; urmează Constanța/Tomis: 77,5 % și, respectiv, 16,66 %; Nicopolis ad Istrum: 65,16%, respectiv, 8,03 %; mediul rural: 61,93, respectiv, 16,95 %. Valorile sunt ceva mai echilibrate la Histria/Istros: 44,38 % monedă provincială și 35,77% monedă romană de bronz; Novae: 34,32 %, respectiv 24,28 %; Isaccea/Noviodunum: 32,00 %, respectiv, 25,33 %; Adamclisi/Tropaeum Traiani: 39,35 %, respectiv, 33,54 %.

4) În concluzie, siturile unde funcționează ateliere monetare își asigură nevoile de numerar mărunt prin emisiunile locale (provinciale).

5) Datele statistice prezentate trebuie luate *cum grano salis* și privite în context. Cert este însă faptul că după anul 193 piața internă este alimentată, aproape exclusiv, de atelierelor provinciale.

În ceea ce privește aportul atelierului monetar callatian în aprovizionarea cu numerar a principalelor situri dobrogene găsim următoarea situație: 44 % din masa monetară în circulație la

⁴⁶⁰ Ocheșeanu, Dumitrașcu 1972.

⁴⁶¹ Torbatov 1990.

⁴⁶² Callu 1969, 47.

⁴⁶³ Grafic 3.

⁴⁶⁴ Grafic 4.

⁴⁶⁵ Grafic 5.

⁴⁶⁶ Grafic 6.

⁴⁶⁷ Kunisz 1992b, Tabel II.

⁴⁶⁸ Grafic 7.

⁴⁶⁹ Grafic 8.

⁴⁷⁰ Grafic 9.

⁴⁷¹ Oberländer-Târnoveanu, Oberländer-Târnoveanu 2000, 408: perioada 177-192 – 22 ex.; 193-222 – 4 ex.; 222-235 – 1 ex.; 235-249 – 3 ex.; 249-268 – 2 ex.; 268-296 – 0 ex.

Mangalia/Callatis, 7 % din cea de la Adamclisi/Tropaeum Traiani, 9 % la Isaccea/ Noviodunum, 25 % din mediul rural dobrogean o deține atelierul callatian.

Găsim 26 monede (= 5,15 % dintr-un total de 504 piese) emise la Callatis, de asemenea, în zona cuprinsă între Balcic, Cavarva, Varna, Silistra și Dobrič⁴⁷², aceasta în condițiile în care zona în discuție cuprinde parte din teritoriul callatian.

În concluzie, atelierul monetar avut de noi în discuție aprovizionează în mod prioritar cu monedă cetatea și teritoriul, dar puterea de circulație se extinde la întreaga provincie. În ceea ce privește pătrunderea monedelor callatiene dincolo de granițele provinciei – în Dacia, în special pe linia Dunării⁴⁷³, dar și spre nord, către Chersones⁴⁷⁴, confirmă relațiile economice dezvoltate de orașele din Pontul Stâng încă din perioada elenistică⁴⁷⁵. Găsim, de asemenea, monede callatiene în teritoriul cetății Stara Zagora⁴⁷⁶.

În fața unor astfel de realități (și situația nu este pe de-a-ntregul sub control !) ne raliem ideii lui Callu: „*Ainsi, sans se risquer au paradoxe qui ferait du bronze grec l'instrument du commerce interrégional – c'est la mission de l'argent –, on constate suffisamment de mobilité dans les séries locales pour en deduire qu'elles sont entre elles convertibles*”⁴⁷⁷.

Un ultim aspect ce se cere atins este legat de aportul atelierului callatian în aprovizionarea cu numerar de bronz a Dobrogei, raportat la cantitatea de monedă a celor trei azeliere vest-pontice. Pentru aceasta avem trei serii de date diferite, proporțiile schimbându-se destul de mult, zicem noi:

	Istros	Callatis	Tomis	Total provinciale	Total Moesia
Lot Oberländer-Târnoveanu ⁴⁷⁸	201 ex.	94 ex.	152 ex.	822	568
Lot Vertan ⁴⁷⁹	163 ex.	88 ex.	184 ex.	545 (sic !)*	557
Lot post Ruzicka	240 ex.	103 ex.	448 ex.	-	1.022

Această diferență vine să sublinieze încă o dată relativismul oricăror încercări de sinteză până la publicarea cât mai completă și corectă a descoperirilor monetare !

*

* *

Studiul nostru s-a bazat pe discutarea informației cuprinse în *corpus*, pe analiza materialului apărut după apariția *corpus*-ului până la momentul Ruzika inclusiv, discutat în

⁴⁷² Grigorova 1995, Poenaru Bordea, Zahariade 1995 (1998), 90.

⁴⁷³ Preda 1976-1980, 241, nr. 4

⁴⁷⁴ Ghileviči 1968, 52, nr. 5.

⁴⁷⁵ Vezi în aceste sens Poenaru Bordea 1970, 140, 141 (cu notele 41, 47 și 48), 142.

⁴⁷⁶ Minkova 1995, 81.

⁴⁷⁷ Callu 1969, 57.

⁴⁷⁸ Oberländer-Târnoveanu, Oberländer-Târnoveanu 2000, 411, 415.

⁴⁷⁹ Vertan 2002, tabel final.

* Calculând noi datele din tabel am găsit în fapt un total de 646 ex.

ceea ce aduce nou ca emisiuni, variante la *corpus*, și pe catalogul descoperirilor monetare în care am adunat materialul publicat accesibil și material inedit din colecțiile muzeelor din Tulcea, Constanța, București (MNIR), Iași (IAI), colecții particulare.

Pe emitenți situația materialului edit și inedit din descoperiri izolate este următoarea: 183 ex. din care: pseudo-autonome – 30 ex. (8 ex. inedite); Nero – 3 ex.; Marcus Aurelius – 1 ex.; Marcus Aurelius și Lucius Verus – 2 ex.; Faustina II – 2 ex.; Lucilla – 2 ex.; Commodus – 8 ex. (2 ex. inedite); Septimius Severus – 51 ex. (12 ex. inedite); Iulia Domna – 4 ex.; Caracalla – 6 ex. (2 ex. inedite); Geta Caesar – 1 ex. inedit; Geta Augustus – 2 ex. (1 ex. inedit); Severus Alexander – 7 ex.; Gordianus III – 18 ex. (4 ex. inedite); Philippus I – 48 ex. (23 ex. inedite); Philippus II – 11 ex. (4 ex. inedite).

După cum se poate observa și din enumerarea de mai sus materialul inedit acoperă aproape întreaga perioadă de activitate monetară a atelierului în discuție. La o analiză pe emisiuni (Grafic 10) a lotului Pick se poate observa că atelierul callatian este înregistrat cu un număr de 125 de emisiuni, distribuite începând cu Hadrianus și până la Philippus II, cu excepția emisiunilor pentru Antoninus Pius, Pertinax, Elagabalus, Maximinus.

Prin aportul lotului adunat de noi, cu luarea în calcul și a tuturor contribuțiilor de după apariția *corpus*-ului care nu au fost integrate de către Ruzicka, am obținut un număr de 285 emisiuni pentru întreaga activitate monetară a Callatidei (vezi Grafic 1 cu figurarea acestei „progresii” în timp prin aportul celor mai importante „completări”: Tacchella, Mușmov, Sutz, Knechtel, Ruzicka).

Contribuția noastră nu a dorit să se substituie unui *corpus*, ci și-a propus doar actualizarea informațiilor referitoare la activitatea monetară a acestui atelier. Notăm astfel, ca „noutăți” – în cadrul atelierului callatian dovada clară a debutului activității monetare în vremea lui Nero, o confirmare a unei emisiuni Hadrianus, adăugarea a câte o emisiune pentru Lucius Verus și pentru Lucilla, a emisiunilor pentru Faustina I, Plautilla și, bineînțeles, a câtorva tipuri iconografice noi.

În ceea ce privește difuziunea emisiunilor callatiene s-a putut observa că acestea se impun cu precădere doar la nivelul teritoriului cetății. Referitor la metrologia emisiunilor atelierului callatian teoria „Bassisassarion”-ul, lansată de către Ziegler, capătă tot mai multă substanță. Teoria se poate proba cu mai multe șanse de a fi sau nu pe deplin acceptată pe monede teaurizate, în bună stare de conservare.

Iconografia emisiunilor callatiene este una tipic provincială, cu supraviețuiri ale temelor și subiectelor de sorginte greacă, la care se adaugă subiecte locale – construcții, evenimente și numai rareori subiecte romane. Găsim la acest atelier un conservatorism evident, astfel încât putem vorbi chiar de o „sărăcie” a tipurilor iconografice și o constanță obositoare în ceea ce privește iconografia unei zeități; în schimb atelierul callatian are o vădită preferință pentru Herakles, considerat erou fondator al cetății, și, în consecință, îl figurează în cât mai multe ipostaze.

În ceea ce privește participarea monedelor emise la Callatis la comerțul mărunț local, practic, de la sfârșitul sec. II p.Ch., în provincie nu mai pătrunde monedă de bronz romană, descoperirile fiind aproape exclusiv de monedă provincială.

Sunt acestea câteva considerații la o primă abordare a unui lot mai mare de monede imperiale grecești callatiene. Sunt multe alte întrebări și aspecte de lămurit, dar acest lucru nu va fi posibil până la înțelegerea necesității unor eforturi conjugate pentru realizarea de *corpora* pentru toate atelierele din Moesia Inferior.

CATALOG

A. Descoperiri izolate

Pseudo autonome

1. AE ↓ 17 mm.
Av. Bustul Athenei cu veșmânt și fără aegida (?).
Rv. [K]AAAAAT - IANΩ[N]; scut în cerc, în dr. măciuca, în st. obiect neprecizat, în mijlocul scutului delfin spre dr. (imagine destul de ștersă); ștanța de rv. alunecată spre st.
Pick 268.
MNIR, col. Mihalache.
2. AE ↓ 15,5 x 15,7 mm.
Av. Bustul Athenei cu veșmânt și fără aegida.
Rv. KAAAAAT - IA[N]ΩN; scut în cerc, în dr. măciuca, în st. obiect neprecizat, în mijlocul scutului delfin spre dr.; ștanța de rv. alunecată spre st.
Pick 268.
MNIR, col. Mihalache.
3. AE 3,18 g; 17 mm.
Av. Bustul Athenei spre dr., cu coif și aegida.
Rv. KAAAA (dedesubt); scut rotund cu trei spice deasupra, încadrat de arc în tolbă (st.) și măciucă (dr.)
Pick 270.
Col. BAR, inv. I / 53 / 16.
Iliescu 1967, 6, nr. 16.
4. AE ↓ 2,97 g; 16,6 x 17 mm,
Av. bustul Athenei spre dr., în față K.
Rv. KAAAA (dedesubt); scut rotund în centru; în dr. măciucă, în st. arcul cu învelișul pentru arc.
Pick 270.
IAI, inv. 1268,8, col. Nicorescu.
5. AE 3,10 g; 18 mm.
Av. Bustul Athenei spre dr., cu coif și aegida.
Rv. KAAAA / TIA (dedesubt); scut rotund cu trei spice; deasupra în dr. arc în tolbă și în st. măciucă.
Pick 273, asemănător.
Col. BAR, inv. I / 53 / 17.
Iliescu 1967, 7, nr. 17.
6. AE ↗ 3,42 g; 17 x 17,3 mm.
Av. Bustul Athenei, spre dr.
Rv. Scut rotund în centru, cu trei spice deasupra (în poziție verticală); în dr. arcul cu învelitoarea de arc (*gorythos*), în st. măciuca; dedesubt: KAAAA / [T]IA....
Pick 273, var. legenda rv.
IAI, inv. 1268,6, col. Nicorescu.
7. AE ↑ 2,25 g; 16,5 mm.
Pick 276.
Mangalia (*Callatis*), zona gara CFR 1962.
col. P.I. Dicu.
Ocheșeanu, Dicu 1981 – 1982, 443, nr.12.
8. epoca Antoninilor.
AE ↗ 5,65 g; 21 mm.
Pick 276 tip gen.
Mangalia (*Callatis*), necropolă, M 4.
Bărlădeanu-Zavatin 1977, 132, nr. 1.
9. AE ↖ 3,9 g; 18,6 x 19,9 mm.
Av. Capul lui Herakles cu barbă, laureat, spre dr.
Rv. Măciuca și *gorythos*-ul cu arc în picioare, față în față; dedesubt: KAAAA.
Pick 276.
IAI, inv. 1268,7, col. Nicorescu.
10. epoca Antoninilor.
AE ↗ 4,40 g; 21 mm.
Pick 276 tip gen.
Mangalia (*Callatis*), necropolă, M 4.
Bărlădeanu-Zavatin 1977, 132, nr. 2.
11. AE 17 mm.
Pick 277.
Colecția Weber, inv. 53.5/3.47.
Forrer 1924, 168, nr. 2633.
12. AE 2,74 g; 16 mm.
Av. Capul lui Herakles laureat spre dr.
Rv. KAAA / ATIA; măciucă(dr.) și trei spice (st.).
Pick 277.
Col. BAR, inv. I / 60 / 2.
Iliescu 1967, 7, nr. 19.
13. AE 7,85 g; 24 mm.
Av. Bustul Demetrei cu vâl spre dr.; în față facla, în spate K.
Rv. KAAA A în exergă; Dioscurii călare spre st., deasupra două stele.
Pick 280.
Col. BAR inv. I / 53 / 15.
Iliescu 1967, 7, nr. 20.

14. AE 5,71 g; 23 mm.
Av. Bustul drapat al Demetrei cu cununa de spice spre dr.; în față două spice.
Rv. **K - AA - AATI - ANΩN**; Dioscurii spre dr., deasupra două stele.
Pick 281 (var. legendă rv., n.n.)
Col. BAR inv. I / 53 / 14.
Iliescu 1967, 7, nr. 21.
15. AE ↓ 5,82 g; 22 mm, mult tocită.
Pick 283.
Topraisar (jud. Constanța).
MINAC, inv. 699.
Munteanu, Ocheșeanu 1975, 204, nr. 52/2, s.v.
16. epoca Antoninilor.
AE ↑ 6,20 g; 22 mm;
Pick 284.
Mangalia (*Callatis*).
Bărlădeanu-Zavatin 1977, 139, nr. 3.
17. epoca Antoninilor.
AE ↓ 7,30 g; 23 mm.
Pick 284.
Mangalia (*Callatis*).
Bărlădeanu-Zavatin 1977, 141.
18. AE ? 5,99 g; 23 mm.
Pick 287.
Auction 50 (Londra) 130, nr. 1040.
19. AE ↓ 3,81 g; 21 mm.
Av. Capul lui Herakles spre dr.
Rv. **KAAAA - TIANΩN**; Zeița orașului pe tron spre st., ținând o Nike.
Pick 289.
Ulmeni (împrejurimi).
Preda 1976 – 1980, 241, nr. 4.
20. AE 4,48 g; 20 mm.
Av. **KTICTHC**; capul lui Herakles bărbos spre dr., cu pielea leului din Nemea.
Rv. **KAAAA - TIANΩN**. Tyche în picioare spre dr., cu *kalathos*, cârma de corabie și cornul abundenței; în câmp st. **B**.
Pick 290.
Mangalia (*Callatis*); col. BAR inv. 1588.
Iliescu 1961, 391, nr. 58.
21. AE 4,77 g; 20 mm.
Av. **KTIC - TH - C**; capul laureat al lui Herakles cu barbă, spre st.
- Rv. **KAAAA - TIANΩN**; Kybele cu coroană murală șezând spre st., cu *patera* și *tympanon*.
Pick 292⁴⁸⁰.
Col. BAR inv. I / 53 / 20.
Iliescu 1967, 7, nr. 22.
22. AE ↗ 3,88 g; 19,5 x 19,1 mm.
Av. **KTIC - TH - C**; capul bărbos al lui Herakles, laureat, spre dr.
Rv. **Ω KAAA - ATIANΩN**; Kybele cu cunună murală tronând spre st., ține în dr. *patera* și brațul st. sprijinit de scut.
Pick 293
S. Dobrogei, *passim*; MINAC inv. 59859.
23. epoca Antoninilor.
AE ↗ 5,30 g; 21 mm;
Pick 293.
Mangalia (*Callatis*).
Bărlădeanu-Zavatin 1977, 128, nr. 4.
24. epoca Antoninilor.
AE ↗ 4,45 g; 19 mm.
Pick 293.
Mangalia (*Callatis*), necropolă, M2.
Bărlădeanu-Zavatin 1977, 129, nr. 4.
25. AE 4,35 g; 21 mm.
Av. **KTIC - THC**; capul laureat al lui Herakles cu barbă, spre st.
Rv. **KAAAAATI / ANΩN** în exerga; Hermes gol, călare pe berbec spre st., în galop, cu caduceu și pungă.
Pick 296⁴⁸¹.
Col. BAR inv. I / 53 / 21.
Iliescu 1967, 7, nr. 23.
26. AE ↗ 4,68 g; 19,5 x 20,3 mm.
Av. **KTIC - TH - C**; capul lui Herakles cu barbă spre st.
Rv. **KAAAAATI - A - NΩN**; Kybele cu cununa murală, așezată pe tron din față, cu capul spre st., ține în mâna dr. întinsă cupa și st. sprijinită pe *tympanon*, spre st.
Pick 293, var. legendă rv.
Dobrogea, *passim*; MNIR, inv. 296.830.

⁴⁸⁰ Var. legendă av. și rv. (n.n.)⁴⁸¹ Var. legendă rv. (n.n.)

27. AE ↑ 5,8 g; 20 mm;
Av. **KTIC - TH - C**; capul lui Herakles cu barbă, spre st.
Rv. **KAAA[A]TI - A - NΩN**; Kybele pe tron, spre st.
Pick 293, var.; Sutz 1912 – 1913, nr. 18.
Limanu (jud. Constanța); CNBAR.
Petac 1992 – 1993, 319, nr. 5.
28. AE ↙ 5,18 g; 20,5 x 20,8 mm;
Av. **KTICT[...]**; capul bărbos al lui Herakles, laureat, spre dr.
Rv. **[...]AA ATIAN[...]**; Kybele cu cunună murală tronând spre st., ține în dr. *patera* și pe brațul st. sceptrul sprijinit pe *tympanon*.
Pick –; av. tip Pick 290; rv. Pick 293a
R. Opreanu; MINAC inv. 62240.
29. AE ? 7,35 g; 22 mm.
Av. Efigia Demetrei cu vâl, cu două spice în față.
Rv. **KAA - AATIANΩN**; Dioscurii galopând spre dr.; Γ
Regling ...
Mangalia (*Callatis*).
Donoiu 1973 – 1975, 55, nr. 4.
30. AE 6,09 g; 19 x 20 mm.
Capul Demetrei cu vâl, spre dr.
Rv. **KAAAATIA/...ΙΣΤΡΟΝ**; la mijloc fulgerul.
Pick ?.
Mangalia (*Callatis*); col. BAR inv. 1588.
Iliescu 1961, 390, nr. 57.

Cu efigie imperială

Nero

31. AE ↓ 6,98 g; 24 mm; tocită.
Av. **IMP AVG CAESAR NERO**, legenda inversată; cap spre dr.
Rv. **KAAA/ATIA/NΩN**, totul în cunună de spice.
Pick –.
Mangalia (*Calatis*) și împrejurimi; MINAC, inv. 582.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 361, nr. 144.
32. AE 6,72 g.
Av. **NERO CAESAR AYG IMP**; bustul lui Nero tânăr spre dr.
- Rv. **KAA - AATIA - NΩN** în cunună cu medalion.
Pick –; RPC I 1802; Mușmov 258.
Auktion 97, 51, nr. 492.
33. AE ↑ 5,87 g; 23 mm,
Av. **NERO**, în față, de sus în jos, restul ilizibil; capul descoperit al împăratului spre dr.
Rv. **KAA / AATIA / NΩN**, în cunună.
Pick –.
Prov. necunoscută; col. particulară.
Mitrea 1967, 194, nr. 21.

Antoninus Pius

34. AE 4,77 g; 22 mm.
Av. **AYT [K] AN[TΩ]NI**; bust drapat, spre dr.
Rv. Capul lui Herakles, cu barbă spre dr.
Pick –; Ruzicka 296 a.
Mangalia (*Callatis*); MNA (IAB) ?.
Preda 1958, 113, nr. 7.

Marcus Aurelius

35. AE ↓ 9,64 g; 26,5 mm
Rv. **FORTVNA** ?.
Pick ?
Pecineaga (jud. Tulcea); MINAC inv. 5836.
Bărbulescu, Ocheșeanu 1990, 234, nr. 35 /118, s.v.

Marcus Aurelius și Lucius Verus

36. AE 8,24 g; 24 mm.
Av. **AY KAI · MAP · AYPH - AI** ...; bustul împăratului M. Aurelius laureat și drapat, spre dr.
Rv. **KAAAATIANΩN · AY KAI - AYOY · AY · OYHPOC**; bustul împăratului Lucius Verus, drapat și diademat, spre dr.
Pick 296⁴⁸².
Col. BAR inv. I / 53 / 23.
Iliescu 1967, 8, nr. 24.
37. AE
Pick –.
Mangalia (*Callatis*).
Em. Becker, CNA 13, 1938, 24, *apud* Vertan 2002, 410, nr. 13.

⁴⁸² Var. legendă rv. (n.n.)

Faustina II

38. AE $\nless 4,35$ g; 18,5 mm; tocită
Pick 297.
Topraisar (jud. Constanța); MINAC, inv. 698.
Munteanu, Ocheșeanu 1975, 205, nr. 52/3, s.v.
39. AE 3,85 g; 18 mm.
Av. $\Phi\text{A}\text{Y}\text{C}\text{T}\text{E}\text{I} - \text{N}\text{A}\ \text{C}\text{E}\text{B}$; bustul împărătesei spre dr.
Rv. Fortuna pe tron spre st., cu *patera* în mâna dr. întinsă.
Pick 297.
Col. BAR inv. I / 53 / 22.
Iliescu 1967, 8, nr. 25⁴⁸³.

Lucilla

40. AE
Pick -.
Mangalia (*Callatis*).
Moisil, C. 1944, Creștol 1938 - 1942, 13, nr. 116, *apud* Vertan 2002, 410, nr. 15.
41. AE $\nless 2,57$ g; 20 mm; tocită.
Av. $\text{C}\text{E}\text{B}\text{A}\text{C}\text{T}\text{H} - \text{A}\text{O}\text{Y}\text{K}\text{I}\text{A}\text{A}\text{A}$; bust drapat, spre dr.
Rv. $\text{K}\text{A}\text{A} - \text{A}\text{A}\text{T}\text{I}\text{A}$ jos NON ; Kybele, cu coronă murală, pe leu mergând spre dr.; ține în mâna st. sceptrul.
Pick -; Knechtel 1908, nr. 7, var. legenda rv.
Pecineaga (jud. Constanța) și împrejurimi;
MINAC, inv. 522.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 363, nr. 162.

Commodus

42. AE $\nless 2,45$ g; 18,5 mm
Pick 300.
Adamclisi (*Tropaeum Traiani*); MINAC, inv. 9526.
Ocheșeanu, Papuc 1975, 429, nr. 400.
43. AE $\nless 3,61$ g 17,5 x 17,8 mm.
Av. $\text{A}\text{Y} \cdot \text{K} \cdot - \text{M} \cdot \text{A}\text{Y} \cdot \text{K} \cdot \text{O}\text{M}\text{O}\Delta\text{O}[\text{C}]$;
bustul laureat, drapat, spre dr.
Rv. $\text{K}\text{A}\text{A}[\text{A}\text{A}] - \text{T}\text{I}\text{A}\text{N}\Omega\text{N}$. Eros înaripat, cu genunchii îndoiți, din față spre dr., cu ambele mâini sprijinit pe o făclie.

Pick 300.
Dobrogea, *passim*; col. Matei, București.

44. AE $\nless 3,50$ g; 18 mm;
Pick 300.
Mangalia (*Callatis*).
Bărlădeanu-Zavatin 1977, 136, nr. 11.
45. AE
Pick 300
Adamclisi (*Tropaeum Traiani*)
Ocheșeanu *mss.*, nr. 1, *apud* Vertan 2002, 302, nr. 65.
46. AE $\nless 13,50$ g; 27 mm.
Pick -; Ruzicka 1917, 299 a.
Isaccea (*Noviodunum*); col. Mănăstirii Cocos, inv. 312.
Oberländer-Târnoveanu, Opați 1984, 268, nr. 5.
47. AE 9,68 g; 25 mm.
Av. $[\text{.JY}\ \text{KAI}\ \text{M}\ \text{AYPH}\ \text{K}[\dots]]$; bust cu barbă, laureat, drapat, cuirasat, spre dr.
Rv. $\text{K}\text{A}\text{A}\text{A}\text{A} - \text{T}\text{I}\text{A}\text{N}\Omega\text{N}$; Nemesis spre st., cu balanță și sceptru (?), cu roata la picioare.
Pick -.
Col. Ciofu.
Ciofu 1976 - 1980, 89 - 91.
48. AE $\nless 12,09$ g 27,1 x 27,3 mm.
Av. $\text{A}\text{Y} \cdot \text{KAI} \cdot \text{M} \cdot \text{A}\text{Y} \cdot \text{AN} \cdot - \text{K}\text{O}\text{M}\text{O}\Delta\text{O}\text{C}$; bustul laureat, drapat, spre dr.
Rv. $[\text{K}\text{A}\text{A}\text{A}] - \text{AT}\text{I}\text{A}\text{N}\Omega\text{N}$; Zeitate feminină (Demetra ?) așezată pe tron fără spătar, ține în mâna dr. spice (?) și st. sprijinită pe perna scaunului: sub picioare *modius* (?)
Pick - .
Isaccea (*Noviodunum*); col. Mănăstirii Cocos, inv. 108.
49. AE
Av. $\text{A}\text{Y} \cdot \text{K} \cdot - \text{M}\ \text{A}\text{Y} \cdot \text{K}\text{O}\text{M}\text{O}\Delta\text{O}\text{C}$; cap laureat, cu barbă, spre dr.
Rv. $\text{K}\text{A}\text{A}\text{A}\text{A}\ \text{.....}$; Afrodita nudă, stând din față, cu capul ușor întors spre st., ține arbaleta și săgeata pregătită să-l bată pe Priapus, reprezentat mult mai mic decât ea.
Pick -; Ruzicka 300 a.
Col. Severeanu
Severeano 1925, 17.

⁴⁸³ La Pick apare Zeița cetății și nu Fortuna, așa cum notează autorul.

Septimius Severus

50. AE 10, 5 g; 27 mm; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ·Κ·Α·CΕΠ - CΕΥΗΡΟC ΠΕΡ - T**.
Cap laureat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΑΑ - T...ΩΝ**; Sarapis cu *kalathos* pe tron spre st.; la picioare Cerberul.
Pick 301.
Col. BAR inv. I / 53 / 25.
Iliescu 1967, 8, nr. 26.
51. AE ↓ 25,9 x 26,3 mm; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ·Κ·Α·CΕΠ - CΕΥΗΡΟC ΠΕΡ**;
cap laureat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΑΑΤΙ - [...]**N; în câmp dr. jos **Ε**;
bustul lui Isis.
Pick 302 var. legendă av.
MNIR, col. Mihalache.
52. AE ⤵ 10,25 g; 25,5 x 26,5 mm; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ·Κ·Α·CΕΠ - CΕΥΗΡ[ΟC ΠΕΡ] - T**;
cap laureat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΑΑ - ΤΙΑΝΩΝ**; Herakles nud, bărbos, mergând spre dr., sugrumând cu amândouă mâinile leul ridicat pe picioarele din spate; măciuca nu este sigură.
Pick 307.
Mangalia (*Callatis*); MINAC, inv. 55698.
53. AE ↓ 8,40 g; 23 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ ΚΑ CΕΠ - CΕΥΗΡΟC Π·** ; cap laureat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΑΑ - ΤΙΑΝΩΝ**; Athena stând în picioare spre dr., ține în mâna dr. o lance, iar în mâna st. bufnița; în câmp dr. **Δ**.
Pick 309, var. legenda rv.
Mangalia (*Callatis*), *passim*; MINAC, inv. 468.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 360, nr. 136.
54. AE ↓ 9,05 g; 23,1 x 23,6 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ ΚΑC[ΕΠ] - CΕΥΗΡΟC ΠC**; cap laureat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΑΑ[ΤΙ] - ΑΝΩΝ**, în câmp dr. **Δ**;
Athena din față spre dr., ține în st. sulita și în st. bufnița.
Pick 309, var. legenda av.⁴⁸⁴.
IAI, inv. 1268.10, col. Nicorescu.
55. AE ⤵ 9,43 g 23,7 x 23,8 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ Κ Α CΕΠ - CΕΥΗΡΟ[...]**; cap laureat, spre dr. (ștanța alunecată spre dr.).
Rv. **ΚΑΛΑΑΤΙ - ΑΝΩΝ**; Nemesis din față spre dr., cu bastonul în dr. și balanța în st.; alături, în dr., grifonul cu roata; în câmp st. **Δ**.
Pick 310.
Dobrogea, *passim*; col. Matei, București (aceeași ștanță ca nr. 56 și 57).
56. AE ⤵ 8,44 g; 23 x 23,9 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ Κ Α CΕΠ - CΕΥΗΡΟC**; cap laureat, spre dr.; ștanța de av. alunecată spre st.
Rv. **ΚΑΛΑΑΤΙ - ΑΝΩΝ**; Nemesis din față spre dr., cu bastonul în dr. și balanța în st.; alături, în dr. grifonul cu roata; în câmp st. **Δ**.
Pick 310.
Dobrogea, *passim*; col. Matei, București (aceeași ștanță ca 55 și 57).
57. AE ⤵ 9,66 g 23 x 23,3 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ Κ Α C[ΕΠ] - CΕΥΗΡΟC ΠC**; cap laureat, spre dr.
Rv. **ΚΑΛΑΑΤΙ - ΑΝΩΝ**; Nemesis din față spre dr., cu bastonul în dr. și balanța în st.; alături, în dr. grifonul cu roata; în câmp st. **Δ**.
Pick 310.
Dobrogea, *passim*; Col. Matei, București. (aceeași ștanță ca 55 și 56).
58. AE ⤵ 9,10 g; 23,9 x 24,8 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ ΚΑCΕΠ - CΕΥΗΡΟC ΠC**; cap laureat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΑΑ[ΤΙΑΝΩΝ]**, în câmp st. sus, **Δ**; Nemesis din față, cu capul spre dr., ține pe brațul dr. bastonul și cu st. balanța; în spate grifon cu roată.
Pick –; cf. Pick 308 var. legenda av., Pick 310, var. legendă rv.
IAI, inv. 1268.9, col. Nicorescu.
59. AE ⤵ 8,62 g; 25 mm, 4 *assaria*.
Pick 311.
Limanu (jud. Constanța); col. particulară.
Mitrea 1969, 163, nr. 8/4.
60. AE ⤵ 11,67 g; 26,6 x 27,3 mm; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥΚ·Α·CΕ - CΕΥΗΡΟC Π**; bustul laureat, cu manta și cuirasă.
Rv. **ΚΑΛΑ - Α - ΤΙΑ** în exerga **ΝΩΝ**; în câmp st. sus **Ε**; Dionyssos nud, din față, cu capul spre dr., călare pe pantera ce merge spre

⁴⁸⁴ La noi legenda de avers se citește aproape în totalitate, iar nominalul este **Δ**, așa cum bănuia autorul *corpus*-ului.

- dr., cu *thyrs*-ul pe umărul dr. și mâna dr. pe spatele animalului.
Pick – ; cf. Pick 304 var. legendă av. și rv. și reprezentare rv.
MNIR, inv. 300.254.
61. AE ζ 27,5 mm; 5 *assaria*.
Av. **AY K A CE - CEYHPOC II**; bust laureat, drapat spre dr.
Rv. **KAAA - A - TIA** în exerga **NQN**; Dionyssos nud, călare pe panteră, spre dr., ține în mâna st. *thyrs*-ul și mâna st. pe spatele animalului; în câmp st. **E**.
Pick – ; cf. Pick 306, var. legendă av; Pick 304 var. legendă rv.;
MNIR, col. Mihalache.
62. AE γ 11,91 g; 28 mm; 5 *assaria*.
Av. **K A CE - CEYHPOC II**; bust laureat, în *paludamentum*, spre dr.
Rv. **KAAA - A . TIA**, în exerga **NQN**; Dionyssos pe panteră spre dr., ține în mâna st. *thyrs*-ul; în câmp st. **E**.
Pick – ; cf. Pick 306 pentru av. și Pick 304, var. legenda rv.
Pecineaga și împrejurimi (jud. Constanța); MINAC, inv. 527.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 363, nr. 163.
63. AE ζ 11,22 g; 26 mm; 5 *assaria*.
Av. **Q AY K A CEYHPOC II**; bust laureat, drapat și cuirasat spre dr. Cerc perlat.
Rv. **Q KAA AA - TIANQN**, în câmp st., sus, **E**; Asklepios în picioare, din față, cu capul spre st., având mâna dr. pe bastonul pe care se încolățește un șarpe și mâna st. în mantie. Cerc perlat.
Pick – ; Tacchella 1903, nr. 11, var.; Sutz 1907, nr. 7.
Dobrogea, *passim*; Col. dr. E. Sachelarie, Drobeta-Turnu Severin.
Poenaru Bordea, Nicolae 1996 - 1997, nr. 2.
64. AE 13,59 g; 28 mm; 5 *assaria*.
Av. **AYT. K. A. CEII CEYHPOC IIEP**; cap laureat spre dr.
Rv. **KAAAA - TIANQN**, în câmp dr., sus, **E**; Asklepios, în picioare, din față, cu capul spre st., având mâna dr. pe bastonul pe care se încolățește un șarpe.
- Pick – ; Av. Pick 302; rv. Tacchella 1903, nr. 11, var. legendă; Sutz 1907, nr. 7.
MNA (IAB) inv. 298.
Preda 1958, 113, nr. 9.
65. AE 10,63 g; 26 x 28 mm; 5 *assaria*.
Av. **AY K · A · CE - CEYHPOC II**; bust laureat, drapat spre dr.
Rv. **KAAAATIANQN**. Asklepios în picioare spre st., cu mâna dr. sprijinită pe bățul cu șarpele încolăcit, iar cea st. în haină; în câmp st. sus **E**.
Pick – ; Tacchella 1903, nr. 11, var. legendă av. și rv.
Mangalia (**Callatis**); col. BAR inv. 1588.
Iliescu 1961, 391, nr. 59.
66. OR \downarrow 11,87 g; 25,3 x 26,3 mm; 5 *assaria*.
Av. **AYT K A CEII- CE [YHP]OIC IIEP - T**; cap laureat spre dr.
Rv. **KAA [AA - TIANQN]**, sus în câmp st. **E**; Sarapis cu *kalathos*, așezat pe tron, spre dr., ține în mâna dr. o *patera*, iar în st. un sceptor lung.
Pick – . Sutz 1907, nr. 7; Knechtel 1908, nr. 8; Ruzicka 301 a (pe revers puncte în legendă); B. Mitrea, Gh. Poenaru Bordea, *Corpus de monede vest pontice, I. Callatis, mss.*, tip 2, avers 1 cu revers 2; în catalog sunt menționate 27 ex.
Limanu (jud. Constanța).
Popescu, Ionescu 1992 – 1993, 326, nr. 9.
67. AE \downarrow 10,13 g; 26,5 mm; puțin tocită; 5 *assaria*.
Av. **AYKA CEII - CEYHPOC IIEP - T**; cap laureat spre dr.
Rv. **KAAAA- TIANQN**; Sarapis cu *kalathos*, așezat pe tron, spre st., ține în mâna dr. un vas și cu st. se sprijină de un sceptor ; în câmp interior st. sus **E**.
Pick – ; Ruzicka 301 a, var. legenda av. (fără puncte la noi)⁴⁸⁵.
Mangalia-Neptun; MINAC inv. 66 a
Ocheșeanu, Papuc 1972, 469, nr. 7.
68. AE 9,09 g.
Av. cap laureat spre dr.
Rv. **KAAAA - TIANQN**; Apollo în veșmânt lung stând spre st., ține în mâna dr. *plektron*; lângă el, lira pe o coloană înaltă.

⁴⁸⁵ Autorul nu trimite la catalog.

Pick –; Rv. tip Ruzicka 308 z⁴⁸⁶.
Auktion 6, nr. 152.

69. AE ↓ 9,47 g 23 x 23,1 mm.

Av. ΑΥΤ ΚΑ CЄΠ - CЄYHP[OC ΠЄP] T;
cap laureat spre dr.

Rv. ΟΚΑΛΑ - ΑΤΙΑΝΩΝ; Apollo în veșmânt lung din față, cu capul spre st., ține cu mâna st. lira sprijinită pe o coloană înaltă și cu dr. întinsă *pektron*.

Pick –; av. Pick 301, var. legenda (fără puncte la noi); rv. Ruzicka 308 z, var.

Dobrogea, *passim*; MINAC, inv. 59.884.

70. AE 10, 90 g; 26 mm; 5 *assaria*.

Av. ΑΥΤ · Κ · Α · CЄΠ - CЄYHPOC ΠЄP - T; cap laureat spre dr.

Rv. ΚΑΛΑΑΤΙΑ - ΝΩΝ; Hygia în picioare spre dr., hrănind șarpele din *patera*.

Mušmov 283⁴⁸⁷; av. tip Pick 301; rv. var. legenda Tacchella 1903, nr. 12.

Col. BAR inv. I / 53 / 26.

Iliescu 1967, 8, nr. 27.

71. AE ↓ 12,42 g; 25,8 x 26,9 mm; 5 *assaria*.

Av. ΑΥΤ · Κ · Α · CЄΠ - CЄYHPOC ΠЄ; bust laureat, drapat, cuirasat spre dr.

Rv. ΚΑΛΑΑΤΙΑ - Ν - ΩΝ; în câmp st. Є; Hygia spre dr.

Pick -; Tachella 1903, 203, nr. 12 (pentru rv.); Ruzicka 1917, nr. 305 b.

Dobrogea, *passim*; col. Antoniu Popescu.

Dima, Popescu 2003, nr. 3 (*mss*).

72. AE 11,56 g; 22,50 mm; 5 *assaria*.

Av. ΑΥΤ. ΚΑ. CЄΠ CЄYHPOC ΠЄP.T; cap laureat spre dr.

Rv. ΚΑΛΑΑΤΙΑ - ΑΝΩΝ; în câmp dr., sub mâinile zeiței, Є; Isis (?) în veșmânt lung, fluturând în vânt, merge spre dr. și ține în ambele mâini o pânză umflată de vânt.

Pick -, Moisl 1912, nr. 27; Sutz 1907, nr. 8.

Limanu, jud. Constanța; MNA (IAB) inv. 464.

Preda 1958, 113 – 114, nr. 10.

73. AE ↑ 11,04 g; 25 mm; tocită; 5 *assaria*.

Av. ΑΥΤ Κ Α CЄΠ - CЄYHPOC ΠЄP - T; cap laureat, spre dr.

Rv. ΚΑΛΑΑΤΙΑ - ΑΝΩΝ; Isis cu *kalathos*, mergând spre dr., ține în mâini o pânză; în câmp st. Є.

Pick –.

Pecineaga și împrejurimi (jud. Constanța); MINAC, inv. 521.

Ocheșeanu, Papuc 1973, 365, nr. 164.

74. OR ↓ 13,48 g; 26 mm; 4 *assaria*.

Av. ΑΥΤ ΚΑ CЄΠ - CЄYHPOC ΠЄP; cap laureat spre dr.

Rv. ΚΑΛΑ - Α - ΤΙΑ - ΑΝΩΝ; în câmp dr., sub mâinile zeiței, Є; Isis (?) în veșmânt lung, fluturând în vânt, merge spre dr. și ține în ambele mâini o pânză umflată de vânt.

Preda 1958, 113-114, nr. 10⁴⁸⁸.

Isaccea (*Noviodunum*) și împrejurimi; col. mănăstirii Cocos, inv. 313.

Oberländer-Târnoveanu, Opaț 1984, 268, nr. 6.

75. AE ↑ 24,8 x 25,4 mm; 5 *assaria*.

Av. ΑΥΤ · Κ · Α · CЄΠ - CЄYHPOC ΠЄP - T; cap laureat spre dr.

Rv. ΚΑΛΑΑΤΙΑ - ΑΝΩΝ Isis (?) în veșmânt lung, fluturând în vânt, merge spre dr. și ține în ambele mâini o pânză umflată de vânt.; în câmp dr. Є.

Pick –; Ruzicka –; Mușmov –; pentru rv. Preda 1958, nr. 10

MNIR, col. Mihalache.

76. AE 23 mm.

Av. Bust laureat, drapat, cuirasat spre st.

Rv. Kybele pe tron spre st.

SNG Munchen –; BMC –; SNG Tubingen; SNG Munchen –.

Auktion 205 (Hirsch), 39, nr. 722.

77. AE ↓ 11,19 g; 25 mm; 5 *assaria*.

Av. ΑΥΤΚΑ CЄΠ - CЄYHPOC ΠЄP - T; cap laureat spre dr.

Rv. ΚΑΛΑΑΤΙΑ - ΑΝΩΝ; Nike, în *chiton* și *himation*, cu aripile desfăcute, merge spre dr. și ține în mâna dr. o cunună, iar în st. o ramură; în câmp dr. Є.

Pick –.

MINAC inv. ?.

Ocheșeanu 1972, 486 – 487, nr. 2.

⁴⁸⁶ Lipsește descriere avers; trimiterea la catalog am făcut-o noi.

⁴⁸⁷ Autorul trimite doar la Mușmov 283.

⁴⁸⁸ Dacă a fost corect notată legenda la Preda, am avea o var. legenda rv. (n.n).

78. AE \nearrow 10,92 g 25 x 25,4 mm.
 Av. **AYT · K · A · CEΠ - CEYY[...]**C ΠEP - T;
 cap laureat spre dr.
 Rv. **OKAA[...]**; Zeus așezat pe tron, din față
 spre st., ține mâna st. pe sceptru și dr. întinsă;
 alte atribute nu se văd datorită stării de
 conservare proaste a reversului.
 Pick – ; pentru av. cf. Pick 301.
 Dobrogea, *passim*, col. Mircea Alexandrescu;
 MINAC, inv. 52.240.

79. 2 AE
 Pick –.
 Chersones, **ΓXM** 2, No. 3961, 3963.
 Ghilevici 1968, 52, nr. 5.

Julia Domna

81. AE \searrow 18 g; 17 mm.
 Av. **IOYΛIA AΓOY CEBACTH**; bust drapat
 spre dr.
 Rv. **KAAA - ATIAN - ΩN**; Kybele călare pe
 leu spre dr.
 Pick 313.
 Col. BAR inv. I / 53 / 24.
 Iliescu 1967, 8, nr. 28.

82. AE \searrow 2,55 g; 18 mm;
 Av. **IOYΛ AΓ - CEBACTH**; bust diademat și
 drapat spre dr.
 Rv. **KAA - AATIA - NΩN**; Kybele călare pe
 leu spre dr.
 Pick 313, (var.).
 Limanu (jud. Constanța); CNBAR
 Petac 1992 – 1993, 319, nr. 6.

83. AE 4,58 g; 17 mm.
 Av. **IOYΛIA AΓOY CEBACTH**; bust drapat
 spre dr.
 Rv. **KAAAA - TI - ANΩN** Eros funerar
 sprijinit pe o torță răsturnată, spre dr.
 Pick 314.
 Col. BAR inv. I / 53 / 30.
 Iliescu 1967, 9, nr. 29.

84. AE \uparrow 3,24 g; 18 mm,
 Av. **IOYΛ - IA ΔOMN [Y? ...]**; bustul
 împărătesei spre dr.
 Rv. **KA - AATII**, în exerga **ANΩN**; Kybele
 călare pe leu spre dr.

Pick –.
 Limanu (jud. Constanța); col. particulară.
 Mitrea 1967, 199, nr. 55.

Caracalla

85. AE \downarrow 13,31 g; 27,2 mm; 5 *assaria*.
 Pick, 317.
 Mangalia (*Callatis*); MINAC inv. 40 b.
 Ocheșeanu, Papuc 1972, 469, nr. 12.
86. AE \uparrow 10,17 g; 27 mm; 5 *assaria*.
 Av. **AY K M AYP - ANTΩNINO - C**; bust
 laureat și drapat spre dr.
 Rv. **KAA - AA - TIA - NΩN**, E; acvila pe un
 altar între două stindarde.
 Pick 320.
 Mangalia (*Callatis*).
 Preda 1980, 67, nr. 3.

87. AE \searrow 11,21 g 27,1 x 27,9 mm; 5 *assaria*.
 Av. **AY · KM AYP - ANTΩNINO - C**; bust
 laureat, drapat, cuirasat spre dr.
 Rv. **KAA - AA - TI - ANΩN**; în câmp st. jos
Є; acvila, cu aripile desfăcute, așezată pe un
 altar cu cunună, din față, cu capul întors spre
 dr., între două insigne militare.
 Pick 320, var. leg. rv.
 Dobrogea, *passim*, col. Matei.

88. AE \nwarrow 9,85 g 27,8 mm; 5 *assaria*.
 Av. **ΩAYTOK AY[.]AAVI ANTΩNEINOC**;
 bust laureat, drapat spre dr.
 Rv. **KA[...]**ATI - A[...]**N**; în câmp st. [**Є**];
 Nike cu cunună și ramură de palmier spre dr.
 Pick – ; pentru rv. cf. Pick 318, var. leg. rv.
 Mangalia (*Callatis*); MINAC, inv. 68.792.

89. AE
 Pick –.
 Mangalia (*Callatis*).
 Moisil 1944 13, nr. 18, *apud* Vertan 2002,
 411, nr. 21.

90. AE
 Pick –.
 Mangalia (*Callatis*).
 Moisil 1944 13, nr. 119, *apud* Vertan 2002,
 41, nr. 22.

Plautilla

91. AE 12,58 g; 27 mm; 5 *assaria*.
 Av. ΦΟΥΛΒΙΑ ΠΛΑΥΤΙΛΛΑ CCB; bust drapat spre dr.
 Rv. ΚΑΛΛΑΤ - ΙΑΝΩΝ; Fortuna în picioare spre st.; în câmp st. nominal Ε.
 Pick –.
 Col. BAR inv. I / 53 / 27.
 Iliescu 1967, 9, nr. 30.

Geta Caesar

92. AE 7 9,59 g; 25,7 x 26,3 mm; 4 *assaria*.
 Av. ΚΑ CΕΠ - Γ[...]; bust drapat, cuirasat spre dr.
 Rv. ΚΑΛΛΑΤΙΑ - [...]Ν; în câmp st. [Δ]; șarpe încolăcit cu capul spre dr.
 Pick - ; pentru rv. cf. Pick 329, var. leg. rv. (pentru Geta Augustus)
 Nordul Dobrogei; ICEM, inv. 10.431.

Geta Augustus

93. AE ... 12,58 g; 27 mm; 5 *assaria*.
 Av. ΑΥΚ ΠΟ - CΕΠ ΓΕΤΑC; bust laureat, drapat și cuirasat spre dr.
 Rv. ΚΑΛ - Α - ΑΤΙΑ - ΝΩΝ; Kybele pe tron cu spătar spre st., cu *patera* și *tympanon*; în câmp st. nominal Ε.
 Pick 325.
 Col. BAR inv. I / 53 / 28.
 Iliescu 1967, 9, nr. 31.
94. AE 7 13,94 g; 27,3 x 27,9 mm; 5 *assaria*
 Av. ΑΥΚ ΠΟ - CΕΠ - ΓΕΤΑC; bustul laureat, cu *paludamentum* spre dr.
 Rv. ΚΑΛ - Α - ΑΤΙΑ în exerga ΝΩΝ; în câmp st. sus Ε; Kybele cu cunună murală, tronând spre st., pe tron cu spătar, ține în mâna dr. întinsă cupa, mâna st. pe *tympanon*, câte un leu de o parte și de alta a tronului.
 Pick – ; Ruzicka 325.
 MNIR, inv. 296.110.

Severus Alexander

95. AE ... 12,95 g; 28 mm; 5 *assaria*.
 Pick 330.
 Histria (*Istros*); IAB, inv. 1674/153.
 Preda 1973, 135, nr. 766.
96. AE 10,68 g; 27 mm; 5 *assaria*.
 Pick 331

Mangalia (*Callatis*) și împrejurimi; MINAC, inv. 586.

Ocheșeanu, Papuc 1973, 361, nr. 145.

97. AE 11,82 g; 28 mm; 5 *assaria*.
 Pick 332
 Mangalia (*Callatis*) și împrejurimi; MINAC, inv. 597.

Ocheșeanu, Papuc 1973, 361, nr. 146.

98. AE 10,93 g; 25 mm; 4 *assaria*.
 Pick 333.
 Pecineaga și împrejurimi (jud. Constanța); MINAC, inv. 537.
 Ocheșeanu, Papuc 1973, 365, nr. 165.

99. AE 25,3 x 26 mm; 4 *assaria*.
 Av. ΑΥΤ Κ Μ ΑΥΡ CΕΥΗ - ΑΛΕΖΑΝΔΡΟC. cap laureat, cu *paludamentum* spre dr.
 Rv. ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ; în câmp dr. sus Δ; Tyche stând spre st., cu *kalathos*, ține în mâna dr. cârma și în st. cornul abundenței.
 Pick 333.
 MNIR, col. Mihalache.

100. AE 7 6,64 g; 24 mm; 4 *assaria*.
 Av. ΑΥΤ Κ Μ ΑΥΡ CΕΥΕ - ΑΛΕΖΑΝΔΡΟC; bust laureat spre dr.
 Rv. ΚΑΛΛΑΤΙΑ - ΝΩΝ; șarpe încolăcit în spirală spre dr.; în câmp, la dr. litera Δ
 Pick 334.
 Col. Winsemann Falghera.
 MPR II, 3, nr. 1851.

101. AE 11,75 g; 28 mm.
 Av. ΑΥΤ Κ Μ ΑΥΡ CΕΥΕ - ΑΛΕΖΑΝΔΡΟC; cap laureat spre dr.
 Rv. ΚΑΛΛΑΤΙ - ΑΝΩΝ; Herakles în picioare spre dr., cu blana leului pe braț, în fața unui altar.
 Pick –.
 Col. BAR inv. I / 53 / 29.
 Iliescu 1967, 9, nr. 32.

Gordianus III

102. AE 27,7 x 28,5 mm; 4 *assaria*.
 Av. ΑΥΤ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC ΑΥΤ; bust laureat, drapat spre dr.
 Rv. ΚΑΛΛΑ - Τ - ΙΑΝΩΝ; în câmp st. sus Δ. Hades-Sarapis stând spre st., cu mâna dr. deasupra Cerberului, mâna st. sprijinită pe sceptru.

- Pick 338.
MNIR, col. Mihalache.
103. AE \uparrow 11,58 g; 27 mm; 5 *assaria*.
Av. Ω AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT.
Bust laureat, drapat și cuirasat spre dr.; cerc perlat.
Rv. Ω KAA ΛΑ - TIANΩN; în câmp st., sus, E; Demetra în picioare spre st. ține în mână dr. două spice și o capsulă de mac și se sprijină cu mâna st. pe făclie; cerc perlat.
Pick 339
Col. dr. E. Sachelarie, Drobeta-Turnu Severin
Poenaru Bordea, Nicolae 1996 – 1997, nr. 3.
104. AE 12,71 g; 26 x 28 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT · K M ANT ΓΟΡΙΑΝΟC AYT;
bust laureat, drapat spre dr.
Rv. KAAATIANΩN; Demetra în picioare, spre st., ținând în dr. două spice de grâu și mâna st. rezemată de făclie; în câmp st. sus E.
Pick 339, var. legendă rev.
Mangalia (*Callatis*); col. BAR inv. 1588.
Iliescu 1961, 391, nr. 60.
105. AE \nearrow 12,72 g; 27 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT; legenda inversată; bust laureat, în *paludamentum* spre dr.
Rv. KAAAA – TIANΩN; Artemis mergând spre dr., în veșmânt scurt, ține în mâna st. arcul, iar cu dr. scoate o săgeată din tolă; jos în dr. câine; în câmp st. E.
Pick –; Ruzicka 339 a⁴⁸⁹.
Mangalia (*Callatis*) și împrejurimi; MINAC, inv. 589.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 361, nr. 147.
106. AE \angle 8,28 g; 25 mm; 4 *assaria*.
Av. AYT K M ANT Γ - ΟΡΔΙΑΝΟC AYT;
cap laureat spre dr.
Rv. KAAAA - TIANΩN. Bonus Eventus nud, stând spre st., ține cu mâna st. ramura de măslin și cu dr. *patera* deasupra unui altar aprins; în câmp, la st., litera Δ.
Pick –; Ruzicka 339 b.
Col. Winsemann Falghera.
MPR II, 4, nr. 2021.
107. AE 10,62 g; 26 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC; bust drapat și laureat spre dr.
Rv. KAAAT - I - ANΩN; Athena în picioare spre st., cu *patera* și lance cu vârful în jos; la picioare scut; în câmpul dr. nominal E.
Pick 340.
Col. BAR inv. I / 53 / 32.
Iliescu 1967, 9, nr. 33.
108. AE \nearrow 13,46 g; 27,3 x 27,5 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT;
bust laureat spre dr.
Rv. KAAAA - T - [I]ANΩN; în câmp dr. E; Athena stând spre st., ține cupa în mâna dr. și sulita în mâna st.; la picioare, în câmp st. scut (?)
Pick 340, var. legendă rv.
MNIR, inv. 295.362.
109. AE 5 *assaria*.
Pick 340 var.
Constanța (*Tomis*).
Reg. Inv. CNBAR 1918 – 1962, nr. 202/2
apud Vertan 2002, 343, nr. 103.
110. AE \nearrow 27,9 x 29 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT;
bust laureat, drapat spre dr.
Rv. KAAAA - T - IANΩ - N; în câmp st. E; Nike cu cunună și palmier înaintând spre st.
Pick 341, var. leg. rv.
MNIR, col. Mihalache.
111. AE \nearrow 26,7 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT;
bust laureat, drapat spre dr.
Rv. KAAAA - T[I]ANΩN; în câmp st. E; Herakles stând spre dr., sprijinit cu mâna dr. în măciucă, ține pe brațul st. blana leului și în mână trei mere din grădina Hesperidelor.
Pick 342.
MNIR, col. Mihalache.
112. AE \nearrow 12,15 g; 26 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT KA CΕΠ - CΕΥΗΡΟC ΠΕΡ - T.
Pick 344.
Pecineaga și împrejurimi (jud. Constanța); MINAC, inv. 554.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 365, nr. 166.

⁴⁸⁹ Trimiterea ne aparține.

113. AE ↓ 10,07 g; 28,4 mm; 5 *assaria*.
Pick 345.
Mangalia (*Callatis*); MINAC inv. 66 c.
Ocheșeanu, Papuc 1972, 469, nr. 9.
114. AE 10,8 g⁴⁹⁰; 27 mm; 4 *assaria*.
Av. ΑΥΤ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC; bust drapat și laureat spre dr.
Rv. ΚΑΛΑΑ - ΤΙ - ΑΝΩΝ; șarpe încolăcit spre dr.; în centru nominal Δ.
Pick 346, var. legenda rv.
Col. BAR, inv. I / 53 / 31.
Iliescu 1967, 9, nr. 34.
115. AE 12,95 g; 28 mm; 4 *assaria*.
Av. ΑΥΤ Κ Α ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC; capul laur. spre dr.
Rv. ΚΑΛΑΑ[Α]ΤΙΑΝΩΝ; Apollo nud, în picioare spre st., ține *patera* și ramura; jos altar; în câmp st. Δ.
Pick –; Sutz 1915, nr. 7.
Histria; IAB, inv. 910/2.
Preda 1973, 135, nr. 767.
116. AE ∟ 9,75 g; 28 mm; 5 *assaria*.
Av. ΑΥΤ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC ΑΥΓ; bust laureat, în *paludamentum* spre dr.
Rv. ΚΑΛΑΑ - Τ - ΙΑΝΩΝ; Sarapis cu *kalathos*, stând în picioare, în *himation*, ține în mâna st. sceptrul oblic; în câmp st. Ε.
Pick –.
Mangalia (*Callatis*) și împrejurimi; MINAC, inv. 585.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 362, nr. 148.
117. AE ∟ 12,37 g; 25,5 mm; 5 *assaria*.
Av. ΑΥΤ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟ - ΡΔΙΑΝΟC ΑΥΓ; bust laureat, în *paludamentum*, spre dr.
Rv. ΚΑΛ / ΑΑΤΙ / ΑΝΩ / Ν; totul într-o cunună de iederă; jos în st. Ε.
Pick –; pentru rv. Ruzicka 345 a⁴⁹¹.
Pecineaga și împrejurimi (jud. Constanța); MINAC, inv. 529.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 365, nr. 167.
118. OR ∟ 13,44 g; 27,5 mm; 4 *assaria*.
Av. ΑΥΤ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC ΑΥΓ; bust laureat, drapat, spre dr. Cerc perlat.
Rv. ΚΑΛ ΑΑΤ - Ι - ΑΝΩΝ; Tyche cu *kalathos* în picioare spre st., cu timona în mâna dr., în dr. cornul abundenței.
Pick –; Ruzicka –; av. tip Pick 341, rv. Knechtel 1908, nr. 11.
Col. școlii Cerna, jud. Tulcea.
Oberländer-Tâmboveanu, Opaț 1984, 268, nr. 2.
119. AE
Pick –.
Constanța (*Tomis*).
Moisil, C. 1944, *Creștcol* 1938 - 1942, 13, nr. 122, *apud* Vertan 2002, 343, nr. 104.
- Philippus I (Arabul)*
120. AE 28 mm; 5 *assaria*.
Pick 348.
Colecția Weber, inv. 185/11.98.
Forrer 1924, 168, nr. 2634.
121. AE ↓ 12,89 g; 27 mm; tocită; 5 *assaria*.
Pick 348.
Mangalia (*Callatis*) și împrejurimi; MINAC, inv. 598.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 362, nr. 149.
122. AE ∟ 13,03 g; 27 mm; 5 *assaria*.
Av. ΑΥΤ Μ ΙΟΥΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ; bust laureat, drapat, spre dr.
Rv. ΚΑΛΑΑΤ - Ι - ΑΝΩΝ; în exerga Ε; Hades-Sarapis tronând spre st., cu mâna dr. deasupra Cerberului și st. pe sceptru.
Pick 348.
Dobrogea, *passim*; MINAC, inv. 62440.
123. AE ∟ 12,42 g; 24,8 x 29,2 mm; 5 *assaria*.
Av. ΑΥΤ Μ ΙΟΥΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ; bust laureat, drapat, spre dr.
Rv. ΚΑΛΑΑΤ - Ι - ΑΝΩΝ; în exergă Ε; Hades-Sarapis tronând spre st., cu mâna dr. deasupra Cerberului și st. pe sceptru.
Pick 348.
Dobrogea, *passim*, MINAC, inv. 62.435.

⁴⁹⁰ Greșeală de tipar, greutate 1,08 !

⁴⁹¹ Trimiterea noastră.

124. AE \varnothing 11,96 g; 27 x 27,5 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **KAAΛAT - I - ANΩN**; în exerga **E**; Hades-Sarapis tronând spre st., cu mâna dr. deasupra Cerberului și st. pe sceptru.

Pick 348.

Dobrogea, *passim*; MINAC, inv. 62.439.

125. AE \varnothing 27,9 x 28,9 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **KAAΛAT - I - ANΩN**; în exerga **E**; Hades-Sarapis tronând spre st. ține în mâna st. sceptrul și mâna dr. deasupra Cerberului, care este așezat în st. tronului.

Pick 348, var. legenda rv.

MNIR, col. Mihalache.

126. AE 13,37 g; 27 x 28 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **KAAΛAT - I - ANΩN**; Hades-Sarapis așezat pe tron spre st., cu mâna dr. întinsă deasupra Cerberului și mâna st. rezemată în sceptru; în exergă **E**.

Pick 348, var. legendă rev.

Mangalia (*Callatis*); Col. BAR inv. 1588.

Iliescu 1961, 391, nr. 61.

127. AE 16,11 g; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **KAAΛAT - I - ANΩN**; în exerga **E**; Hades-Sarapis tronând spre st., cu sceptru, ține piciorul pe capetele Cerberului.

Pick 348, var. legenda rv.

Auktion 215, 86, nr. 879.

128. OR \varnothing 11,40 g; 25,7 x 27 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat și drapat spre dr.

Rv. **KAAΛA - [T] - I - ANΩN**; Sarapis cu *kalathos* spre st., având mâna dr. ridicată, iar în mâna st. sceptru; în câmp st. **Ξ**

Pick nr. 349

Dobrogea, *passim*.

Poenaru-Bordea, Ocheșeanu, Popescu 1997, 87, nr. 82.

129. AE 13,7 g; 28 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust drapat și laureat spre dr.

Rv. **KAAΛA - T - I - ANΩN**; Sarapis în picioare spre st., cu *kalathos* și sceptru transversal și mâna dr. ridicată; în câmp st. nominal **Ξ**.

Pick 349.

Col. BAR inv. 153 / 34.

Iliescu 1967, 10, nr. 35.

130. AE \varnothing 10,54 g; 26,6 x 28,2 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **KAAΛA - T - I - ANΩN**; în câmp st. **Ξ**. Sarapis cu *kalathos*, stând din față spre st., ține mâna dr. ridicată și sceptrul, transversal, pe braț st.

Pick 349.

Dobrogea, *passim*; MINAC, inv. 62.389.

131. AE

Pick 350.

Constanța (*Tomis*).

Moisil, C. 1944, *Creștcol* 1938 - 1942, 13, nr. 123, *apud* Vertan 2002, 343, nr. 105.

132. AE \varnothing 27,3 x 28,2 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **KAAΛAT - I - ANΩN**; câmp dr. **E**; Hera stând spre st., ține în mâna dr. *patera* și sceptrul (?) în st.

Pick – ; Ruzicka 1917 (1918) – ; cf. Pick 350*.

MNIR, col. Mihalache.

133. AE \varnothing 27,2 x 28 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **KAAΛA[T] - I - ANΩN**; în câmp dr. **E**; Hera stând spre st., ține în mâna dr. *patera* și sceptrul (?) în st.

Pick – ; Ruzicka 1917 (1918) – ; cf. Pick 350*,

aceeași ștanță ca la piesa anterioară

MNIR, col. Mihalache.

134. AE \varnothing 9,98 g; 27 x 28,2 mm; 5 *assaria*.

Av. **AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ**; în câmp dr. **E**; Hera (?) cu veșmânt lung, stând din față, cu capul spre dr., cu *patera* în mâna st.

Pick —. Cf. Pick 250*, var. legendă rv. față de 133 și 134.

Mangalia (*Callatis*); MINAC, inv. 67.594.

135. AE 11,74 g; 27 mm; 5 *assaria*.

Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ**; bust laureat, drapat spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑΤ - Ι - ΑΝΩΝ**; Artemis mergând spre dr., în atitudine de vânatoare, ținând în dr. arcul, cu mâna st. scoțând o săgeată din tolba de pe umăr; la picioarele ei câinele alergând spre dr.; în câmp st. **E**.

Pick 351.

Mangalia (*Callatis*); col. BAR inv. 1588.

Iliescu 1961, 392, nr. 62.

136. AE 12,40 g; 26 x 27 mm; 5 *assaria*.

Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ**; bust laureat, drapat spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ**; Asklepios în picioare din față, privind spre st., cu mâna dr. rezemată în bățul cu șarpele, cea st. prinsă în haină; în câmp st. **E**.

Pick 352.

Mangalia (*Callatis*); col. BAR inv. 1588.

Iliescu 1961, 392, nr. 63.

137. AE 13,18 g; 27 x 28 mm; 5 *assaria*.

Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ**; bust laureat, drapat spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ**; Hygia în picioare spre dr., hrănind șarpele; în câmp dr. **E**.

Pick 353 (var. leg. rv. — pauză ?, n.n.).

Mangalia (*Callatis*); col. BAR, inv. 1588.

Iliescu 1961, 392, nr. 64.

138. AE 7,01 g; 25 mm; puțin tocită; 5 *assaria*.

Pick 354.

Dobrogea, *passim*; MINAC, inv. 48921.

Chiriac 1983, 326, nr. 5.

139. AE 26,5 x 27,5 mm; 5 *assaria*.

Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠ[...] ΑΥΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ**; în câmp st. **E**; Herakles cu barbă, înaintând spre dr., cu capul întors spre st., ține pe brațul st. blana leului, cu

dr. trage Cerberul, iar pe brațul st. are măciuca; pe rv. contramarca **Λ** în fața portretului împăratului, acoperind parte din nume; reversul „uzat” în partea st. sus la baterea contramărcii.

Pick 354.

MNIR, col. Mihalache.

140. AE 12,8 g; 27 mm; 5 *assaria*.

Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ**; bust drapat și laureat spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑΤ - Ι - ΑΝΩΝ**; Herakles în mers spre dr., cu blana leului și măciuca în mână, cu capul întors spre Cerberul care păzește intrarea infernului; în câmp st. nominal **E**.

Pick 354.

Col. BAR inv. I / 53 / 35.

Iliescu 1967, 10, nr. 36.

141. AE 12,03 g; 26 x 29,6 mm; 5 *assaria*.

Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑΤ - Ι - ΑΝΩΝ**; în câmp st. **E**; Herakles bărbos, din față, înaintând spre st., cu blana leului și măciuca pe braț st., cu mâna st. trăgând Cerberul din împărăția lui Hades.

Pick 354.

Mangalia (*Callatis*); ICEM, inv. 51.090.

142. AE

Pick 354.

Adamclisi (*Tropaeum Traiani*)

Ocheșeanu mss, nr. 2, *apud* Vertan 2002, 306, nr. 135.

143. AE 26,5 x 27,2 mm; 5 *assaria*.

Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑΤ - Ι - ΑΝΩΝ**; în câmp st. **E**; Herakles cu barbă, înaintând spre dr., cu capul întors spre st., ține pe brațul st. blana leului, cu dr. trage Cerberul, iar pe brațul st. are măciuca.

Pick 354, var. legenda rv.

MNIR, col. Mihalache.

144. AE 12,8 g; 27 mm; 5 *assaria*.

Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓ**; bust drapat și laureat spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ**; Nemesis în picioare spre st., cu sceptru scurt, hățuri și roata; în câmp st. nominal **E**.

- Pick 355.
Col. BAR inv. I / 53 / 36.
Iliescu 1967, 10, nr. 37.
145. AE \varnothing 12,67 g; 27 mm; tocită; 5 *assaria*.
Pick 355.
Mangalia (*Callatis*) și împrejurimi; MINAC, inv. 561.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 362, nr. 150.
146. AE \varnothing 27,5 x 27,7 mm; 5 *assaria*.
Av. $\text{AYT M IOYΛ ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ}$; bust laureat, drapat, spre dr.
Rv. KAAAΛ - TIANΩN ; în câmp dr. **E**; Nemesis stând spre st. cu bastonul în mâna dr. și căpăstru în st.; la picioare, în dr., jos, roata.
Pick 355.
MNIR, col. Mihalache.
147. AE \varnothing 13,66 g; 25,4 x 26,4 mm; 5 *assaria*.
Av. $\text{AYT M IOYΛ - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ}$; bust laureat, drapat, în *paludamentum*, spre dr.
Rv. KAAAΛ - TIANΩN ; în câmp st. sus **E**; Nemesis stând spre st., cu bastonul în mâna st. și frâul în dr.; la picioare, jos, în st. roata.
Pick 355.
Dobrogea, *passim*; MINAC, inv. 62441.
148. AE \varnothing 8,25 g; 25,6 x 26,7 mm; 4 *assaria*.
Av. $\text{AYT M IOYΛ ΦΙ - ΛΙΠΠΟC AYΓ}$; bust laureat, drapat, în *paludamentum*, spre dr.
Rv. KAAAΛ - TIANΩN ; în câmp st. Δ ; Bonus Eventus stând spre st., cu *patra* în mâna st. deasupra unui altar stins, în mâna st. întinsă o ramură.
Pick 357.
Mangalia (*Callatis*); MINAC, inv. 67.595.
149. AE \varnothing 25,2 x 27 mm; 4 *assaria*.
Av. $\text{AYT M IOYΛΙ - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ}$; bust laureat, drapat, spre dr.
Rv. KAAAΛ - TIANΩN ; în câmp st., sub brațul personificării Δ . Bonus Eventus nud, stând spre st., ține în mâna dr. *patra* (?) deasupra unui altar aprins și în st. ramura; aceeași ștanță ca următoarea.
Pick 357, var. legendă av.
MNIR, col. Mihalache.
150. AE \varnothing 25,3 x 27,5 mm; 4 *assaria*.
Av. $\text{AYT M IOYΛΙ - ΦΙΛΙΠΠΟC AYΓ}$; bust laureat, drapat, spre dr.
- Rv. KAAAΛ - TIANΩN ; în câmp st., sub brațul personificării Δ ; Bonus Eventus nud, stând spre st., ține în mâna dr. *patra* (?) deasupra unui altar aprins și în st. ramura; aceeași ștanță ca precedentă.
Pick 357, var. legendă av.
MNIR, col. Mihalache.
151. AE 9,52 g; 26 mm; 4 *assaria*.
Av. $\text{M IOY ΦΙ - ΛΙΠΠΟC AYΓ}$; bust laureat, drapat, spre dr.
Rv. KAA[.] - TIANΩN ; Bonus Eventus în picioare spre st., în fața unui altar; în câmp dr. nominalul Δ .
Pick —; cf. Pick 357, var. legendă av.⁴⁹², rv și poziția nominalului.
Col. BAR inv. 1735 / 273.
Gramatopol 1963, 317, nr. 235.
152. AE \varnothing 7,45 g; 28,5 mm; deteriorată, puțin vizibilă; 4 *assaria*.
Av. ...YΛΙ-ΦΙΛΙΠΠ... , bust laureat, drapat spre dr.
Rv. ... - IANΩN ; Bonus Eventus stând pe un altar, ține în mâna dr. un vas și în st. o ramură de măsline.
Pick 358 var.
Mangalia (*Callatis*); MINAC inv. 66 d.
Ocheșeanu, Papuc 1972, 469, nr. 10.
153. AE \varnothing 25,2 x 26,5 mm; 4 *assaria*.
Av. $\text{AYT M IOYΛ ΦΙ - ΛΙΠΠΟC AYΓ}$; bust laureat spre dr.
Rv. KAAAΛ - TI - ANΩN ; în câmp st. sus Δ ; Nemesis stând spre st., cu bastonul în mâna st. și balanța în dr.; la picioare, jos, în st., roata.
Pick 359.
MNIR, col. Mihalache.
154. AE \varnothing 9,97 g; 26,4 x 27,3 mm; 4 *assaria*.
Av. $\text{AYT M IOYΛ ΦΙ - ΛΙΠΠΟC AYΓ}$; bust laureat, drapat, spre dr.
Rv. $\text{K - AAAΛ - TI - ANΩN}$; în câmp st. sus Δ ; Nemesis stând spre st., cu balanța în mâna dr., toiaagul pe brațul st.; la picioare, jos, la st., roata.
Pick 359, var. legendă rv.
MNIR, inv. 295.417.

⁴⁹² Dacă nu cumva este o greșeală de tipar ! (n.n.).

155. AE \nearrow 8,27 g; 26 x 26,2 mm; 4 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.
 Rv. Nemesis cu cunună murală, stând din față spre st., ține în mâna dr. balanța, și pe brațul st. toiaagul; la st., jos, roata.
 Pick 359, var. legendă rv.
 Constanța (*Tomis*); MINAC, inv. 67.602.
156. OR \nearrow 24,7 x 25,4 mm; 4 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ ΦΙ - ΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust laureat și drapat spre dr.
 Rv. **ΚΑΛΛΑ - [ΤΙ] - ΑΝΩΝ**; șarpe încolăcit spre dr.; în câmp dr. Δ .
 Pick 361.
 Isaccea (*Noviodunum*), col. Filip Cristian.
157. AE \nearrow 8,51 g; 25 mm; 4 *assaria*.
 Pick 361.
 Pecineaga și împrejurimi, (jud. Constanța); MINAC, inv. 536.
 Ocheșeanu, Papuc 1973, 365, nr. 168.
158. AE \nearrow 25,4 x 25,8 mm; 4 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑΙ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.
 Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙ - ΑΝΩΝ**; în câmp dr. Δ ; șarpe încolăcit (strâns) cu capul spre dr.
 Pick 361.
 MNIR, col. Mihalache.
159. AE
 Pick 361.
 Adamclisi (*Tropaeum Traiani*).
 Ocheșeanu mss, nr. 3, *apud* Vertan 2002, 306, nr. 136.
160. AE 12,8 g; 27 mm; 4 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙ - ΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust drapat și laureat spre dr.
 Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙ - ΑΝΩΝ**; șarpe încolăcit cu capul spre dr.; în câmp dr. nominal Δ .
 Pick 361, var. legendă av.⁴⁹³.
 Col. BAR inv. I / 53 / 36.
 Iliescu 1967, 10, nr. 38.
161. AE 11,10 g; 26 mm; 5 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust drapat și laureat spre dr.
- Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩ - Ν**; împăratul călare spre dr.; sub cal nominalul Ξ .
 Pick 361, var. legendă av.⁴⁹⁴.
 Col. BAR inv. I / 53 / 37.
 Iliescu 1967, 10, nr. 39.
162. AE 13,31 g; 27 mm; 5 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust drapat și laureat spre dr.
 Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩ - Ν**; împăratul călare spre dr.; sub cal nominalul Ξ .
 Pick 361, var. legendă av.⁴⁹⁵.
 Col. BAR inv. I / 53 / 33.
 Iliescu 1967, 10, nr. 40.
163. AE \nearrow 12,85 g; 25 mm; 5 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.
 Rv. **ΚΑΛΛΑΤ - ΙΑΝΩΝ**; Kybele așezată pe tron spre st., ține brațul st. pe *tympanon*; jos, lângă tron leu; în exergă Ξ .
 Pick –; Ruzicka 354 a.
 Col. Winsemann Falghera.
 MPR II, 4, nr. 2260.
164. AE \searrow 25,7 x 26,7 mm; 5 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.
 Rv. **ΚΑΛΛΑ - Τ - Ι - ΑΝΩ - Ν**; între picioarele calului Ξ ; împăratul călare, laureat, cu mantia în vânt.
 Pick –; Ruzicka 355 b
 MNIR, col. Mihalache.
165. AE \searrow 11,96 g; 27,3 mm; 5 *assaria*.
 Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΥΓ**; bust laureat, drapat, spre dr.
 Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ**; în câmp st., jos Ξ ; Nike stând din față, cu capul spre st., ține în mâna dr. cununa și pe umărul st. ramura de palmier.
 Pick –.
 Cerbu (jud. Tulcea); ICEM, inv. 41.616.
166. AE 27 mm.
 SNG Munchen 253.
 Auktion 168, 44, nr. 814.

⁴⁹³ Autorul nu trimite la catalog !

⁴⁹⁴ Autorul nu trimite la catalog !

⁴⁹⁵ Autorul nu trimite la catalog !

167. AE

Pick –.

Constanța (*Tomis*)Moisil, C. 1944, *Creștcol* 1938 - 1942, 13, nr.168/12, *apud* Vertan 2002, 343, nr. 106.*Otacilia*168. AE 6,70 g; 25 mm; 3 *assaria*.Av. **M WTAKIA C - EYHPA AYΓ**; bust drapat și diademat spre dr.Rv. **KAAΛATI - ANΩN**; Artemis mergând spre dr.; în câmpul st. nominal Γ.

Pick 363.

Col. BAR inv. I / 53 / 40.

Iliescu 1967, 11, nr. 42.

169. AE 6,59 g; 25 mm; 3 *assaria*.

Pick 364.

Mangalia (*Callatis*), *passim*; MINAC, inv. 469.

Ocheșeanu, Papuc 1973, 360, nr. 138.

170. AE 8,67 g; 23 mm; 3 *assaria*.

Pick 364.

Mangalia (*Callatis*); MINAC inv. 67.

Ocheșeanu, Papuc 1972, 470, nr. 14.

171. AE 6,70 g; 25 mm; 3 *assaria*.Av. **M WTAKIA C - EYHPA AYΓ**; bust drapat și diademat spre dr.Rv. **KAAΛATIA - NΩN**; corabie înaintând spre dr. cu pânza desfășurată; nominal Γ.

Pick 365.

Col. BAR inv. I / 53 / 39.

Iliescu 1967, 11, nr. 43.

172. AE

Pick –.

Mangalia (*Callatis*)Moisil, C. 1944, *Creștcol* 1938 - 1942, 14, nr.128, *apud* Vertan 2002, 413, nr. 50.*Philippus II*173. AE 9,90 g; 26 mm; 4 *assaria*.Av. **AYT M IOYΛ ΦI - AIPΠOC AYΓ**; bust drapat și laureat spre dr.Rv. **KAAΛA - TI - ANΩN**; Nemesis în picioare spre st., cu balanța, sceptrul și roata; în câmp st. superior, nominal ...

Pick 361, var. legendă av. (autorul nu trimite la catalog !).

Col. BAR inv. I / 53 / 38.

Iliescu 1967, 10, nr. 41.

174. AE

Pick 366.

Adamclisi (*Tropaeum Traiani*).Ocheșeanu *mss*, nr. 4, *apud* Vertan 2002, 306, nr. 137.175. AE 25,7 x 25,9 mm; 4 *assaria*.Av. **M IOYΛ ΦI - AIPΠOC KAI**; bust laureat, drapat, spre dr.Rv. **KAAΛA - TIANΩN**; în câmp dr., sus E; Bonus Eventus nud, stând spre st., ține în mâna dr. *patera* (?) deasupra unui altar aprins și în st. ramura.

Pick 366; aceeași ștanță ca și la următoarele două.

MNIR, col. Mihalache.

176. AE 25,5 x 25,7 mm; 5 *assaria*.Av. **M IOYΛ ΦI - AIPΠOC KAI**; bust laureat, drapat, spre dr.Rv. **KAAΛA - TIANΩN**; în câmp dr., sus E; Bonus Eventus nud, stând spre st., ține în mâna dr. *patera* (?) deasupra unui altar aprins și în st. ramura.

Pick 366; aceeași ștanță ca și la precedenta și următoarea.

MNIR, col. Mihalache.

177. AE 25,4 x 26,5 mm; 5 *assaria*.Av. **M IOYΛ ΦI - AIPΠOC KAI**; bust laureat, drapat, spre dr.Rv. **KAAΛA - TIANΩN**; în câmp dr., sus E; Bonus Eventus nud, stând spre st., ține în mâna dr. *patera* (?) deasupra unui altar aprins și în st. ramura.

Pick 366; aceeași ștanță ca și la precedentele două.

MNIR, col. Mihalache.

178. AE 7,81 g; 25,3 mm; 4 *assaria*.Av. **M IOYΛ Φ - AIPΠOC KAI**; bust laureat și drapat spre dr.Rv. **KAAΛATI - AN[ΩN]**; șarpe încolăcit cu capul spre dr.; în câmp st. Δ

Pick 367.

Dobrogea, *passim*.

Poenaru Bordea, Ocheșeanu, Popescu 1997, 87, nr. 83.

179. AE ↑ 11,47 g; 25,5 mm; 4 *assaria*.
Pick 367.
Mangalia (*Callatis*); MINAC, inv. 66 e.
Ocheșeanu, Papuc 1972, 469, nr. 11.
180. AE ↗ 25,3 x 25,6 mm; 4 *assaria*.
Av. **Μ ΙΟΥΛ ΦΙ - ΛΙΠΠΙΟϚ ΚΑΙ**; bust laureat, spre dr.
Rv. **ΚΑΛΛΑΤΙ - ΑΝΩΝ**; în câmp dr. Δ; șarpe încolăcit (strâns) cu capul spre dr. (rv. diferit de cel pentru Philippos I).
Pick 367.
MNIR, col. Mihalache.
181. AE ↗ 9,44 g; 26 mm; 4 *assaria*.
Pick 367.
Pecineaga și împrejurimi (jud. Constanța); MINAC, inv. 490.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 365, nr. 173.
182. AE ↗ 10,68 g; 27 mm; 4 *assaria*.
Pick 367.
Pecineaga și împrejurimi (jud. Constanța); MINAC, inv. 486.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 367, nr. 174.
183. AE ↗ 9,83 g; 26 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛ ΦΙ - ΛΙΠΠΙΟϚ ΑΥΤ**; bust laureat, în *paludamentum*, spre dr.
Rv. **Κ - ΑΛΛΑ - ΤΙ - ΑΝΩΝ**; Nemesis stând în picioare spre st., ține în mâna dr. balanța, iar în st. sceptrul oblic; jos, la picioare, în st., roata; în câmp st. Δ.
Pick –
Mangalia (*Callatis*), *passim*; MINAC, inv. 583.
Ocheșeanu, Papuc 1973, 360, nr. 136.

B. TEZAURE

I. Mangalia (Callatis) – 1968

Septimius Severus

1. AE ↗ 11,25 g; 27 mm; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥ ΚΑϚΕ - CEYHPOC II**; bust laureat, drapat și cuirasat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΛ - Α - ΤΙΑ**, în exergă **ΝΩΝ**, în câmp st. sus, **Ε**; Dionysos călare pe panteră spre dr., ține în mâna st. *thyrs*-ul.
Pick 304, var.
Preda 1968, 224, nr. 2.
2. AE ↙ 12,37 g; 27 mm; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥ ΚΑϚΕ - CEYHPOC II**; bust laureat, drapat și cuirasat spre dr.
Rv. **ΚΑΛ - Α - Α - ΤΙΑ**, în exergă de la dr. la st. **ΝΩΝ** și **Ε**; vultur cu aripile deschise, stă pe o bază spre st. și cu capul spre dr., între două insigne militare.
Pick –.
Preda 1968, 224, nr. 3.
3. AE ↓ 10,99 g; 25 mm; 5 *assaria* ?

Av. **ΑΥΤ Κ Α CΕΠ CΕΥΗ[ΡΟϚ] ΠΕΡ**;
cap laureat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΛΑΤ [Ι] - ΑΝΩΝ**; Nike cu aripile deschise, merge spre dr. și ține o cunună.
Pick –.
Preda 1968, 224, nr. 4.

Caracalla

4. AE ↗ 10,72 g; 27 mm; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥ. Κ. Μ ΑΥΡ - ΑΝΤΩΝΙΝΟ - C**;
bust laureat, drapat și cuirasat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΛ - ΑΤΙ - ΑΝΩΝ**; poartă de cetate cu două turnuri laterale înalte și alte trei mai mici între ele; dedesubt **Ε**.
Pick 321 var.
Preda 1968, 224, nr. 5.

Geta

5. AE ↑ 11,25 g; 29 mm; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥ. Κ. ΙΙ. CΕ. ΓΕΤΑϚ. C. Ε (?)**; cap laureat spre dr. (o ușoară surfrapare în partea dr.).

Rv. [KA]AAA – TIANΩN; Herakles nud, în picioare spre st., ține blana de leu și se sprijină pe măciucă (surfrapată în câmp st.). Preda 1968, 226, nr. 6.

Severus Alexander

6. AE ↓ 12,01 g; 28 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M AYP CEYH - AAEZANΔPOC; bust laureat, drapat și cuirasat spre dr.
Rv. KAA - AAT - I - AN - ΩN; Tyche cu *kalathos*, în *chiton* și *himation*, în picioare spre st., ține *patera* și cornul abundenței; în câmp dr. E.
Pick 333, var.
Preda 1968, 226, nr. 7.

Gordianus III

7. 2 AE ↗ 11,11 g; 11,62 g; 28 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT; bust laureat spre dr.
Rv. KAAAT - A - NΩN; Herakles în luptă cu leul din Nemea; în câmp st. E.
Sutzu 1907, nr.16; Ruzicka 3420, var. legenda rv.
Preda 1968, 226, nr. 8.
8. AE ↓ 10,95 g; 26 mm.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT; bust laureat spre dr.
Rv. K - AAA[A] - TI - ANΩN; șarpe încolăcit în spirală, cu capul spre dr., are gura deschisă și limba scoasă.
Pick 346, var.
Preda 1968, 226, nr. 9.
9. AE ↓ 10,98 g; 28 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT; bust laureat spre dr.
Rv. KAAAA - T - IANΩN; Sarapis cu *kalathos*, în picioare spre st., ridică mâna dr. și ține un sceptru; în câmp st. E.
Pick –.
Preda 1968, 226, nr. 10.
10. AE ↗ 10,28 g; 26,5 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT; bust laureat spre dr.

Av. KAAAA - TIANΩN; Asklepios în picioare, văzut din față, cu capul spre st., se sprijină pe un băț în jurul căruia este încolăcit un șarpe; în câmp st. E.
Pick –.
Preda 1968, 226, nr. 11.

11. AE ↘ 14,04 g; 28 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AYT; bust laureat spre dr.
Rv. [KA]AAAT - IANΩ [N]; Asklepios în picioare, văzut din față, cu capul spre st., se sprijină pe un băț în jurul căruia este încolăcit un șarpe; în câmp st. E.
Pick –.
Preda 1968, 226, nr. 12.

12. AE ↗ 7,56 g; 25 mm; 4 *assaria*.
Av. [AYT K] M ANT Γ - ΟΡΔΙΑΝΟC AYT; bust laureat spre dr.
Rv. KAAAT - [IANΩ N]; Hygia în picioare spre dr., hrănește un șarpe din *patera*; în câmp st. A.
Pick –.
Preda 1968, 226, nr. 13.

13. AE ↑ 10,75 g; 28 mm.
Av. AYT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝ[OC AY]Γ; bust laureat spre dr.
Rv. KAAAA - T - IANΩN; împăratul călare, merge cu calul la pas spre dr.
Pick –.
Preda 1968, 226, nr. 14.

Philippus I (Arabul)

14. AE ↓ 13,62 g; 26 mm; 5 *assaria*.
Av. AYT M IOYA - ΦΙΛΙΠΠΟC AYT; bust drapat și cuirasat spre dr.
Rv. KAAAT - I - ANΩ N; Demetra (?) în *chiton* și *himation*, în picioare, spre st., ține *patera* și făclia; în câmp dr. E.
Pick –.
Preda 1968, 226, nr. 15.
15. 2 AE ↗ 9,26 g; 11,01 g; 25 mm; 4 *assaria*.
Rv. AYT M IOYA - ΦΙ - ΛΙΠΠΟC AYT; bust drapat și cuirasat spre dr.
Rv. KAAAA - TIANΩN; Bonus Eventus, în picioare, văzut din față, cu capul spre st.,

sacrifică cu *patera* deasupra unui altar și ține o ramură; în câmp dr. sus Δ.
Pick 357 var.
Preda 1968, 226, nr. 16.

16. 2 AE ⚭ 9,35 g; 26 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΙ ΦΙ - ΑΙΠΠΙ[ΟC]**
ΑΥΓ; bust drapat și cuirasat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΛΑ - ΤΙΑΝΩΝ**; Bonus Eventus, în picioare, văzut din față, cu capul spre st., sacrifică cu *patera* deasupra unui altar și ține o ramură; în câmp st. Δ.
Pick 358 var.
Preda 1968, 226, nr. 17.
17. AE ? 11,55 g; 29 mm.
Av. **ΑΥΤ Μ - ΙΟΥΛΑ - ΦΙΛΙΠΠΙΟC ΑΥΓ**;
bust drapat și cuirasat spre dr.
Rv. **ΚΑΛ / ΑΑΤΙ / ΑΝΩΥ**; în cunună.
Pick –.
Preda 1968, 226, nr. 18.

Philippus II

18. AE ⚭ 9,34 g; 26 mm; 4 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ Μ ΙΟΥΛΑ - ΦΙ - ΑΙΠΠΙΟC ΑΥΓ**;
bust laureat, drapat și cuirasat spre dr.

Rv. **ΚΑΛΛΑ - Τ - ΙΑΝΩΝ**; Nemesis-Aequitas în picioare spre st., ține balanța și sceptrul; la picioare o roată; în câmp st. sus Δ.
Pick –.
Preda 1968, 226, nr. 19.

II. Medgidia – 1968

Septimius Severus

1. AE ⚭ 11,19 g; 25 mm; tocită; 5 *assaria*.
Av. **ΑΥΤ... Α CΕΥΗΡΟC ΠΕΡ/Τ**; cap laureat spre dr.
Rv. **ΚΑΛΛΑΘ/ΑΝΩΝ**; Nike, în *chiton* și *himation*, cu aripile desfăcute, merge spre dr. și ține în mâna dr. o cunună, iar în st. o ramură; în câmp dr. €.
Pick –.
Medgidia tezaur 1968.
Ocheșeanu, Dumitrașcu 1972, 540, nr. 29.

Bibliografie

- Auction 50 (London) – *A Mail Bid Sale, closing June 23. 1999. The Cornelius C. Vermeule III Collection of Roman Imperial Bronze*, Auction 50, Lancaster – London.
- Auktion 25 – Busso Peus Nachf, *Katalog 366. Griechische, Römische und Byzantinische Münzen, Sammlung Marcel Burnstein, Nevada: Provinzialprädes Imperium Romanum*, Auktion 25 Oktober 2000, Frankfurt am Main.
- Auktion 6 – *Griechische Münzen. Römische Münzen. Byzantinische Münzen. Deutsche und ausländische Münzen und Medaillen, Sammlung Griechenland nach 1828*, Auktion 6, Basel.
- Auktion 97 – *Münzen der Antike*, Auktion 97, 22 Mai 2000, Numismatic Lanz München.
- MPR II, 4 – *Monetazione Provinciale Romana, II. Collezione Winseman Falghera, 4. Maximinus – Volusianus*, Glax 8 (Collana di Studi e Ricerche di Numismatica).
- MPR II, 5 – Vismara, N. 1992, *Monetazione Provinciale Romana, II. Collezione Winseman Falghera, 5. Valerianus – Semi-autonome*, Glax 8 (Collana di Studi e Ricerche di Numismatica).

- Mušmov – Mušmov, N. A., 1912, *Antičnite moneti na Balkanskija poluostravă i monetite na bălgarskite care*, Sofia.
- Pick – Pick, B., 1898, *Die Antiken Münzen Nord-Griechenlands, I. Die Antiken Münzen von Dacien und Moesien*, 1, Berlin.
- Regling – Regling, K. 1910, *Tomis* în Pick, B., Regling, K., *Die Antiken Münzen Nord-Griechenlands, I. Die Antiken Münzen von Dacien und Moesien* 2, Die Münzen von Odessos und Tomis, Berlin.
- RPC I – Burnett, A., Amandry, M., Ripolles, P.P. 1998, *Roman Provincial Coinage*, I, 1, London, Paris.
- RPC I Suppl. – Burnett, A., Amandry, M., Ripolles, P.P. 1998, *Roman Provincial Coinage, Supplement I*, London, Paris.
- RPC II – Burnett, A., Amandry, M., Carradice, I. 1999, *Roman Provincial Coinage*, I. Introduction and Catalogue, II. Index and Plates, London-Paris.
- SNG. München – SNG. Deutschland. 7. Staatliche Münzsammlung München, (bearb. von H. Külthmann und U. Pause-Dreyer) München, 1985.
- SNG. Tübingen – Deutschland. Münzsammlung der Universität Tübingen, 2. Taurische Chersones – Korkyra (bearb. von Dietrich Mannsperger), Berlin 1982.

Babelon, J. 1949, *Les Dioscures à Tomis*, în *Mélanges d'archéologie et d'histoire offerts à Charles Picard (à l'occasion de son 65e anniversaire)*, I, Paris, 24-33.

Babelon, J. 1950, *Le portrait dans l'Antiquité d'après les monnaies*, Paris.

Bărbulescu, M. Ocheșeanu, R. 1990, *Descoperiri monetare în așezările rurale din Dobrogea romană (14 d.Cr.- 270 d.Cr.)*, Pontica 23, 225-265.

Bărlădeanu-Zavatin, E. 1977, *În legătură cu o necropolă de epoca romană timpurie la Callatis*, Pontica 10, 127-152.

Becker, E. 1938, *Monede și ponduri inedite din Kallatis și Dionysopolis*, CNA 13, 24-25.

Bernhardt, M. 1949, *Dionysos und seine Familie auf griechisches Münzen. Numismatischer Beitrag zur Ikonographie des Dionysos*, JNG 1, 1949, 6-176.

Bude, V. 1925, *O ipoteză nouă relativă la drahmele de la Histria*, BSNR 20, 55-56, 40-45.

Butcher, K. 1988, *Roman Provincial Coins. An Introduction to the "Greek Imperials"*, London.

Butcher, K. 1994, *The Coins* în Poulter, A., Butcher, K., Reynolds, J., Strange, P., Starge, T., *Nicopolis ad Istrum. A Roman, Late Roman and Byzantine City Excavations – 1985-1992*, Londra, 269-314.

Callu, J. P. 1969, *La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311*, Paris.

Chiriac, C. 1983, *Monede grecești, romane și bizantine descoperite în Dobrogea (sec. II î.e.n.- VII e.n.)*, Pontica 16, 325-331.

Ciofu, V. L. 1976-1980, *O monedă callatiană mai puțin cunoscută din perioada romană*, BSNR 70-74, 124-128, 89-91.

Cočev, M. 1991, *Kolektivna nahodka ot bronzovi moneti ot s. Blagoevo, Velikotărnovsko*, Izvestija Veliko Tărnovo 6, 156-168.

Cočev, M. 1997, *Kolektivna nahodka ot bronzovi moneti ot selo Kăpinovo, Velikotărnovsko*, Izvestija Veliko Tărnovo 12, 149-158.

- Condurachi, E. 1938, *Gordien et Sérapis sur les monnaies pontiques*, CNA 13, 110-111, 33-37.
- Condurachi, E. 1939, "Zeul Mare" de pe monetele din Odessos, CNA 14, 113-114, 148-153
- Dima, M., Popescu, A. 2003 (mss), *Monede antice descoperite în Dobrogea*.
- Donaldson, T.L. 1966, *Arhitectura Numismatica. Ancient Architecture on Greek and Roman Coins and Medals*, Chicago.
- Donoiu, I. 1973-1975, *Patru monede ale oraşului Callatis*, BSNR 67-69, 121-123, 53-55.
- Forrer, L. 1924, *The Weber Collection, II, Greek Coins (Macedon, Thrace, Thessaly, North Westen, Central and Southern Greece)*, London.
- Gagé, J. 1976, *L'empereur romain devant Sérapis*, Ktema 1, 145-166.
- Gardner, P. 1876, *A Monetary League on the Euxine Sea*, NC, 307-314,
- Gerasimov, T. 1937, *Kolektivni nahodki na moneti prez 1934, 1935 i 1936 god*, IzvestijaInstitut 11, 2.
- Gerasimov, T. 1943, *Kolektivni nahodki na moneti prez 1940 g*, IzvestijaInstitut 14, (1940-1942), 282-285.
- Gerasimov, T. 1957, *Kolektivni nahodki ot moneti prez 1955 godina*, IzvestijaInstitut 21, 323-327.
- Gerasimov, T. 1960, *Prinos kŕm numizmatikata na Odessos*, IzvestijaVarna 11, 59-69.
- Gerasimov, T. 1962, *Moneti sykrovišĉa namereni v Bylgarija prez 1958 i 1959 g.*, IzvestijaInstitut 25, 225-237.
- Gerasimov, T. 1963, *Sykrovišĉa ot moneti namereni v Bylgarija prez 1960 i 1961 g.*, IzvestijaInstitut 26, 257-270.
- Gerasimov, T. 1965, *Moneti sykrovišĉa ot namereni v Bylgarija prez 1964 g.*, IzvestijaInstitut 28, 247-252.
- Gerasimov, T. 1966, *Moneti sykrovišĉa ot namereni v Bylgarija prez 1965 g.*, IzvestijaInstitut 30, 187-192.
- Gerov, B. 1980a, *Die Einfälle der Nordvölker in den Ostbalkanraum im Lichte der Münzschaffzfunde. I. Das II. und III. Jahrhundert (101-284)*, în Gerov, B., *Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thrakien*, Amsterdam, 361-432.
- Gerov, B. 1980b, *Die Gotische Invasion in Mösien und Thrakien unter Decius im Lichte der Hortfunde*, în Gerov, B., *Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thrakien*, Amsterdam, 92-101.
- Ghileviĉi, A. M. 1968, *Antiĉinye inogorodovnye monety iz Roskopok Hersonesa*, Numismatika i sfragistika 3, Kiev, 3-61.
- Golescu, M. 1933-1934, *Tot monetele de la Histria*, BSNR 27-28, 81-82, 94-96
- Golimas, A. H., Gheorghe, C.C 1984, *Bibliografia numismatică românească*, Bucureşti.
- Gramaticu, S., Ioniĉă, V. 2003, *Emisiunile monetare callatiene cu efigia lui Antoninus Pius*, în *Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a 125 de ani de la proclamarea Independenţei României, Chişinău, 24-26 septembrie 2002*, Bucureşti, 59-64.
- Gramatopol, M. 1963, *CreştCol* 8, 282-386.
- Gramatopol, M. 1967, *CreştCol* 19, 5-25.
- Gramatopol, M. 1991, *Artele miniaturale în antichitate*, Bucureşti.
- Grigorova, V. 1993, *Economic Relations of Pautalia and its territory in the IInd – IIIth Century (after Numismatic Data)* în *CongrIntNum Bruxell* 1991, 337-342

- Grigorova, V. 1995, *Cirkulacia na bronzovi provincialni moneti v Južna Dobrudža prez II- III vek*, Dobroudja 12 (1998), 67-71.
- Haimovici, S., Mihăilescu-Bîrliba, V. 1995, *Izvoarele numismatice și unele date privind fauna antică din arealul Pontului Euxin*, SCN 11, 65-83.
- Hind, J. 1994, *The trade in getic slaves and the silver coins of Istria, Thracia Pontica 5, Les ports dans la vie de la Thrace ancienne (7-12 octobre 1991, Sozopol)*, Varna, 153-158.
- Hommel, H. 1970, *Das Doppelgesicht auf den Münzen von Istros*, în *Beitrage zur Alten Geschichte und deren Nachleben. Festschrift zur Franz Altheim zum 6.10. 1968*, (herausg. Stiehl, R. und Stier, H.E.), Berlin, 261-272.
- Iacob, M. 2000-2001, *Culte și zeițăți în Moesia Inferior. Demetra – evidența numismatică*, Pontica 33-34, 353-371.
- Iacob, M. 2002 – 2003, *Culte și zeițăți în Moesia Inferior. 2. Hermes – evidența numismatică*, Pontica 35-36, 409-422.
- Iacob, M. 2003, *Noi descoperiri de monede tomitane în Dobrogea. Atelierul monetar tomitan în epoca romană*, Peuce, S.N. 1 (XIV), 283-240.
- Ilčeva, V., Cočev, M. 1979, *Kolektivna nahodka kolonialni bronzovi moneti ot s. Pčeliže, Velikotărnovski okrăg*, Arheologija Sofia 21, 1, 42-56.
- Imhoof-Blumer, F. 1924, *Fluss- und Meergötter auf griechischen und römischen Münzen*, GENF 23.
- Imhoof-Blumer, F., Keller, O. 1889, *Tier- und Pflanzenbild auf Münzen und Gemmen des Klassischen Altertums*, Leipzig.
- Johnston, A. 1985, *The So-Called "Pseudo-Autonomous" Greek Imperials*, ANSMN 30, 89-112.
- Jones, T. B. 1963, *A Numismatic Riddle: So-Called Greek Imperials*, Proceedings of the American Philosophical Society, 107, 4, 308-347.
- Jurukova, J. 1974, *Religioznijat sinkretizăm v Trakija, Mizija I Makedonija spored monetite ot rimskata imperatorska epoha*, Izvestija Institut 34, 23-50.
- Jurokova (Youroukova), J. 1979, *La circulation des monnaies en Bulgarie, I-II s. et leur importance historique*, în *Studien zu Fundmünzen der Antike, I, FMRD – COLLOQUIUM 1976*, Berlin, 281-287.
- Jurokova (Youroukova), J. 1992, *Conclusions dans le domaine de la publication des corpus (monnayage imperial grec)*, Litterae Numismaticae Vindobonenses 4, 115-126.
- Knechtel, W. 1904, *Câteva monede antice inedite din Dacia și Moesia*, BSNR 1, 10-14.
- Knechtel, W. 1908, *Monete inedite din urbele antice Kalatia, Istros și Dionysopolis*, BSNR 5, 16, 30-39.
- Knechtel, W. 1915, *Monete inedite sau puțin cunoscute din orașele noastre pontice*, BSNR 12, 23, 1-12.
- Kunisz, A. 1992a, *Obieg monetarny na obrazrach Mezji i Tracji W I i II W n.e.* Katowice.
- Kunisz, A. 1992b, *La monnaie et les camps des légionnaires romains le long du Bas Danube aux Ier et IIIe siècle: l'exemple de Novae*, Litterae Numismaticae Vindobonenses 4, 105-114.
- Kunisz, A. 1993, *La circulation monétaire sur les territoires de la Thrace et de la Mésie aux Ier et IIe siècles ap. J.-C.* în *CongrIntNum Brüssel 1991*, 331-335.
- Lacroix, L. 1949, *Les reproductions de statues sur les monnaies grecques (La statuarie archaïque et classique)*, Paris.

- Lacroix, L. 1974, *Études d'archéologie numismatique*, Paris.
- Lazarov, L. 1996, *Cirkulacija i trezorirane na kolonialnite moneti s po dva obraza na aversa (vâv vrâzka s nahodkata ot s. Slavejkovo, Provadijsko)*, Numizmatični izledvanija 3-4, Sofia.
- Lenormant, F. 1917, *Moneta*, în DA, s.v. *moneta*, 1963-1985.
- Leschorn, W. 1984, "Grüder der Stadt". *Studien zu einem politisch-religiösen Phänomen der griechischen Geschichte*, Stuttgart.
- Minkova, M. 1995, *Circulation monétaire entre Augusta Trajana et Dobroudja et certaines localités situées sur son territoire meridional*, Dobroudja 12, (1998), 81-83.
- Mirčev, M. 1966, *Kolektivni moneti nahodki*, Izvestija Varna 2 (17), 145-151.
- Mirčev, M. 1971, *Kolektivni moneti nahodki ot Varnensko*, Izvestija Varna 7 (22), 183-200.
- Mirčev, M., Zlatarski, D. 1967, *Kolektivna monetna nahodka ot s.Conevo*, Izvestija Varna 3 (18), 217-222.
- Mitreă, B. 1967, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia, N.S. 11, 377-396.
- Mitreă, B. 1969, *Découvertes récentes ou plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia, N.S. 13, 539-552.
- Munteanu, M., Ocheșeanu, R. 1975, *Descoperiri monetare în satele Dobrogei romane (sec. I-III e.n.)*, Pontica 8, 175-213.
- Mušmov (Mouchmoff), N.A. 1922, *Une trouvaille de monnaies de la Mésie Inférieure et de la Thrace*, RN, 58 – 72, pl. I – III.
- Mušmov (Mouchmoff), N.A. 1931, *Une trouvaille de monnaies de la Mésie Inférieure et de la Thrace*, RN, 85 – 95, pl. III.
- Netzhamer, R. 1912a, *Ceva nou despre Istros*, Revista Catolică 1, 4, 355 – 360.
- Netzhamer, R. 1912b, *Ce-mi povestesc monetele mele din Tomis*, Revista Catolică 1, 487-503.
- Netzhammer, R. 1933-1934, *Der Sonnengott in Istros*, BSNR 27-28, 81-82, 122-127.
- Oberländer-Târnoveanu, E., Oberländer-Târnoveanu, I. 2000, *Quelques remarques sur la circulation des monnaies en bronze dans la zone des Bouches du Danube à l'époque romaine (Ier – IIIe siècles après J.C.)*, în *Istro-Pontica – Muzeul Tulcean la a 50-a aniversare* (ed. Iacob, M., Oberländer-Târnoveanu, E., Topoleanu, F.), Tulcea, 405-419.
- Oberländer-Târnoveanu, E., Opaît, C. 1984, *Cronica descoperirilor monetare din Nordul Dobrogei (II)*, Peuce 9, 267-279.
- Ocheșeanu, R. 1972, *Monede rare și inedite din colecțiile Muzeului de Arheologie Constanța*, Pontica 5, 485-495.
- Ocheșeanu, R. mss, *Catalogul descoperirilor monetare izolate de la Tropaeum Traiani*, I, II.
- Ocheșeanu, R., Dumitrașcu, A. 1972, *Un tezaur de la Theodosius I descoperit la Medgidia*, Pontica 5, 537-546.
- Ocheșeanu, R., Papuc, Gh. 1972, *Monede grecești, romane și bizantine, descoperite în Dobrogea (I)*, Pontica 5, 467-483.
- Ocheșeanu, R., Papuc, Gh. 1973, *Monede grecești, romane și bizantine, descoperite în Dobrogea (II)*, Pontica 6, 351-381.
- Ocheșeanu, R., Papuc, Gh. 1974, *Monede grecești, romane și bizantine descoperite în Dobrogea (III)*, Pontica 7, 395-415.

- Ocheșeanu, R., Papuc, Gh. 1975, *Monede grecești, romane și bizantine descoperite în Dobrogea (IV)*, Pontica 8, 429-446.
- Ocheșeanu, R., Dicu, P.I. 1981-1982, *Monede antice și bizantine din Dobrogea*, BSNR 75-76, 129-130. 441-455.
- Ostrowski, J. A. 1990, *Les personifications des provinces dans l'art romain*, Varsovie.
- Petac, E. 1992-1993, *Descoperiri inedite de monede antice și bizantine*, BSNR 86-87, 140-141, 319-322.
- Poenaru Bordea, Gh. 1970, *Discuții pe marginea câtorva monede străine din Dobrogea antică*, SCIV 21, 1, 133-144.
- Poenaru Bordea, Gh. 1973-1975, *Studiile de numismatică greacă în România între 1947 și 1974*, BSNR 67-69, 121-123, 17-41.
- Poenaru Bordea, Gh. 1979, *Aperçu bibliographique sur les monnaies grecques des régions Balkaniques et du littoral septentrional du Pont Euxin à l' époque de l'empire Romain*, Dacia, N.S. 23, 315-317.
- Poenaru Bordea, Gh. 1982, *Monnaies*, în *Histria VI, Les thermes romains*, (par Al. Suceveanu, avec la collaboration de A. Sion, Gh. Poenaru Bordea, Gh. Vecerda), București, 149-166.
- Poenaru Bordea, Gh. 1997a, *Supliment la descoperirile monetare 1914-1970 de la Histria*, în *Al XIV-lea Simpozion Național de Numismatică, Tulcea, 16-18 mai 1997*, Rezumatele comunicărilor, Tulcea, 16-17.
- Poenaru Bordea, Gh. 1997b, *Monede din vremea Imperiului roman din colecția școlii din cartierul Celeiu al orașului Corabia, jud. Olt*, SCN 12, 41-81.
- Poenaru Bordea, Gh. 1998, *Monede*, în Suceveanu, A., (cu colab. Poenaru Bordea, Gh. și Angelescu, M.V.), *Fântânele. Contribuții la studiul vieții rurale în Dobrogea romană*, București, 191-216.
- Poenaru Bordea, Gh., Nicolae, E. 1983-1985, *Monede rare și inedite din Moesia Inferior. Tomis I. De la Augustus la Commodus*, BSNR 77-79, 131-133, 89-107.
- Poenaru Bordea, Gh., Zahariade, M. 1995, *Quelques monnaies de l'époque de l'Empire romain trouvées dans les environs de Dionysopolis*, Dobroudja 12, 89-103.
- Poenaru Bordea, Gh., Nicolae, E. 1996-1997, *Monede grecești și coloniale din colecția Emil Sachelarie*, BSNR 90-91, 144-145, 27-37.
- Poenaru Bordea, Gh., Ocheșeanu, R., Popescu, A. 1997, *Monede grecești, romane și bizantine din Dobrogea în colecția Muzeului din Brăila*, SCN 12, 83-117.
- Popescu, A., Ionescu, M., 1992 – 1993, *Monede grecești, romane și bizantine descoperite în Dobrogea*, BSNR 86-87, 140-141, 323-328.
- Preda, C. 1958, *Monede inedite și puțin cunoscute de la Histria, Callatis și Tomis*, SCN 2, 111-122.
- Preda, C. 1968, *Monede coloniale rare și inedite – Histria, Callatis și Tomis – din tezaurul de la Mangalia*, SCN 4, 223-237.
- Preda, C. 1973, *Catalogul descoperirilor monetare de la Histria. Monede grecești*, în Preda, C., Nubar, H. *Histria III. Descoperirile monetare 1914-1970*, București, 89-155.
- Preda, C. 1976-1980, *Monede romane și bizantine de la Oltenița și Ulmeni*, BSNR 70-74, 124-128, 239-245.
- Preda, C. 1980, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București.
- Preda, C. 1996, *Noi date și considerații asupra tezaurului descoperit la Mangalia în 1960 – Lotul de monede romane imperiale*, SCN 10, 27-41.

- Price, M.J., Trell, B.L. 1977, *Coins and their Cities, Arhitecture on the ancient coin of Greece, Rome and Palestine*, London – Detroit.
- Rabadjiev, K. 1986 (1998), *The iconography of Herakles (Hercules) in roman Thrace and Moesia*, în *Pulpudeva. Semaines philippopolitaines de l'histoire et de la culture thrace*, Plovdiv, 10-12 octobree 1986, Sofia 1998, 144-149.
- Rogalski, A. 1956, *Obrazăt na Artemida vărhu moneti ot Kalatis*, *Izvestija Varna* 10, 119-123.
- Ruzicka, L. 1913, *Unedierte Münzen von Kallatis aus meiner Sammlung*, extras din *ZfN* 30, 1-14, Taf. VIII.
- Ruzicka, L. 1917, *Inedita aus Moesia Inferior*, *NZ, N.F.* 10 (56), 73-173, 174-176.
- Ruzicka, L. 1922, *Inedita aus Moesia Inferior*, III, Sonderabdruck aus *Vjesnik Hrv. Arheol., Društva*, Zagreb, N.S. 15, 225-248.
- Ruzicka, L. 1923, *Despre cele mai vechi monede din Istros*, *CNA* 4, 1, 2-4.
- Sâmpetru, M. 1979, *Trofeul lui Traian de la Adamclisi pe monede ale oraşului Tomis*, *SCIVA* 30, 3, 367-375.
- Schönert-Geiß, E. 1965, *Literatrüerblicke der griechischen Numismatik: Möesien*, *JNG* 15, 113-193.
- Schönert-Geiß, E. 1968, *Das Ende der Provinzialprägung in Thrakien und Moesien*, *Klio* 50, 251-256.
- Schönert-Geiß, E. 1985, *Zur Existenz der pontischen Münzliga*, *Klio* 67, 2, 466-470.
- Schönert-Geiß, E. 1990, *Das moesisch-thrakische Währungssystem in der römischen Kaiserzeit*, *Klio* 72, 1, 3-105.
- Schönert-Geiß, E. 1999, *Bibliographie zur Numismatik Thrakiens und Möesiens*, Berlin.
- Schultz, H.-D. 1997, *Römische Provinzialprägung*, în *A Survey of Numismatic Research 1990 – 1995* (ed. Morrisson, C. şi Kluge, B.), International Asociation of Professional Numismatist. Special Publication 13, Berlin.
- Severeanu, G. 1920, *Despre drahma istriană*, *BSNR* 15, 33-34, 20-27.
- Severeano (Severeanu), G. 1925, *Monnaie inédite de Kallatis se rapportant au culte d'Aphrodite et de Priape*, *BSNR* 20, 53-54, 16-21.
- Sutzu, M.C. 1900, *Poids et monnaies de Tomis*, extrait des *Mémoires du Congrès International de Numismatique réuni à Paris, en 1900*, Paris, 115-148.
- Sutzu, M.C. 1908, *Monete din colecţiunea noastră inedite sau mai puţin cunoscute emise în urbele antice din Dobrogea. Tomis*, *BSNR* 5, 7-29.
- Sutzu, M.C. 1912-1913, *Monete inedite din oraşele noastre pontice (Tomis, Kallatis, Istros)*, *AARMSI* 2, 35, 359-385.
- Sutzu, M.C. 1915, *Ponduri şi monede inedite din oraşele noastre pontice*, *BSNR* 12, 26, 157-171.
- Tacchella, D.-E. 2003, *Monnaies de la Mésie Inférieure (IIe Supplément au Corpus)*, *RN* 4, 7, 203-220, pl. XI-XIII.
- Torbatov, S. 1990, *Moneta nahodka ot Onogur, Dobričko*, *Izvestija Varna* 26(41), 50-55
- Torbatov, S. 1993, *Antično periodično tărzišče kraj s. Odărce, Dobričko*, *Izvestija Varna* 29 (44), 58-63.
- Tran Tam Tinh 1998, *Sérapis et Isis en Thrace et en Mésie Inférieure; problèmes iconographiques* în *Pulpudeva. Semaines philippopolitaines de l'histoire et de la culture thrace*, Plovdiv, 10-12 octobree 1986, Sofia, 172-195.
- Turcan, R. 1983, *Numismatique romaine du culte métroaque*, Leiden.

- Vertan, A. 2002, *Circulația monetară în Dobrogea romană (secolele I - III)*, Cluj-Napoca.
- Voegtli, H. 1977, *Bilder der Heldenepen in kaiserzeitlichen griechischen Münzprägung*, Aesch.
- Ziegler, R. 1992, *Methodische Überlegungen zur Rekonstruktion von Nominalsystem der städtischen Aes-Prägung im Osten des Römischen Reiches*, *Literae Numismaticae Vindobonenses* 4, 189-213.

Aspects regardant l'activité de l'atelier monétaire de Callatis dans l'époque romaine

Résumé

L'atelier callatian, dont l'activité nous l'avons analysée, a eu une évolution différente d'une époque à l'autre. On assiste, en fait, à un procès de migration de la pouvoir économique d'Istros – pendant l'époque grecque, à Callatis – dans la période hellénistique, et, au fin, à Tomis dans l'époque romaine, et, en conséquence, la production monétaire a suivi cette trajectoire.

Après Nero, quand la polis de Callatis a obtenu le droit d'émettre monnaies (jus feriendi), l'atelier a émis des monnaies impériales grecques pendant deux siècles, le volume et la diffusion de ces émissions étant différentes d'un émetteur à l'autre.

Dans notre étude on discute, en premier lieu, les informations du corpus (.....), puis on fait une analyse du matériel numismatique publié après l'apparition du corpus jusqu'au contributions du L. Ruzicka y compris, matériel qui a été discuté en ce qui concerne les nouveautés (émissions, variantes). En fin, on présente – encore parmi un catalogue des découvertes monétaires rédigé par nous, attache à la fin du texte, dans lequel on a accueilli presque tout le matériel numismatique publié ou inédit que nous avons à notre disposition (les collections des musées de Tulcea, Constantza, Bucarest - MNIR, Iași - IAI).

Le matériel numismatique de notre catalogue (183 ex.), à la suivante distribution après les émetteurs : des pièces pseudo-autonomes : 30 ex. (8 ex. inédite) ; Nero – 3 ex. ; Marcus Aurelius – 1 ex. ; Marcus Aurelius et Lucius Verus – 2 ex. ; Faustina IIe – 2 ex. ; Lucilla – 2 ex. ; Commodus – 8 ex. (2 ex. inédites) ; Septimius Severus – 51 ex. (12 ex. inédites) ; Iulia Domna – 4 ex. ; Caracalla – 6 ex. (2 ex. inédites) ; Geta Caesar – 1 ex. (inédit) ; Geta Augustus – 2 ex. (1 ex. inédit) ; Severus Alexander – 7 ex. ; Gordianus III – 18 ex. (4 ex. inédites) ; Philippus Ier – 48 ex. (23 ex. inédites) ; Philippus II – 11 ex. (4 ex. inédites).

On peut voir que le matériel numismatique inédit couvre toute la période de l'activité monétaire de l'atelier en discussion.

Donc, à une analyse selon les émissions, on peut constaté que le lot Pick a un nombre de 125 émissions, qui suit de Hadrianus à Philippus II, à l'exception des émissions pour Antoninus Pius, Pertinax, Elagabalus, Maximinus.

Ainsi, notre contribution n'est pas un corpus proprement-dite, mais se propose de mettre en actualité les informations relatives à l'activité monétaire de cet atelier. Comme nouveautés on remarque le témoignage clair du début de l'activité monétaire pendant la règne de Nero, une confirmation d'une émission de Hadrianus, l'addition des émissions pour Lucius

Verus, Lucilla, Faustina I^e, Plautilla ; nous avons mis en évidence encore des types iconographiques nouveaux.

En ce qui concerne la diffusion des émissions de Callatis, nous avons observé que celle-ci circulent presque seulement dans le territoire de la cite et, rarement, arrivent dans les centres urbains plus importants de la province.

En referant la métrologie des émissions de Callatis on peut constate que la théorie de Ziegler que parle d'un « Bassissassarion » à quel on rapporte les émissions de chaque cite grecque orientale dans l'époque romaine devint de plus en plus acceptable. L'iconographie des émissions de Cakkatis est typique provinciale, avec des survivances des thèmes et des sujets grecques de la période de l'autonomie, auxquelles on ajoute les sujets locaux en referant à l'histoire, la religion et même la vie quotidienne – bâtiments, les dieux adaptes récemment, et, rarement, les sujets romains. On peut parle d'un conservatisme évidemment, d'une « pauvreté » des types iconographiques et d'une constance en ce qui concerne l'iconographie d'une telle divinité.

En fin, une autre observation s'impose : comme toutes les monnaies grecques impériales, les pièces de Callatis sont bien représentes en période de la fin du IIe– IIIe siècles dans le commerce local, en temps que les émissions romaines de cuivre soient très rares ou même manquent des sites de la Dobroudja.

Sont, celles-ci, quelques observations concernant l'activité monétaire de Callatis, selon une analyse d'un lot assez nombreuse, en attendent l'apparition d'un nouveau corpus.